राजस्व सुधार कार्ययोजना

२०७९/८०–२०८१/८२

बुढिगंगा नगरपालिका

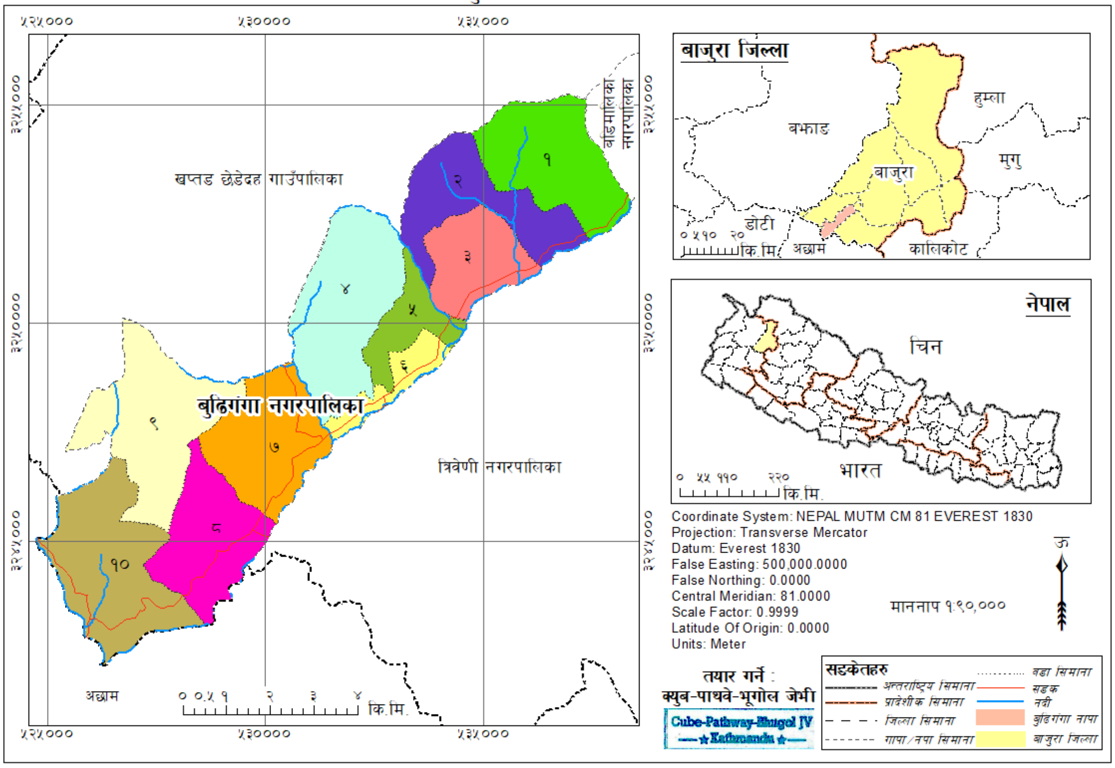

बुढीगंगा नगरपालिका
बाजुरा जिल्ला

२०७९

कृतज्ञता ज्ञापन

नागरिकका असिम आकांक्षालाई मध्यनजर गर्दै स्थानीय तहको विकासलाई तीव्रतर किसिमले अघि बढाउन सबैभन्दा धेरै आवश्यक पर्ने र प्रायः सधैं अपुग हुने विषय भनेको स्रोत अर्थात् राजश्व नै हो । स्थानीय तह आफैंले पर्याप्त राजश्व संकलन गर्न सकेको खण्डमा स्थानीय तह आत्मनिर्भर हुन जानेछ र स्थानीय तह आत्मनिर्भर हुँदै जाँदा यसले संघीयताको दीगोपन समेत टेवा पुऱ्याउने छ । नेपालको राज्य व्यवस्था संघीय स्वरुपमा रुपान्तरण भई स्थानीय तह गठन भएको पाँच वर्ष पुग्दै गर्दा राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा हुनु प्राथमिकतापूर्ण कार्य भएको छ ।

स्थानीय शासन सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ६५ उपदफा २ (ख) ले राजश्व परामर्श समितिको काम, कर्तव्य अधिकार अन्तर्गत राजश्वका स्रोत, दायरा र दर समेतको विश्लेषण गरी आगामी आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुन सक्ने राजश्वको अनुमान गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ । यस्तै सोही ऐनको दफा ६६ उपदफा (क) ले स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिको काम, कर्तव्य, अधिकार अन्तर्गत आन्तरिक आय, राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने आय, नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण, आन्तरिक ऋण तथा अन्य आयको प्रक्षेपण गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ ।

स्थानीय तहको राजश्वको वर्तमान अवस्था, कानुनी रुपमा अख्तियार प्राप्त राजश्वका क्षेत्रहरु तथा स्थानीय तहको अवस्था अध्ययन गरी यस राजश्व सुधार कार्ययोजनाले आगामी तीन वर्षको राजश्वको प्रक्षेण समेत गरेको छ । अख्तियार प्राप्त कतिपय क्षेत्रहरुमा राजश्व संकलन गर्न नसकिरहेको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा यस कार्ययोजनाले न्यायपूर्ण तरिकाले र नागरिकको मन जितेर सम्बन्धित सबै क्षेत्रमा करका दर, दायरा र क्षेत्र बिस्तार गरी समग्र आन्तरिक राजश्वको आकार वृद्धि गर्न महत्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउने छ भन्ने विश्वास लिएका छौ ।

यस महत्वपूर्ण कार्यमा आर्थिक सहयोग प्रदान गर्नु भएकोमा प्रादेशिक सुशासन केन्द्र, सुदुरपश्चिम तथा स्थानीय तहको राजश्वको अध्ययन गरी यस महत्वपूर्ण दस्तावेज तयार गर्ने काममा कार्यमा खटिनु हुने सम्पूर्ण विज्ञहरु प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछौ । साथै, यो दस्तावेज तयार गर्न सूचना र अन्य सहयोग प्रदान गर्ने नगरपालिकाका सबै कर्मचारी तथा पदाधिकारीहरुलाई समेत हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छौ ।

क्युव-पाथवे-भूगोल जेभी

विषय सूची

पृष्ठ सङ्ख्या

परिच्छेद एक: परिचय **१**

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य २

१.३ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उद्देश्यहरू ३

१.४ अपेक्षित परिणाम ४

१.५ राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा विधि र प्रकृया ४

१.६ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सीमाहरू ८

परिच्छेद दुई: नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय **९**

२.१ बुढीगंगा नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय ९

२.२ बूढीगंगा नगरपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था १४

२.३ बूढीगंगा नगरपालिकाकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था १५

परिच्छेद तीन: स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता **१६**

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था १६

३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था १६

३.१.२ कानूनी व्यवस्था १७

३.२ नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था: २३

३.३ आन्तरिक राजस्व सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण २६

३.३.१ कर राजस्व २८

३.३.२ गैरकर राजस्व ३७

परिच्छेद चार: आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता र सङ्कलन अवस्था **५०**

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी संस्थागत संरचना ५०

४.१.१ राजस्व परामर्श समिति ५०

४.१.२ नगरपालिकाको राजस्व प्रशासन: ५१

४.२ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति ५१

४.३ नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालन: ५५

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू ५६

परिच्छेद पाँचः राजस्व सुधार कार्ययोजना ६१
५.१ नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना ६१
५.१.१ राजस्व सुधार कार्ययोजना ६३

परिच्छेद छः आगामी तीन वर्षको आयको प्रक्षेपण ७०
६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण ७०
६.२ आगामी ३ आर्थिक वर्षको आयको प्रक्षेपण ७२

परिच्छेद सातः अपेक्षित नतिजा ७८

परिच्छेद आठः अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ८२

अनुसूचीहरू ८६
अनुसूची १: सन्दर्भ सामग्रीहरूको सूची ८७
अनुसूची २: अभिमुखीकरण कार्यक्रममा सहजीकरण गरिएको पत्र ९०
अनुसूची ३: कार्यक्रममा सहभागीहरू सूची र कार्य सम्पन्न पत्र ९१
अनुसूची ४: कार्यक्रमको फोटोहरू ९३

तालिका सूची

पृष्ठ सङ्ख्या

तालिका १: बुढीगंगा नगरपालिकाको वडागत जनसाङ्ख्यिक विवरण १०
तालिका २: तहगत राजस्व अधिकार १६
तालिका ३: एकल कर प्रशासन अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच बाँडफाँड व्यवस्था १८
तालिका ४: प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड (प्रतिशतमा) २१
तालिका ५: कर राजस्वको बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था (प्रतिशतमा) २२
तालिका ६: बिगत तीन वर्षको आन्तरिक स्रोतको अवस्था २५
तालिका ७: नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था २६
तालिका ८: सम्भाव्य सम्पत्ति करदाता तथा सम्पत्ति कर २९
तालिका ९: घरजग्गा बहाल करको सम्भाव्यता विवरण ३२
तालिका १०: व्यवसाय सम्बन्धी विवरण ३३
तालिका ११: विज्ञापन कर सम्बन्धी विवरण ३४
तालिका १२: कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर सम्बन्धी विवरण ३५
तालिका १३: जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक उपयोग कर विवरण ३६
तालिका १४: बहाल बिटौरी शूल्क विवरण ३९
तालिका १५: सिफारिस तथा प्रमाणित सम्बन्धी विवरण ४२
तालिका १६: पार्किङ शुल्क सम्बन्धी विवरण ४४
तालिका १७: अनुमानित सेवाशुल्क मार्फत स□लन गर्न सकिने राजस्वको विवरण ४६
तालिका १८: अनुमानित पर्यटन प्रवेश शुल्क ४७
तालिका १९: गाउँपालिका/नगरपालिकाले निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा ४८
तालिका २०: राजस्व परामर्श समितिको विवरण ५०
तालिका २१: राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण ५१
तालिका २२: विगतको आन्तरिक आय सङ्कलनको अवस्था ५५
तालिका २३: राजस्व परिचालनको वर्तमान अवस्था ५६
तालिका २४: राजस्व सुधार सम्बन्धी रणनीति तथा कार्यनीति ६१
तालिका २५: राजस्व सुधार कार्ययोजना ६४
तालिका २६: आगामी आ.व.हरूका लागि राजस्व प्रक्षेपणका आधारहरू (रू. हजारमा) ७०
तालिका २७: चालु आ.व.को अनुमान तथा आगामी ३ आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपण ७३
तालिका २८: नगरपालिकाको अपेक्षित आय संक्षेपमा ७८
तालिका २९: अनुगमन तालिका ८३

चित्र सूची

पृष्ठसूची

चित्र १: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि अवलम्बन गरिएका चरणहरू ५

चित्र २: बूढीगंगा नगरपालिकाको अवस्थिती नक्सा १०

परिच्छेद एक: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको सरकारहरूको सङ्घीय संरचनालाई अवलम्वन गरेको छ । संविधानले स्थानीय तहहरूमा कुशल र प्रभावकारी सेवाहरू प्रदान गर्न सवल स्थानीय तहहरूको परिकल्पना गरेको छ । यसै बमोजिम स्थानीय तहलाई संविधानद्वारा प्रदान गरिएको कार्यजिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको व्यवस्थाका लागि सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तीय समानीकरण अनुदान, ससर्त अनुदान, समपूरक अनुदान र विशेष अनुदान दिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ । सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट प्रदान गरिने यस्ता अनुदानले मात्र स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता पूरा गर्न सम्भव नहुने र राज्य शक्तिको बाँडफाँड गर्दा राज्यको राजस्व अधिकारको समेत तहगत सरकारबिच शक्तिको बाँडफाँड गरिने हुँदा सङ्घीय वित्त व्यवस्थाका मान्यता अनुसार स्थानीय तहलाई विभिन्न कर तथा गैर करहरू लगाउने र उठाउने गरी राजस्व अधिकार समेत संबैधानिक रूपमै प्रदान गरिएको छ । नेपालको संविधान (भाग १९, अनुसूचि ८) मा आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रको विषयमा राष्ट्रिय आर्थिक नीति, वस्तु तथा सेवाको ओसार पसार, पुँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश वा स्थानीय तहलाई प्रतिकुल नहुने गरी कानुन बनाई कर लगाउन सक्ने व्यवस्था गरिए अनुरूप स्थानीय तहहरूले राजस्व अधिकारको प्रयोग गरी कर तथा गैरकर सङ्कलनका आधारभुत मान्यता अनुरूप राजस्व, कर, शुल्क र दस्तुर उठाउन सक्नेछन । अनुदान र राजस्व अधिकार बाहेक स्थानीय तहले संविधान र सङ्घीय कानुन बमोजिम राजस्व बाँडफाँड वापत रकम प्राप्त गर्नसक्ने र नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा ऋण लिन सक्ने कानुनी व्यवस्था समेत गरिएको छ । त्यसैगरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले स्थानीय तहलाई विभिन्न किसिमका राजस्वको स्रोत, सम्भाव्य राजस्वको पहिचान, सङ्कलन, राजस्व बाँडफाँडको अधिकारको प्रत्यायोजन गरेको छ । खासगरी स्थानीय तहको उद्देश्य भनेको स्थानीय तहलाई वित्तीय रूपमा सबल बनाउने, स्थानीय तहको खर्च व्यवस्थापन गर्ने र स्थानीय तहमा सुशासनको प्रत्याभूती गराउने पनि हो ।

स्थानीय तहहरूले आफूलाई तोकेको कार्य र जिम्मेवारी पूरा गर्नको लागि वित्तीय दृष्टिले सक्षम हुनु पर्दछ । वर्तमान अवस्थासम्म अधिकांश स्थानीय तहहरू सङ्घ र प्रदेशबाट प्रदान गरिएको बाह्य स्रोतमा निर्भर रहेको देखिन्छ । स्थानीय तहहरूलाई स्थानीय राजस्व उठाउने अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको छ तापनि उनीहरू करको सम्भाव्यता पहिचान गर्न, कर सम्बन्धी डाटावेस बनाउन र कर प्रशासनलाई नियमन गर्न कमजोर देखिन्छन ।

संविधान र कानुनबाट प्राप्त अधिकारलाई उपयोग गर्ने क्रममा स्थानीय तहहरू प्रदेश र सङ्घको मुख मात्रै ताक्ने र आन्तरिक स्रोत र राजस्व परिचालनमा लामो समय उदासीन हुने हो भने त्यसले दीर्घकालमा स्थानीय तहको स्वायत्तता र दिगोपनमा प्रश्न उठ्न सक्ने कुरालाई नजर अन्दाज गर्न मिल्दैन । यसबाट छुट्कारा पाउनको लागि स्थानीय तहहरूको आन्तरिक राजस्व परिचालन

क्षमतामा कानुनसम्मत ढङ्गले बृद्धि गर्नुपर्ने अपरिहार्य आवश्यकता रहन्छ । उल्लिखित कार्य गर्नको लागि स्थानीय तहहरूसँग राजस्व सुधार कार्य योजनाको खाँचो देखिन्छ ।

यही खाँचोलाई पूरा गर्नको लागि प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम, नेपाल सरकार, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा राष्ट्रव्यापी रूपमा सञ्चालित राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी कार्यक्रमले प्रदेश तथा स्थानीय शासन पद्धतिलाई दिगो, समावेशी र जवाफदेही बनाउने लक्ष्य लिएको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालन हुने गतिविधिहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूको क्षमता विकास गर्नेतिर लक्षित रहेका छन । साथै, प्रदेश तथा स्थानीय तहहरूको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धिमा पनि यस कार्यक्रमले सहयोग पुर्याउने प्रावधान रहेको छ । सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय र मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय बिच सम्झौता भइ प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम कार्यान्वयनमा रहेको छ । यसै सन्दर्भमा गाँउपालिका तथा नगरपालिकाहरूको आन्तरिक आय परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागि राजस्व सुधारका क्रियाकलापहरू पहिचान गर्न र पहिचान गरिएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गर्ने कार्यलाई मार्गदर्शन गर्न प्रादेशिक सुशासन केन्द्र, प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रमको वित्तीय र क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीको प्राविधिक सहयोगमा बुढीगंगा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने कार्य अगाडि बढाईएको छ ।

१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य

नेपालको संविधानले नेपालको राज्य संरचना सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग तीनै तहले गर्ने व्यवस्था गरेको छ । देशमा सङ्घियता आएपछि पहिले केन्द्रले दिने रकम तथा बजेटमा मात्र आश्रित स्थानीय तहहरूलाई पनि आफैंले राजस्व सङ्कलन गर्न सक्ने अधिकार प्रत्याभूत गरिएको छ । त्यसैले स्थानीय तहलाई सङ्घ र प्रदेश सरकारबाट उपलब्ध हुने विभिन्न अनुदान तथा राजस्व विनियोजन बाहेक स्थानीय राजस्व अधिकार अन्तर्गत विभिन्न कर तथा सेवा शुल्क, पर्यटन शुल्क तथा दण्ड जरिवाना जस्ता गैर कर लगाउने अधिकार प्रदान गरिएको छ । साथै स्थानीय तहले अन्य स्वदेशी सङ्घसंस्थाबाट अनुदान रकम प्राप्त गर्नसक्ने, नेपाल सरकारको पूर्वस्वीकृति लिएर वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन सक्ने तथा नेपाल सरकारको सहमति लिएर वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण लिन सक्ने कानुनी व्यवस्था समेत छ ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ द्वारा अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणलाई व्यवस्थापन गरिनुका साथै स्थानीय तहले कर लगाउदा वैज्ञानिक करका आधारभूत मान्यताहरूका आधारमा कर करदाताले तिर्न सक्ने क्षमता र कर प्रणाली समानता र न्यायमा आधारित रहने गरी स्थापना गर्न, स्वेछिक रूपमा कर तिर्न प्रेरित हुने वातावरण सिर्जना गर्न र कर लगाँउदा करको आधार, करको दर र कर तिर्ने अवधि निश्चित गर्न, स्थानीय तहको आन्तरिक राजस्व सुधार कार्य योजनाको निर्माण अपरिहार्य छ ।

संवैधानिक अधिकारभित्र रही स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन (२०७४) ले गाउँपालिका तथा नगरपालिकालाई आन्तरिक आय परिचालन गर्नसक्ने उल्लेख्य अधिकार दिएको भए तापनि ती अधिकारलाई व्यवस्थित तरिकाले कार्यान्वयन गर्न सक्ने क्षमता सबैमा विकास भइसकेको छैन । यसको पछाडी अनेक कारणहरू हुनसक्छन जस्तै सङ्घिय संरचनाको अभ्यास नयाँ हुनु, आयका स्रोतहरूको पहिचान गर्नसक्ने खालको दक्ष जनशक्ति अधिकांश स्थानीय तहहरूमा नहुनु, स्थानीय तहहरूसँग रहेका सम्भाव्य स्रोतहरूका बारेमा तथ्याङ्क नहुनु, राजस्व सङ्कलन र त्यसको बाँडफाँड बारेमा जनतालाई बुझाउन नसक्नु, स्थानीय तहमा राजस्वको दायरा बृद्धि गर्ने सम्बन्धमा स्थानीय तहको नेतृत्वको इच्छाशक्ति कम हुनु आदि ।

स्थानीय तहहरूको राजस्व सम्बन्धी वर्तमान स्थितिको विश्लेषण गरी राजस्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूको पहिचान गर्न र सोका आधारमा आगामी तीन वर्षको राजस्व प्रक्षेपण कार्यमा सहजीकरण गर्ने प्रयोजनका लागि सुदुरपश्चिम प्रदेश अन्तर्गतको प्रादेशिक सुशासन केन्द्रको चालु आ.व. २०७८/०७९को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार बुढीगंगा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।

१.३ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उद्देश्यहरू

यस कार्यक्रमको समग्र उद्देश्य स्थानीय तहहरूको आन्तरिक आय तथा राजस्वको विद्यमान अवस्था विश्लेषण गर्नु र व्यवहारिक तथा प्रभावकारी राजस्व प्रणालीको विकास गर्नु हो । यस उद्देश्य प्राप्तिका लागि देहाय अनुसारका सहायक उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएको छः

- स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिहरू तथा कर्मचारीहरूलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने ।
- स्थानीय तहमा शीर्षकगत रूपमा सम्भावित कर/गैर करका आधार तथा विगत तीन वर्षको आन्तरिक आयको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ।
- स्थानीय तहमा राजस्वका विभिन्न स्रोतहरूको लेखाजोखा (यथार्थ असुली सहित) गर्ने र बृद्धिका सम्भावनाहरू पहिचान गर्ने ।
- स्थानीय तहको राजस्व प्रशासनको सङ्गठनात्मक संरचना सङ्कलन तथा बिलिङ्ग पद्दति र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सहित स्थानीय तहको समग्र राजस्व प्रशासन तथा यसको कार्य कुशलताको विश्लेषण गर्ने ।
- स्थानीय तहका आन्तरिक आय बृद्धिका सम्भावनाहरू पहिचान गरी आय सुधार कार्ययोजना र प्रक्षेपण सहितको आन्तरिक आय सुदृढीकरण कार्य योजना तयार गर्ने ।
- राजस्व सुधारका नयाँ सम्भावनाहरूको पहिचान गर्दै स्थानीय तहले अपनाउनु पर्ने भावी रणनीति सहित आगामी ३ आर्थिक वर्षका लागि कार्य योजना (२०७९/०८०-२०८१/०८२) सहित राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने ।

- स्थानीय तहको विद्यमान आर्थिक ऐन पुनरावलोकन गरी आगामी आर्थिक वर्षमा गर्नु पर्ने सुधारका लागि सुझाव सहित नमुना तयार गर्ने ।

१.४ अपेक्षित परिणाम

स्थानीय तहहरूलाई वित्तीय रूपमा सवल बनाउने र खर्च व्यवस्थापन गर्न सक्षम बनाई सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण गर्नु मुख्य अपेक्षित परिणाम हुनेछ साथै यस कार्ययोजना मार्फत तल उल्लिखित कुराहरू प्राप्त हुनेछन:

- सम्बन्धित स्थानीय तहहरूका जनप्रतिनिधिहरू, कर्मचारी सबैले राजस्व सुधार सम्बन्धी अभिमुखीकरण प्राप्त गरी आन्तरिक आय तथा कर सम्बन्धी विषयमा आवश्यक जानकारी हासिल गरेका हुनेछन् ।
- सहभागितामूलक विधिद्वारा तोकिएका स्थानीय तहको सूचना र तथ्याङ्कमा आधारित कार्यान्वयन योग्य राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार भएको हुनेछ ।
- आन्तरिक आयका नयाँ सम्भावनाहरूको पहिचान भई सो समेत समावेश भएको राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
- नमूना आर्थिक ऐन आगामी आर्थिक वर्षबाट यथार्थतामा कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ ।

१.५ राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा विधि र प्रकृया

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि अवलम्बन गरिएका विधि चरणहरूलाई देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ (चित्र नं.: १) ।

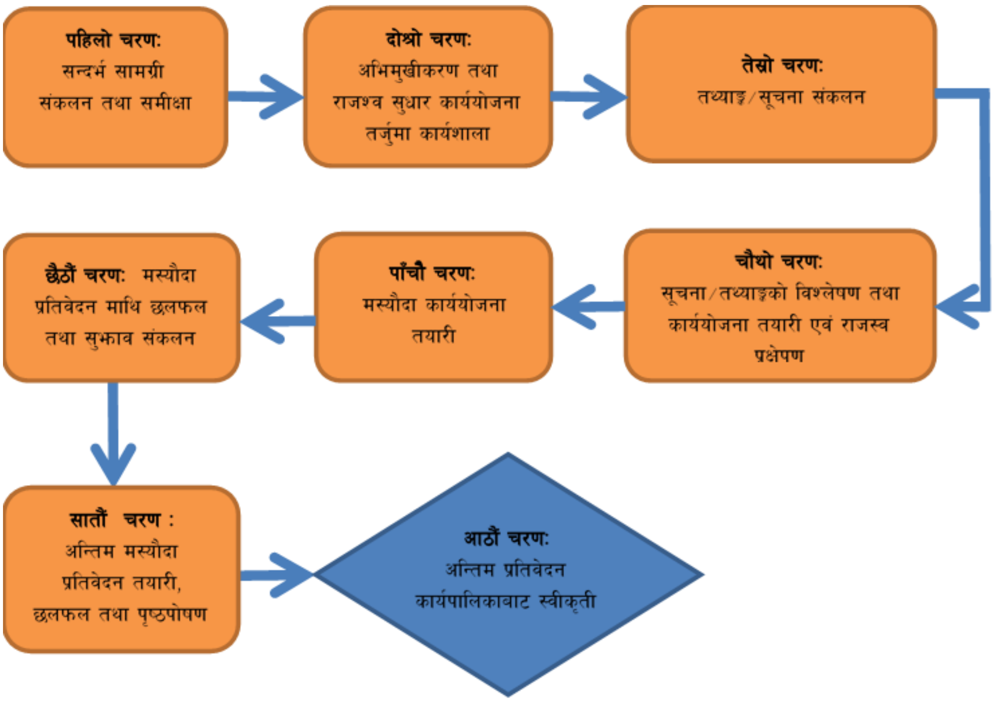

चित्र १: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि अवलम्बन गरिएका चरणहरू

पहिलो चरण: सन्दर्भ सामाग्री संकलन तथा समीक्षा

राजश्व सुधार कार्ययोजनासँग सान्दर्भिक विभिन्न सामग्रीहरुको संकलन तथा अध्ययन गरियो । यस अध्ययन कार्यको लागि पहिलो चरणमा परामर्शदाता समूहबाट विभिन्न स्रोतहरू मार्फत सन्दर्भ सामाग्रीहरू संकलन, अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएको थियो । जस मध्ये नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ (संशोधन सहित), संघ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन २०७७, अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी ऐन २०७६, सार्वजनिक निजी साझेदारी तथा लगानी ऐन २०७५, आपूर्ति नीति २०६९, औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०७३ (संशोधन २०७६), कम्पनी ऐन, २०६३ (संशोधन २०७५), उपभोक्ता हित संरक्षण ऐन, २०७५, सहकारी ऐन २०७५ आदि रहेका छन् । यसैगरी प्रदेश सरकार अन्तर्गतका सम्बन्धित सन्दर्भ सामग्रीहरुमा सुदुरपश्चिम प्रदेश आर्थिक ऐन, औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७५ आदि रहेका छन् । यस क्रममा अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएका मुख्य-मुख्य सामग्रीहरू अनुसूची १ मा दिइएको छ ।

दोस्रो चरण: अभिमुखीकरण तथा राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा कार्यशाला

स्थानीय तहमा कार्य प्रारम्भ गर्नुभन्दा पहिले राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीबाट खटिएका विज्ञ टोलीले स्थानीय तहका प्रमुख तथा उप-प्रमुख, स्थानीय तहको राजस्व परिचालन सम्बन्धी काम गर्ने कर्मचारीहरु र राजश्व परामर्श समितिका पदाधिकारीहरुलाई राजश्व सुधार कार्ययोजना तयारी सम्बन्धमा मिति २०७९/०२/१३ मा अभिमुखीकरण गर्ने कार्य गरेको थियो । अभिमुखीकरण कार्यक्रममा सहजीकरण गरिएको पत्र अनुसुची २ मा दिईएको छ ।

तेस्रो चरण: तथ्याङ्क/सूचना सङ्कलन

कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यका लागि संस्थागत सूचना तथा तथ्याङ्कहरु समेत आवश्यक पर्ने हुन्छ । यसका लागि स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण, वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम पुस्तिका, आर्थिक ऐनहरु, राजस्व सम्बन्धी कानुनहरु, प्रगति विवरणहरु, आम्दानी तथा खर्चको फाँटवारी, प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण प्रतिवेदन, संभाव्यता अध्ययन प्रतिवेदनहरुबाट पनि आवश्यक सूचना र तथ्याङ्क सङ्कलन गरियो । त्यस बाहेक, उद्योग वाणिज्य संघ, यातायात व्यवसायीहरुको संगठन, होटल व्यवसायीहरुको संगठन आदि पेशागत एवम् व्यवसायीक संस्थाहरु लगायतका सरोकारवाला पक्षहरुसंगको छलफलबाट पनि आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरु सङ्कलन गरिएको थियो । राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारीको क्रममा मुख्यत: निम्न प्रकारका सूचनाहरु सङ्कलन गरिएको थियो:

- राजस्व प्रशासनको वर्तमान अवस्था, राजस्व प्रशासनिक व्यवस्था तथा सूचना प्रवाह सम्बन्धी विवरण
- राजस्व परिचालनका लागि अबलम्बन गरिएका नीतिगत व्यवस्थाहरु
- कम्तीमा विगत तीन आर्थिक वर्षहरुको अनुमानित तथा यथार्थ आय विवरण
- चालु वर्षको हालसम्मको यथार्थ आय विवरण
- चालु वर्षको आर्थिक ऐन तथा बजेट
- आन्तरिक राजस्व (कर तथा गैरकर) सङ्कलनको अवस्था, स्रोत, क्षेत्र तथा दर सम्बन्धी बिस्तृत विवरण
- आन्तरिक राजस्व सङ्कलनको संभावित नयाँ क्षेत्रहरू सम्बन्धी तथ्याङ्क तथा सूचना
- राजस्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्ययोजनाहरु, सम्पन्न गर्ने समय तथा सोको जिम्मेवारी, आदि ।

कुनै सूचनाहरु/तथ्याङ्कहरु नमिल्दो र असगंतिपूर्ण देखिन गएमा त्यसलाई पूनः प्रमाणिकरण गरिएको थियो । यसरी प्रमाणिकरण गरिसकिएको तथ्याङ्कलाई कार्ययोजनाको उद्देश्यहरुले खोजे अनुसार तालिकामा रुपान्तरण गरिएको थियो । वस्तुगत विश्लेषणको लागि आवश्यक तथ्याङ्क गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७६ को अनुसूची २ अनुसार र विषयगत विश्लेषणको लागि आवश्यक तथ्याङ्क अनुसूची ३ अनुसार संकलन गरिएको थियो ।

चौथो चरणः सूचना/तथ्याङ्कको विश्लेषण तथा कार्ययोजना तयारी एवम् राजस्व प्रक्षेपण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको लागि आवश्यक सूचना/तथ्याङ्क संकलन गरिसकेपछि त्यस्ता सूचनाहरुलाई विश्लेषण गरिएको छ। सूचना/तथ्याङ्क विश्लेषणको लागि तथ्याङ्कीय तथा गुणात्मक विधि दुवैलाई प्रयोगमा ल्याइएको छ। राजश्व सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थाको विश्लेषण गरी सुधारका उपायहरु पहिचानको लागि गुणात्मक विश्लेषण विधि प्रयोग गरिएको छ भने राजस्वको बृद्धिदर तथा विद्यमान दायराको विश्लेषण तथ्याङ्कीय विधिद्वारा गरिएको छ।

स्थानीय तहको राजस्व अधिकार, हाल गरिरहेको आय संकलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात् आय संकलनमा पार्ने प्रभावहरुको मूल्याङ्कनलाई ध्यान दिदैं आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यसरी तयार गरिने प्रक्षेपणले यस स्थानीय तहको बजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्ने छ । यसैगरी विगतको आयको बृद्धिदर विश्लेषण गरी आय संकलनको अवस्थालाई विश्लेषण गरिएको छ । शुरु र अन्तिम बिन्दुको आधारमा वार्षिक बृद्धिदरको गणना निम्न शुत्रको प्रयोग गरी गरिएको छ ।

$$\text{CAGR} = \left(\frac{\text{Ending Value}}{\text{Beginning Value}}\right)^{\left(\frac{1}{\text{Number of Years}}\right)} - 1$$

जहाँ, CAGR = औसत वार्षिक वृद्धिदर

Ending Value = अन्तिम वर्षको यथार्थ रकम

Beginning Value = पहिलो वर्षको यथार्थ रकम

आय प्रक्षेपणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कको विश्लेषण गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७६ को **अनुसूची ४** अनुसार गरिएको छ ।

पाँचौं चरणः मस्यौदा कार्ययोजना तयारी

स्थलगत अध्ययनबाट प्राप्त भएका तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूलाई गुणात्मक र परिमाणात्मक विधिहरूको प्रयोग गरी मस्यौदा कार्ययोजना तयार गरिएको छ । लेखन कार्य राजस्व सम्बन्धी विज्ञता भएका विशेषज्ञबाट गरिएको थियो । भाषिक शुद्धता नेपाली भाषाका विज्ञहरुबाट परिक्षण गराइएको थियो ।

छैठौँ चरणः मस्यौदा प्रतिवेदन माथि छलफल तथा सुझाव संकलन

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका उपरोक्त चरणहरु पश्चात् तयार गरिएको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन स्थानीय तहका सम्बन्धित सरोकारवालाहरु समक्ष प्रस्तुत गरी सुझाव लिइएको थियो । यसका लागि परामर्श कार्यशाला/बैठकको आयोजना गरिएको थियो । यस्तो छलफलबाट प्रतिवेदनमा छुट भएका विषय वा तथ्याङ्कीय कमजोरीहरुलाई सच्याउन र प्रतिवेदनका विषयमा सरोकारवालाहरुलाई जानकारी प्रदान गर्न पनि सहयोग पुगेको थियो ।

सातौ चरणः अन्तिम मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी, छलफल तथा पृष्ठपोषण

मस्यौदा प्रतिवेदन माथि प्राप्त भएका सुझाव समेतको आधारमा अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिएको थियो । यसरी तयार भएको कार्ययोजना सरोकारवालाहरुको बिचमा मिति २०७९/०३/०८ गते यस नगरपालिकाका मेयर/नगर प्रमुख श्री रविन्द्र ओखेडा ज्यूको अध्यक्षतामा बसेको अन्तिम प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरण कार्यक्रममा प्रस्तुत गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रममा प्राप्त भएका सुझाव तथा पृष्ठपोषणको यथोचित सम्बोधन गरी प्रतिवेदनलाई अन्तिम रुप दिइएको छ। उक्त कार्यक्रममा सहभागीहरुको सुची अनुसुची ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

आठौं चरण: अन्तिम प्रतिवेदन कार्यपालिकाबाट स्वीकृती

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन यस स्थानीय तहको राजस्व परामर्श समिति मार्फत कार्यपालिकामा पेश गरी स्वीकृत गराउने प्रतिबद्धता प्राप्त भएको छ । कार्यपालिकाबाट प्रतिवेदन स्वीकृत गराउँदा प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने बजेट विनियोजन गर्ने कार्यमा पनि सहजता आउने अपेक्षा गरिएको छ ।

१.६ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सीमाहरू

यस नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना क्षेत्र व्यापक रहेको भए तापनि उपलब्ध सीमित स्रोत साधन, पर्याप्त सूचनाको अभाव, सीमित समयका कारण यस अध्ययन निम्नअनुसारको सीमामा रही तयार गरिएको छ ।

यस राजस्व सुधार कार्ययोजना नगरपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त अभिलेख तथा दस्तावेज, स्थानीय पदाधिकारीहरू तथा सम्बन्धित कर्मचारीहरू र अन्य सरोकारवालाहरूसँग गरिएको छलफल, गोष्ठी, अन्तर्क्रिया तथा कार्यशालाबाट प्राप्त सल्लाह, सुझाव र सूचनाको आधारमा तयार गरिएको हो ।

- सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त गर्ने राजस्व बाँडफाँड र समानीकरण अनुदानको रकम प्रक्षेपण हालको अभिलेखलाई आधार मानी वार्षिक रूपमा बृद्धि हुने अनुमान गरी लेखाजोखा गरिएको तथा स्थानीय तहबाट प्राप्त हुने राजस्वमा केन्द्रित रही योजना तर्जुमा गरिएको छ ।
- राजस्व प्रक्षेपणको लागि स्थानीय तहले उपलब्ध गराएको तथ्याङ्क तथा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले विभिन्न सर्वेक्षण मार्फत उपलब्ध गराएको तथ्याङ्कको आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।
- वार्षिक रूपमा अनुगमन मूल्याङ्कन पश्चात् राजस्व सुधार कार्ययोजनामा परिमार्जन गर्न सकिने छ ।

परिच्छेद दुई: नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय

यस परिच्छेदमा नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय, अवस्थिति, मानव संशाधन, साथै भौगोलिक, आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था तथा नगरपालिकाको संस्थागत अवस्थालाई चित्रण गरिएको छ ।

२.१ बुढीगंगा नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय

नामाकरण:

राज्य पुर्नसंरचनाको क्रममा साविकको ब्रमतोला, कुलदेवमाण्डौं र बाह्रबिस गा.वि.स. मिलेर बुढीगंगा नगरपालिका बनेको छ । यस नगरपालिकाको नामाकरण पवित्र नदी बुढीगंगा नदीको नामबाट राखिएको हो ।

अवस्थिति :

यस नगरपालिकाको पूर्वमा- त्रिवेणी नगरपालिका र अछामको मेल्लेख गाउँपालिका, पश्चिममा- खप्तड छेडेदह गाउँपालिका, उत्तरमा- बडीमालिका नगरपालिका र दक्षिणमा- अछाम जिल्लाको साँफेबगर नगरपालिकासंग सिमा जोडिएको छ । यो नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति २९°२४'०२.१" उत्तरी अक्षांसदेखि ८१°२६'४३.७" पुर्वी देशान्तरमा रहेको छ। यस नगरपालिकाको पालिका कार्यालय बाजुरा जिल्लाको पूरानो सदरमुकाम कुलदेवमाण्डौं, नौविसमा रहेको छ । क्षेत्रफलको हिसाबले (५९.२) वर्ग कि.मी. रहेको यो नगरपालिका अरू नगरपालिकाभन्दा सानो र जनसङ्ख्याका हिसाबले बाजुरा जिल्लाकै सबै भन्दा बढी जनसङ्ख्या (२१,६७७) भएको नगरपालिकाको रूपमा चिनिन्छ । यस नगरपालिकामा उष्ण प्रदेशीय र समसितोष्ण प्रदेशीय हावापानी पाइनुका साथै बाजुरा जिल्लाकै सबैभन्दा बढी उर्वर खेतियोग्य जमिन पनि रहेको पाइन्छ । यस नगरपालिकाको अवस्थिति नक्सा चित्र २ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

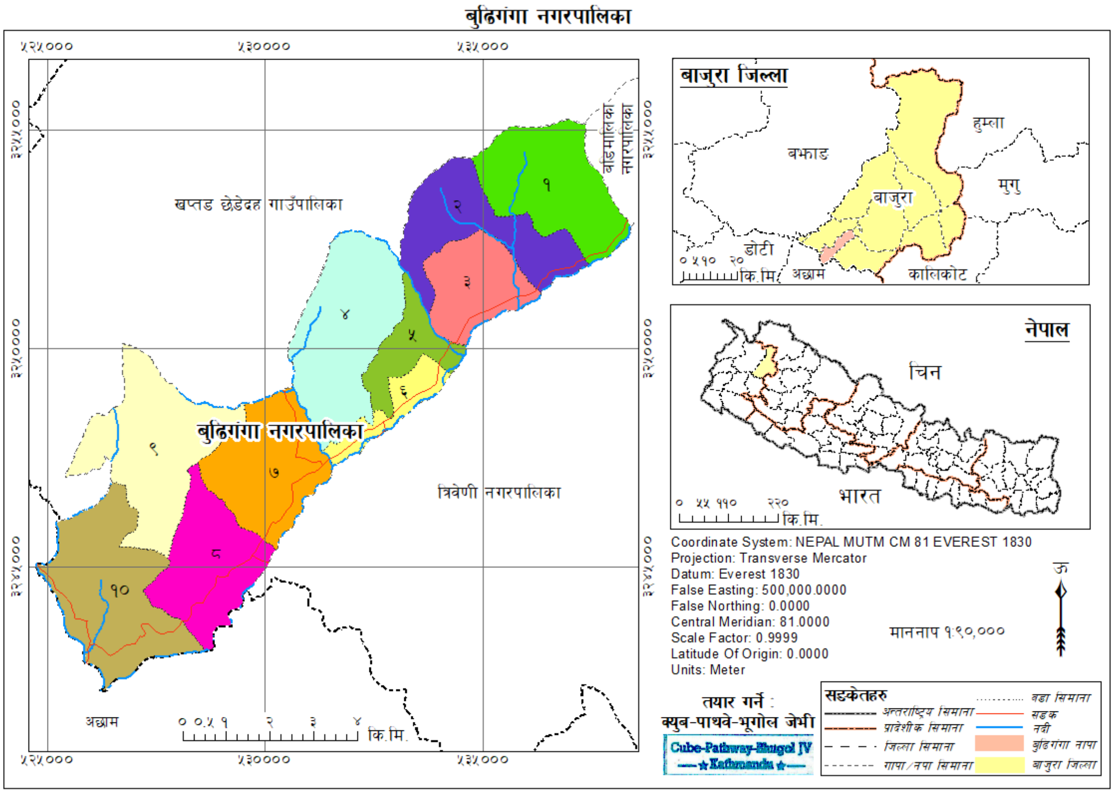

चित्र २: बुढीगंगा नगरपालिकाको अवस्थिती नक्सा

नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल तथा वडागत विभाजन

बुढीगंगा नगरपालिकालाई जम्मा १० वटा वडाहरूमा विभाजन गरिएको छ। २०६८ को सि.वि.ए.स को तथ्याङ्क अनुसार जम्मा ५९.२ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफल यस नगरपालिकाले ओगटेको छ ।

बुढीगंगा नगरपालिकाको जनसाङ्ख्यिक विवरण

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार नगरपालिकाको जनसङ्ख्या २१६७७ रहेको छ । वडाअनुसार सबैभन्दा न्यून जनसङ्ख्या वडा नं. ५ मा १५१७ रहेको छ भने सबैभन्दा उच्च वडा नं. १० मा ३०६७ रहेको देखिन्छ । जसलाई तलको तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १: बुढीगंगा नगरपालिकाको वडागत जनसाङ्ख्यिक विवरण

वडा नं.	जनगणना २०६८			
	घरधुरी सङ्ख्या	महिला	पुरूष	जम्मा
१	४४०	१२१३	९४०	२५९३
२	४२६	१२०४	९६०	२५९०
३	४५६	११२४	९९०	२५७०
४	४७७	१३५५	१२२२	३०५४
५	३००	८३५	६८२	१८१७
६	३६४	९५०	८८१	२१९५

वडा नं.	जनगणना २०६८			
	घरधुरी सङ्ख्या	महिला	पुरूष	जम्मा
७	४३७	१२४१	१०३२	२७१०
८	३९७	९६९	८६०	२२२६
९	४१७	११५९	९९३	२५६९
१०	४६३	१६५२	१४१५	३५३०
जम्मा	४१७७	११७०२	९९७५	२५८५४

पेशागत विवरण :

बुढीगंगा नगरपालिका बजाङ जिल्लाका अन्य नगरपालिका र गाउँपालिका मध्ये सबैभन्दा कृषिक्षेत्रको लागि अब्बल क्षेत्र रहेको छ। यहाँका जनताले अवलम्वन गरिएको पेसामध्ये सबैभन्दा बढी कृषि तथा पशुपालन नै मुख्य रहेको छ। बुढीगंगा नदी यहि नगरपालिका भएर बग्ने भएको हुँदा दुवैतिरका फाँटमा मानिसहरूले यथेष्ट कृषि गर्ने र यसबाट राम्रो उब्जाउ समेत हुने गरेको पाइन्छ। त्यसो त यहाँका जनताहरू वैदेशिक रोजगारीको क्रममा सबैभन्दा धेरै भारतमा ज्याला मजदुरी गर्न थाने रहेका छन भने थोरी मात्रामा अन्य देशमा रहेका छन्। उच्च पहाडि तथा हिमाली भागमा अवस्थित भएको हुनाले यहाँका मानिसहरूले यार्सगुम्बाजस्ता औषधिजन्य प्राकृतिक उत्पादनहरू, पाँचऔले, सिलाजित जस्ता वस्तुहरू चीनको ताक्लाकोट, भारत र देशेका राजधानी काठमाडौँसम्म पनि पुऱ्याउने गर्दछन्। छुर्पि, चौरी गाइका विभिन्न खाले उत्पादन, स्याउ, भेडाका उन जस्ता कृषि उपज उत्पादनमा यहाँका मानिसहरू लागेको देखिन्छ।

पर्यटन (प्रशीद्ध स्थलहरू):

बुढीगंगा नगरपालिका पर्यटन तथा यहाँ रहेका धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक धरोहरूका हिसाबले प्रचुर सम्भावना बोकेको नगरपालिका हो। यस नगरपालिकामा ऐतिहासिक, धार्मिक तथा साँस्कृतिक महत्वका सम्पदाहरू मध्ये बार्जिुकोटे राजाको दरवार पनि यहि नगरपालिका रहेको छ। यसका साथै कुडीकोट दरबार, बलायचाका दरवार, चुल्ठेदेवी भगवतिको मन्दिर जस्ता विभिन्न देवि देवाताका मठमन्दिर र अन्य थुप्रै ऐतिहासिक सम्पदाहरू अवस्थित रहेका छन्। बार्जुकोट दरवार क्षेत्रभित्र हाल भ्युटवर वनदै गरेको छ जहाँबाट बुढीगंगा नगरपालिका र त्रिवेणी नगरपालिकाका सबै ठाउँका साथै बडीमालिकाको रमाइलो दृश्य अवलोकन गर्न सकिने देखिन्छ। त्यस्तै जुम्ली महाराजले वनायको देवल, तुड्के, पोखरी, भुक्तोली र तुड्के चौर यस वडाका पर्यटकिय स्थलहरूका सथै धार्मिक दृष्टीकोणले बलैमष्टा मन्दिर, बयाल्यामष्टा मन्दिर र माल्तोला भगवती मन्दिरहरू रहेको पाईन्छ। जसले यो नगरपालिकालाई पर्यटकीय सम्भावनाको गन्तव्यका सम्भावनाहरू प्रदान गरेका छन्।

सिञ्चाइ:

यस नगरपालिकामा बुढीगंगा जस्ता ठुला खोलादेखि साना खोल्साखोल्सीहरूको प्रचुरता रहेको

हुनाले यो नगरपालिका सिञ्चाइका हिसाबले सम्पन्न रहेको छ। यस क्षेत्रमा वर्षैभरी र मौसमी गरी विभिन खाले सिञ्चाइका पूर्वाधारहरू रहेका छन् । यहाँका मुख्य खाद्यान्न बालीहरूमा धान, मकै, गहुं, कोदो, जौ आदी हुन् रहेका छन् ।

यातायात पहुँच :

यस नगरपालिकाभित्र बाटोको पहुँच पुगेपनि सन्तोष जनक रूपमा यहाँको सडक बिस्तार हुन सकेको छैन । प्रमुख व्यापारिक केन्द्र बाम्का बजारदेखि नगरपालिका हुंदै डेल्टा, बेतालमाण्डौं देखि डेल्टा हुंदै आटीचौर सडक संजालका रूपमा जोडीयको छ । नगरपालिका भित्रका वडाहरूमा हिउँदको समयमा जिप र ट्याक्टरहरूको पातलो ओहोर दोहोर भए पनि वर्षयाममा पहिरो जस्ता प्रांकृतिक प्रकोपका कारण वर्षयाममा यो नगरपालिका देशका अन्य सडक सञ्जालबाट पूर्ण तया विमुख हुने गरेको छ । स्थानीय स्तरमा उत्पादन कृषिजन्य वस्तुहरू, फलफुल एवम औषधिजन्य वस्तुहरूको ढुवानिको समस्याका कारण बजार पाउन मुस्किल भएको कारणले बझाङको अन्नभण्डार भनेर चिनिने बुढिङ्गगा नगरपालिका आफ्नो उत्पादनलाई देशका विभिन्न स्थानमा पुऱ्याउन असमर्थ रहेको छ ।

उद्यम, व्यापार, व्यवसायः

यस बुढीगंगा नगरपालिकामा विभिन्न खाले उद्योगधन्दाहरू रहेका छन् । स्थानीय स्तरका उद्याम, व्यापार व्यवसायमा यहाँको केही जनशक्तिले रोजगारी पाएको छ । यस नगरपालिकाको मुख्य उद्योगहरूमा ग्रिल उद्योग, फर्निचर उद्योगहरूले निर्माणको क्षेत्रमा काम गरिरहेका छन् भने विभिन्न होटल, रेष्ट्रेन्ट, तथा चियाखाजा पसलहरूमा खाना तथा खाजाको व्यवस्था गरि आफ्नो उद्यम गर्ने मानिसहरूले रोजगरी पाएका छन् । त्यसै गरी महिलाहरूले यस नगरपालिकामा सिलाइ, बुनाइ र कटाई, व्युटिपार्लर जस्ता तालिम लिएर आफ्नै व्यवसाय सुरू गरेका छन् भने मासुपसल, कपडा तथा फेन्सीपसल, तरकारी तथा फलफुल पसल, निर्माण सामग्री पसल औषधि पसल वा क्लिनिक, मर्मतसेवा, इलेक्ट्रिकल तथा इलेक्ट्रोनिक्स जस्ता पसलहरू सञ्चालनमा आएका छन् ।

मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू :

यस नगरपालिकाका प्रमुख व्यापारिक केन्द्र बाम्का बजार, डेल्टा, बेतालमाण्डौं, नगरपालिका, टाँडेबजार र आटीचौर बजार नै रहेका छन् । त्यसैगरी यस नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका विभिन्न स्थानहरू, प्रत्येक वडाका वडाकार्यालय वरिपरिका स्थानीय बजारहरू पनि व्यापारिक केन्द्रको रूपमा रहेका छन् । नगरपालिकाको कार्यालय रहेको यस बजारबाट स्थानीय बासिन्दाहरूले निर्माण सामग्रीलगायत स्वास्थ्यसम्बन्धी सेवा लिन सकिन्छ भने कार्कैतोला, त्रिशक्ति, गौरीखाँद, तुफा डाँडा र डेल्टाबजार यस नागरपालिकाका मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू रहेका छन् । यी स्थानीय बजार एवम् व्यापारिक केन्द्रहरूमा खाद्यान्न, खुद्रा, भाँडा, हार्डवयरका सामग्री, कपडा, स्टेशनरी तथा मासु लगायतका वस्तुहरूको कारोवार हुने गरेको पाइन्छ । स्थानीय बजार तथा त्यस बजारमा कारोवार हुने मुख्य वस्तुहरू मध्ये यहाँबाट सबैभन्दा बढी निर्यात हुने वस्तुमा

खाद्यान्न मात्रा रहेको छ भने आयत हुने वस्तुमा निर्माण सामग्री, औषधि, लत्ताकपडा रहेका छन् ।

उर्जा/विद्युत् सुविधा :

यस नगरपालिकामा सबैभन्दा बढी ४२०८ घरपरिवारले दाउरालाई खाना पकाउने मुख्य इन्धनको रूपमा उपयोग गर्ने गर्दछन् । यस बाहेकका अन्य इन्धनको उपयोग हेर्दा ३ घरधुरीले मट्टितेल, ४ घरधुरीले एल पि ग्याँस र १५ परिवारमा गोवरग्यासको प्रयोग हुने गरेको छ । नगरपालिका क्षेत्रमा बत्ती बाल्ने प्रयोजनका लागि सोलार इनर्जिको उपयोग मुख्य देखिएको छ । कुल १२१८ घरधुरीमा सौर्य उर्जाको उपयोग भैरहेको छ भने ३६७ घरधुरीमा बिजुली र ७ घरधुरीमा अझै पनि मट्टितेलको प्रयोग भइरहेको छ ।

सञ्चार सुविधाः

सि.वि.एस. २०६८ को तथ्याङ्क अनुसार यस नगरपालिकामा १८६२ घरपरिवारले रेडियोको सुविधा लिइरहेका छन । त्यसै गरी मोवाइल फोनको सुविधा लिइरहेका १०२४ घरधुरी, टेलिफोन सेवा उपलब्ध ६२१ घरधुरी, टेलिभिजन ४०, केवल टि.भी.११ घरधुरी, कम्प्युटर २, कुनै सुविधा नभएको घरधुरी सख्या २९३३ र नखुलेका घरधुरी सङ्ख्या ६३ रहेका छन ।

खानेपानी तथा सरसफाइः

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्या.क अनुसार यस नगरपालिकामा २४०४ घरधुरीले पाइपको धारालाई आफ्नो पानीको प्रमुख स्रोत बनाएका छन् , त्यसै गरी १५६८ घरधुरीले ढुङ्गेधारा, २३५ घरधुरीले ढाकिएको इनार वा कुवा, २ घरधुरीले नढाकिएको कुवा वा इनार र १७ घरधुरीले खोलाको पानीलाई आफ्नो पानीको मुख्य स्रोत बताएका छन् ।

भवन तथा आवास :

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार यस नगरपालिकामा कुनै पनि घर मापदण्डअनुसार वनेको देखिँदैन । यस नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका घरहरू जगको आधारमा हेर्दा ४०८६ माटोको र १३८ घरधुरी काठको जग भएको घरहरू रहेका छन् । बाहीरि गाराको आधारमा हेर्दा ३९५१ घरधुरीहरू माटोको गारो भएका छन्, त्यसै गरी ५ घरहरू सिमेन्ट, १३८ काठको फल्याकले बेरिका छन् । ९८ वटा घरहरूमा काँचो इटाले गारो लगाई वनाइएको छ भने ५ वटा घरधुरीमा बाहिरी गारोको रूपमा बाँसको प्रयोग गरिएको छ । त्यसैगरी घरहरूलाई छानाको प्रकारका आधारमा हेर्दा सबैभन्दा उच्च सङ्ख्यामा ३१३५ घरपरिवार ढुङ्गा/टायलको छानो भएको घर रहेका छन् । त्यसैगरी जस्ता वा च्यादरले छाएका घरधुरी २५८, फुस वा खरले छाएको घरधुरी ७६८, काठको छान भएको घरहरू ५८, माटोको छाना भएका घरधुरी २, आरसिसि छाना भएको घरहरू १ र बाँकी रहेका घरधुरीहरू नखुलेका रहेका छन् ।

शिक्षाः

यस नगरपालिकामा शैक्षिक संस्थाहरूमा क्याम्पस १ वटा, माध्यामिक तहसम्म पढाइन हुने स्कुल ८ वटा, आधारभुत तहसम्म पढाइन हुने स्कुल २५ वटा, संस्थागत विद्यालय ८ वटा, सामुदायीक सिकाई केन्द्र ३ वटा र वालविकास केन्द्र ४२ वटा गरी जम्मा ८७ वटा रहेका छन् ।

स्वास्थ्य :

यस बुढीगंगा नगरपालिकामा ३ वटा स्वास्थ्य चौकी, १ सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई र १ वटा वर्थिङ सेन्टर सञ्चालनमा रहेका छन् । त्यसै गरी कृषि विकास तथा पशु सेवा शाखा मार्फत यस बुढीगंगा नगरपालिकाको समृद्बीका लागि कृषि तथा पशु विकाससँग सम्वन्धित विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइरहेका छन् । यस नगरपालिकाको मुख्य स्वास्थ्य समस्या भनेको क्रमशः झाडापखाला, ग्यास्टिक/अल्सर, दम र प्रसुति समस्याहरू रहेका छन् ।

बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारीः

यस नगरपालिकामा एउटा सिद्धार्थ बैंक लिमिटेडको शाखा रहेको छ । त्यसै गरी ३ वटा लघुवित्तीय संस्थाहरू रहेका छन् । किसान लघुवित्त वित्तीय संस्था लिमिटेका शाखा वडा नं. १ र ६ मा रहेका छन भने छिमेक लघुवित्त विकाश वैंक लिमिटेडको शाखा कार्यालय वडा नं. ६ मा अवस्थित रहेको छ ।

फोहरमैला व्यवस्थापनः

बुढीगंगा नगरपालिकामा हालसम्म ढलनिकासको कुनै पनि व्यवस्था रहेको छैन् । हालसम्म फोहोर व्यवस्थापनको लागि कुनै पनि ल्याण्डफिल साइडको व्यवस्था भएको छैन । नगरबासीहरूले गल्ने खालका फोहोरहरू मलखादमा हालेर मल बनाउने, किचनजन्य फोहोरहरूलाई, कुखुरा, हाँस, बाखा, गाइ र भैंसीजस्ता घरपालुवा जनावरलाई खुवाउने र नगल्ने खालका फोहोरहरूलाई विशेष गरि खोला खोल्सा, नदी किनारा, घर नजिकै खाडल वनाएर यसको विसर्जन गर्ने गरेको देखिन्छ । यस नगरपालिकामा आगामी दिनमा नगरलाई सफा र स्वच्छ गराउनका लागि फोहरमैला व्यवस्थापन गर्न अत्यन्त आवश्यक छ ।

२.२ बूढीगंगा नगरपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था

नगरपालिकाको निर्वाचन २०७९ वैशाख ३१ गते सम्पन्न भएसँगै हाल नवनिर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू मार्फत नगरपालिकाको कार्य सञ्चालन हुँदै आएको छ। यस नगरपालिकामा रहेको दरबन्दी अनुसार हाल निम्नानुसार कर्मचारीहरू कार्यरत रहेका छन् । जसको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

बुढीगंगा नगरपालिका मानव संसाधनको अवस्था

बुढीगंगा नगरपालिकाको कार्यालयमा विभिन्न विषयगत शाखामा निम्न लिखित २८ जना कर्मचारीहरू रहेका जसलाई तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

क्र.सं.	पद	शाखा	पदपूर्ति		
			स्थायी	करार	जम्मा
१	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत				१
२	शाखा अधिकृत				२
३	खरिदार				३
४	कम्प्युटर अपरेटर				१
५	नगर स्वास्थ्य संयोजक				१
६	सह- लेखापाल				१
७	रोजगार संयोजक				१
८	ना. प्रा. स.				३
९	पोषण सहजकर्ता				१
१०	का. स.				४
११	सवारी चालक				१
१२	अ. हे. व.				३
१३	फिल्ड सहायक				१
१४	प्रशासन सहायक				१
१५	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि अधिकृत				१
१६	इन्जिनियर				१
१७	सूचना अधिकारी				१

https://budhigangamunbajura.gov.np/staff

२.३ बूढीगंगा नगरपालिकाकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

यस नगरपालिकाका आफ्नो सवारी साधनहरू मा गाडी, मोटरसाइकल र कार्यालय सञ्चालको लागि आवश्यक फर्निचरहरू, कम्प्युटर, प्रिन्टर, कुर्सि, बेञ्च, टेवलहरू पनि यथेष्ट मात्रामा रहेका छन् ।

परिच्छेद तीनः स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता

नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ लगायतले स्थानीय तहलाई प्रदान गरेका राजस्व सम्बन्धी अधिकार र सो अधिकार कार्यान्वयनका लागि नगरपालिकाका तर्फबाट गरिएका कानुनी व्यवस्था र नगरपालिकाको राजस्व सङ्कलनको अवस्था, सम्भावना, समस्या तथा चुनौतीहरूलाई यस परिच्छेदमा विश्लेषण गरिएको छ।

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था

३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था

नेपालको संविधान २०७२ को अनुसूची ८ अनुसार स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार अन्तर्गत स्थानीय तहहरूले सम्पत्ति कर (घरजग्गा कर) घरबहाल कर, घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, भूमिकर (मालपोत), मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर र व्यवसाय कर लगाउन सक्नेछन् र गैरकर अन्तर्गत सेवा शुल्क, दस्तुर, पर्यटन शुल्क र दण्ड जरिवाना सङ्कलन गर्न सक्नेछन्। राजस्व अधिकार सम्बन्धी विभिन्न तहहरूको एकल तथा साझा अधिकार सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २: तहगत राजस्व अधिकार

सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय	साझा
भन्सार अन्तःशुल्क मूल्य अभिवृद्धि कर संस्थागत आयकर व्यक्तिगत आयकर पारिश्रमिक कर राहदानी शुल्क भिसा शुल्क पर्यटन दस्तुर सेवा शुल्क दस्तुर दण्ड जरिबार	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर मनोरञ्जन कर विज्ञापन कर पर्यटन कृषि आय कर सेवा शुल्क दस्तुर दण्ड जरिवाना	सम्पत्ति कर घर बहाल कर घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क सवारी साधन कर सेवा शुल्क दस्तुर पर्यटन शुल्क विज्ञापन कर व्यवसाय कर भूमिकर (मालपोत) मनोरञ्जन कर मालपोत सङ्कलन दण्ड जरिवान	सेवा शुल्क, दस्तुर, दण्ड जरिवाना प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी, पर्यटन शुल्क

स्रोतः नेपालको संविधान, २०७२

३.१.२ कानूनी व्यवस्था

(क) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ५४ देखि ६३सम्म स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ । यसमा कर अन्तर्गत प्रत्यक्ष करहरू जस्तै सम्पत्ति कर, भूमिकर (मालपोत), घर-जग्गा बहाल कर, पार्किङ शुल्क, जडीबुटी, कबाडी र जीवजन्तुकर आदि छन् भने अप्रत्यक्ष कर जस्तै व्यवसाय कर जस्ता करहरू रहेका छन् । यसरी नै गैरकर अन्तर्गत नगरपालिकाबाट विभिन्न सेवाहरू उपयोग गरे वापतको सेवाशुल्क जस्तै विभिन्न पर्यटन व्यवसायमा शुल्क, स्थानीय तहले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार उपयोग शुल्क, स्थानीय तहले उपलब्ध गराएको कुनै सेवा उपयोग गरे वापत सेवा उपयोगकर्ताहरूबाट असूल गरिने सेवा व्यवस्थापन शुल्क, विभिन्न नियमन सेवा तथा सिफारिस वापत प्राप्त भएको दस्तुर वापतको रकम, नक्सापास दस्तुर र नगरपालिका वा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणबाट तोकिएको परिणाममा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तु बिक्री र अन्य सम्पत्ति विक्री, सामुदायिक वनको आय र जनसहभागिता वापतको रकम आदि रहेको छन् ।

यसैगरी प्रदेश र स्थानीय तह दुबैले साझेदारीमा सङ्कलन गर्ने घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर रहेको छ । यसको दर प्रदेशले तोक्ने र सङ्कलन स्थानीय तहले गर्ने प्रावधान रहेको छ । हालसम्म सङ्घीय तहबाट स्थानीय तहमा घरजग्गाको लागत स्थानान्तरण भै नसकेको र सङ्घीय सरकार मातहतको जिल्लास्थित मालपोत कार्यालयले नै घरजग्गा कर प्रदेश कानुन बमोजिम असुलउपर गरी त्यसको ६०% सम्बन्धित स्थानीय नगरपालिका वा गाउँपालिका र ४०% सम्बन्धित प्रदेशमा पठाउने गरेको छ । स्थानीय नगरपालिकामा देहायको चित्रमा देखाए बमोजिमका स्रोतबाट आम्दानी प्राप्त हुने गर्दछ ।

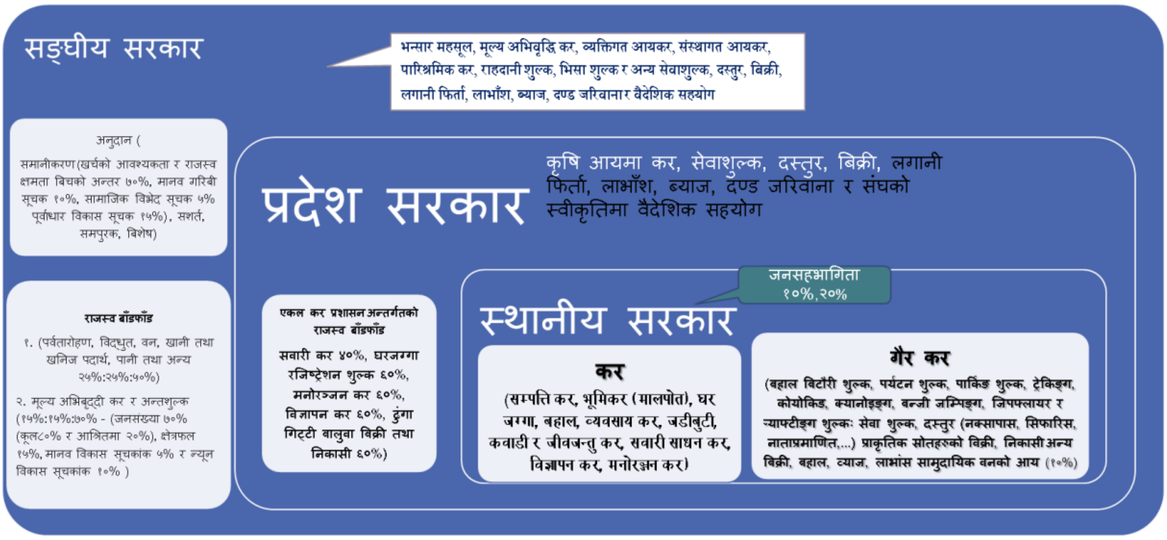

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहको वित्तीय अधिकारलाई थप स्पष्ट

पार्न सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय तहले परिचालन गर्ने कर र गैह्र करका शीर्षकहरू निर्धारण गर्नुका साथै संविधानका अनुसूचीमा एकल अधिकारमा दोहोरो अधिकारक्षेत्रमा परेका र संयुक्त अधिकारक्षेत्रका राजस्वका शीर्षकहरूको सन्दर्भमा प्रदेश र स्थानीय तहबिच एकले कर प्रशासन सम्बन्धमा निम्नानुसारको थप व्यवस्था समेत गरेको छ। आर्थिक ऐन २०७५ ले परिमार्जन गरेको व्यवस्था देहाय बमोजिम रहेको छ।

तालिका ३: एकल कर प्रशासन अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच बाँडफाँड व्यवस्था

करका क्षेत्रहरू	**दर निर्धारण गर्ने**	**सङ्कलन गर्ने तह**	**राजस्व बाँडफाँड (प्रतिशतमा)**	
			प्रदेश	**स्थानीय तह**
सवारी साधन	प्रदेश	प्रदेश	६०	४०
रजिष्ट्रेशन शुल्क	प्रदेश	स्थानीय तह	४०	६०
मनोरञ्जन कर	प्रदेश	स्थानीय तह	४०	६०
विज्ञापन कर	स्थानीय तह	स्थानीय तह	४०	६०
अन्य सवारी साधन कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र विद्युतीय रिक्सा)	स्थानीय तह	स्थानीय तह		१००

स्रोत: अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ (आर्थिक ऐन २०७५ द्वारा संशोधित) दफा ५ र ६

एकल कोषको व्यवस्थापन:

एकल कोषको व्यवस्थापन देहाय बमोजिम हुनेछ:-

१. एकल कर बाँडफाँड प्रयोजनका लागि सङ्कलन गर्न तह (प्रदेश र स्थानीय) ले सङ्कलित रकम विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने हुन्छ।

२. प्रदेशले सवारीसाधन करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्ने।

३. प्रदेशले सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गर्ने र मासिकरूपमा सम्बन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने।

४. स्थानीय तहले विभाज्य कोषमा रहेको रकमको ४०% आवधिक रूपमा प्रदेशको सञ्चितकोषमा दाखिला गर्नुपर्ने।

स्थानीय तहको आन्तरिक आय:-

स्थानीय तहलाई कानुनले नै कर, सेवाशुल्क, दस्तुर तथा दण्ड जरिवानाबाट राजस्व प्राप्त गर्ने

अधिकार प्रदान गरेको छ । करको दायरामा रहेका व्यक्ति तथा संस्थाहरूले भुक्तानी गर्ने रकमहरू नै स्थानीयतहका राजस्वका स्रोतहरू भएको हुनाले नागरीकले आफूले तिरेको करको स्थानीयतहले कसरी उपयोग गरेको छ भन्ने विषयमा चासो र सरोकार राख्नु स्वभाविक हो भने स्थानीय तहले राजस्वको सदुपयोग गर्ने दायित्व निर्वाह गर्नुपर्दछ ।

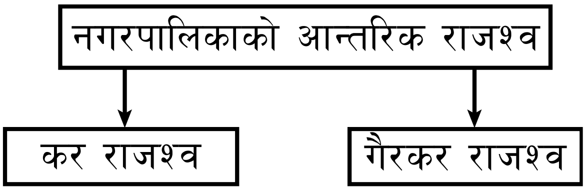

राजस्व परिचालन चक्र र प्रक्रियाः

नगरपालिका तथा गाउँपालिकामा राजस्व परिचालनलाई व्यवस्थित, सुदृढ र प्रभावकारी बनाउन विभिन्न चरणहरू चक्रीय प्रणालीको रूपमा अवलम्वन गर्न सकिन्छ जसलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

स्थानीय तहमा राजस्व परिचालनलाई सुदृढ बनाउन राजस्व प्रशासन चक्रका प्रत्येक चरणहरूमा नगरपालिका तथा गाउँपालिकाको प्रशासकीय व्यवस्था, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, मेयर/प्रमुख र अन्य जनप्रतिनिधिहरू, लगायत समग्र कार्यपालिकाको समन्वय, सहयोग, सहजीकरण र अनुगमन अति आवश्यक पर्दछ ।

नगरपालिकाको आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरू:

१. सम्पत्ति कर सम्बन्धी व्यवस्था

नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा सम्पत्ति कर लगाउने छ। यो व्यवस्था अनुसार सम्पत्ति कर लगाउँदा घर र सो घरले चर्चेको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाउने र बाँकी जग्गा र घर नभएका अन्य जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने छ।

स्पष्टिकरण

घरले चर्चेको जग्गा भन्नाले घरले ओगटेको क्षेत्रफल बराबरको जग्गा र अधिकतम सो बराबरको थप जग्गा सम्झनु पर्दछ । यसरी सम्पत्ति कर लगाउँदा देहाय बमोजिमका विषयलाई आधार लिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ:

(क) घर र जग्गाको आकार प्रकार र वनौट

(ख) घर र जग्गाको प्रचलित बजार मूल्य तथा घरको हकमा ह्रासमूल्य

(ग) घर र जग्गाको व्यापारिक वा आवासीय उपयोगको अवस्था

(२) भूमिकर (मालपोत) सम्बन्धी व्यवस्था

नगरपालिका तथा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगको आधारमा भूमिकर (मालपोत) लगाउने छ । आर्थिक ऐन, २०७५ (पछि केही नेपाल ऐन संशोधन गर्ने ऐन २०७५ द्वारा संशोधित) ले घर र त्यसले चर्चेको निश्चित जग्गामा सम्पत्ति कर लगाएपछि सोभन्दा बढी जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने व्यवस्था छ। तर सम्पत्ति कर लगाएको अवस्थामा भूमिकर (मालपोत) लगाइने छैन ।

(३) व्यवसाय कर

नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पुँजीगत लगानी र आर्थिक कारोवारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउन सक्नेछ।

(४) घर जग्गा बहाल कर

नगरपालिकाको क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति, वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा, पोखरी पुरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएको नगरपालिकाले त्यस्तो बहाल रकममा बहाल कर लगाउन सक्नेछ।

(५) सवारी कर

नगरपालिकाले सिमित सवारी साधन (अटोरिक्सा तथा इ-रिक्सा, ठेला गाडा, टाँगा र रिक्सा) हरूको मात्र दर्ता, नवीकरण तथा वार्षिक सवारी कर सङ्कलन गर्न सक्ने अधिकार पाएको छ । बुढीगंगा

नगरपालिकाले यसका लागि दर निर्धारण गरेको अवस्था छ ।

(६) विज्ञापन कर

नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रका सडक, चोक, सार्वजनिक स्थलमा विज्ञापन, प्रचारप्रसार आदिका लागि राख्न दिने साइन बोर्ड, ग्लो बोर्ड, स्टल आदिमा विज्ञापन कर लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

(७) गैह्रकरहरू

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा नगरपालिकाले पर्यटन शुल्क अन्तर्गत आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केबलकार, ट्रेकीङ्ग, कायाकिङ्ग, क्यानोनिङ्ग, बञ्जी जम्प, जीपफ्लायर, ऱ्याफ्टिङ्ग, प्याराग्लाइडिङ्ग लगायतका स्थानीय पर्यटन, मनोरञ्जन तथा साहासिक खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा सेवाशुल्क लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

यसैगरी नगरपालिकाबाट विभिन्न सिफारिसहरू, इजाजत पत्र तथा नवीकरण जस्तै एफएम रेडियो सञ्चालन, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, निजी विद्यालय स्थापना, स्थानीयस्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युशन तथा कोचिङ सेन्टर, औषधि पसल, घरजग्गा कारोवार (प्लटिङ्ग) जस्ता व्यवसायिक संस्थाहरूको दर्ता, नवीकरण आदिमा विभिन्न दस्तुर सङ्कलन गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

(८) प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४ अनुसार प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड अन्तर्गत पर्वतारोहण, विद्युत्, वन, खानी तथा खनिज, पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँड सम्बन्धमा निम्न व्यवस्था गरेको छ ।

तालिका ४: प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड (प्रतिशतमा)

स्रोतहरू	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह
पर्वतारोहण	५०	२५	२५
विद्युत्	५०	२५	२५
वन	५०	२५	२५
खानी तथा खनिज	५०	२५	२५
पानी तथा अन्य स्रोत	५०	२५	२५

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४, अनुसूची ४

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने २५ प्रतिशत हिस्साको लागि प्रत्येक स्थानीय तहको प्राकृतिक स्रोतको अवस्थिति तथा प्राकृतिक स्रोतमा आधारित परियोजना वा उपयोगबाट प्रभावित क्षेत्र र जनसङ्ख्याको पहिचान गरी स्थानीय तहलाई रकम बाँडफाँड गर्न

सिफारिस गरेको छ ।

(९) कर राजस्व बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार मूल्य अभिबृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्त शुल्क रकम मध्येबाट उठेको रकमलाई सङ्घीय विभाज्य कोषमा राखी सोरकमबाट सङ्घीय सरकारले ७०%, प्रदेशले १५% र स्थानीय तहले १५% बाडँफाँट गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

तालिका ५: कर राजस्वको बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था (प्रतिशतमा)

स्रोतहरू	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह
मूल्य अभिबृद्धि कर (भ्याट)	७०	१५	१५
अन्तशुल्क	७०	१५	१५

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४, परिच्छेद ३ (६)

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ अनुसार विभिन्न तहका सरकारहरूका बिचमा अनुदान सिफारिस गर्दा लिइने आधारहरू, राजस्वको बाँडफाँड गर्दा लिईने आधारहरू र प्राकृतिक स्रोतको परिचालन गर्दा लिईने आधार र मापदण्डहरू तयार गरी कार्यान्वयनका लागि सहजीकरण गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड सम्बन्धी विषयमा सङ्घ र प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह तथा स्थानीय तहहरू बिच उठ्न सक्ने सम्भावित विवादको विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरी त्यसको निवारण गर्न समन्वयात्मक रूपमा काम गर्न राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सम्बन्धित तहहरूलाई सुझाव दिने संबैधानिक व्यवस्था रहेको छ । राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड गर्दा सोसँग सम्बन्धित वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धमा आवश्यक अध्ययन र अनुसन्धान गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस समेत गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ ।

हाल राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले जनसङ्ख्या (कुल जनसङ्ख्या र आश्रित जनसङ्ख्या), क्षेत्रफल, मानव विकास सुचकांक, न्यून विकास सूचकांकको आधारमा प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई राजस्व बाँडफाँड गर्ने गरी आगामी ५ वर्षको लागि सिफारिस गरेको छ ।

क्र.सं.	आधारहरू	प्रदेश	स्थानीय तह
१	जनसङ्ख्या: ➢ कुल जनसङ्ख्या अनुपात ८० ➢ आश्रित जनसङ्ख्या अनुपात २०	७०	७०
२	क्षेत्रफल	१५	१५
३	मानव विकास सूचकांक	५	५
४	न्यून विकास सूचकांक (पूर्वाधार सूचकांक ७०%, खर्चको आवश्यकता सूचकांक २०% र सामाजिक तथा आर्थिक असमानता सूचकांक १०%)	१०	१०
	जम्मा:	**१००**	**१००**

यस सूत्रबाट आएको रकममा ठूलो फरक देखिने र अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनको दफा २१ ले प्रदेश तथा स्थानीय तहले आफ्नो प्रशासनिक खर्च आन्तरिक राजस्व तथा राजस्व बाँडफाँडबाट पुऱ्याउनु पर्ने हुनाले वित्त आयोगले प्रत्येक स्थानीय तहलाई न्यूनतम रकम र त्यसमा थप रकम सूत्र अनुसार रकम बाँडफाँड गर्ने गरेको छ । आयोगले गत आ.व. २०७६/७७ मा ३ करोड ५० लाख र आ.व. २०७५/७६ मा ३ करोड न्यूनतम रकम र त्यसपछि सुत्र अनुसारको रकम प्रत्येक स्थानीय तहलाई प्रदान गर्ने गरी नेपाल सरकारलाई राजस्व बाँडफाँड गर्न सिफारिस गरेको थियो ।तर्जू

३.२ नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था:

यस बुढीगंगा नगरपालिकाको आन्तरिक आयका प्रमुख स्रोतहरूमा मालपोत, सिफारिस तथा अन्य दस्तुर, सेवा शुल्क दस्तुर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर, पार्कीङ शुल्क, व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण दस्तुर आदि रहेका छन् । आ.व. २०७७/०७८ मा प्रस्तावित आन्तरिक राजस्व रू. ५२,००,००० भएकोमा यथार्थ आय रू.४,७३,४७० र आ.व. २०७८/०७९ मा प्रस्तावित आन्तरिक राजस्व रू. ५४,२५,००० रहेकोमा गत जेष्ठ महीनासम्म मा रू. ५९८०२७ भै अघिल्ला वर्षभन्दा केही बढी आम्दानी प्राप्त भएको छ, जसलाई देहायको संयुक्त स्तम्भ चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

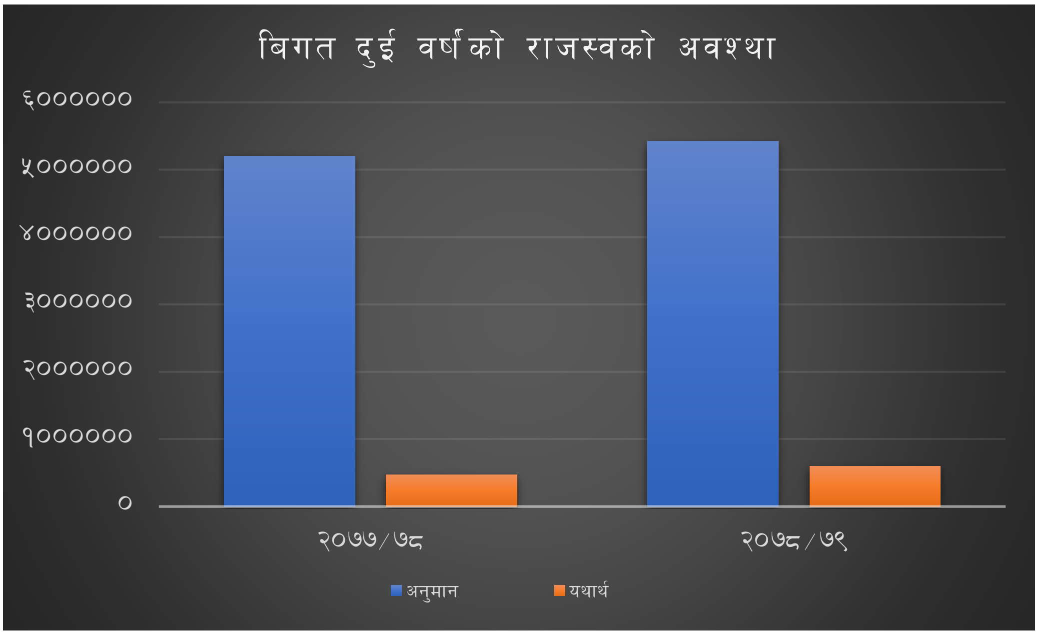

बिगत दुई वर्षको राजस्वको अवश्था
६000000
५000000
४000000
३000000
२000000
१000000
0
२०७७/७८
२०७८/७९
अनुमान
यथार्थ

तालिका ६: बिगत तीन वर्षको आन्तरिक स्रोतको अवस्था

राजस्व सङ्केत	राजस्व शीर्षक	२०७७/०७८		२०७८/०७९	
		अनुमान	यथार्थ	अनुमान	यथार्थ
११३१३	सम्पती कर	२०००००	०	१८०००००	०
११३१४	भूमिकर (मालपोत)	१००००००	३४९५८	३३००००	५३१५३.५
११३२१	घर बहाल कर	५०००००	२९४०	७५००००	२६९८१
११३२२	बहाल बिटौरी कर		०	१००००	५०००
११४५१	सवारी साधनमा कर (सवारी दर्ता, वार्षिक सवारी कर)	२०००००	०		
११४७९	अन्य मनोरञ्जन कर	१५००००		१००००	
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर		०	२४३०००	५०००
११६९१	अन्य कर (कबाडी कर)	१०००००	८४०००		
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय		०	११७०००	
१४१९१	पर्यटन शुल्क	२०००००	०		
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्री	५०००००	१५२७४	६९३०००	४७००
१४२२४	परीक्षा शुल्क	१५००००	०		
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	३०००००	३३२६२	४२२०००	४१३६६५
१४२४३	सिफारिस दस्तुर	५०००००	१८०४३६		
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर	२०००००	८७९३७		
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर	२०००००	२५९४०		
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	२०००००	८७२३		
१४५२९	अन्य राजस्व (विविध आय)	५०००००			
१४६११	व्यवसाय कर	३०००००		१०५००००	८९५२७
जम्मा		**५२०००००**	**४७३४७०**	**५४२५०००**	५९८०२६.५

स्रोत: *बुढीगंगा नगरपालिकामा (सूत्रबाट प्राप्त प्रतिवेदन तथा आर्थिक वर्ष २०७७/०७८ को वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, बजेट बक्तव्य एवम् स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम पुस्तिका)*

३.३ आन्तरिक राजस्व सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

हिमाली जिल्ला अन्तर्गत रहेको यस क्षेत्रमा धरातलीय स्वरूपका हिसाबले उच्च तथा मध्य पहाडी क्षेत्रको अधिकांश जमिनको बनौट भीरालो प्रकृतिको छ भने नदी तटीय क्षेत्र लगायतका अन्य क्षेत्रमा पनि समथर जमिन पनि रहेको छ । उच्च पहाडी श्रृंखलाले बनेको यस नगरपालिकामा कडा खालको चट्टानी भूभाग, भीरपाखा तथा बसोबासयोग्य क्षेत्र सहितको विविधतायुक्त धरातलीय अवस्थिति रहेको छ । बुढीगंगा नगरपालिकामा उच्च पहाडी र मध्य पहाडी क्षेत्रको मिश्रित भू-भाग भएको हुनाले यहाँको आर्थिक क्रियाकलापको मुख्य आधार पर्यटन, कृषि, प्राकृतिक स्रोतसाधनहरू जस्तै ताल, वनजंगल, खनिज, जडीबुटी, खोला नदी आदि रहेका छन् । यहाँको खेतीयोग्य जमिनमा फलफूल, आलु, तरकारी, आदिको व्यवसायिक उत्पादन, सुन्दर तथा मनमोहक पहाडी दृष्य, ताल, घाँसेमैदान, आदिले पर्यटन व्यवसायको प्रचुर सम्भावना रहेको छ । पर्यटन पूर्वाधारको शुरूवात भएको छ यसका परिमाण र गुणस्तरमा वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । यस्ता व्यवसायहरूको बिस्तार भएमा र उनीहरूलाई प्रत्यक्ष लाभदायी बनाई राजस्व सङ्कलन अभियानमा समावेश गराउन सकेमा करको दायरा थप फराकिलो हुने सम्भावना छ ।

नगरपालिकाका सबै वडा र बस्तीहरूलाई सडकसञ्जालले जोड्ने कार्यहरू भैरहेका छन् जसले नगरपालिकाको उत्पादनले बजारको पहुँचलाई सहज वनाउँदै लगेको छ । स्थानीय कच्चा पदार्थहरूमा आधारित प्रारम्भिक प्रशोधन तथा निकासीको प्रबल सम्भावनाहरू देखिएका छन् भने विभिन्न किसिमका घरेलु तथा साना उद्यम र व्यवसायको विकास तथा बिस्तार हुन सक्ने अवस्था रहेको छ ।

तालिका ७: नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
क.	कर तर्फ			
	भूमिकर (मालपोत)	छ	छ	भएको
	सम्पत्ति कर	छ	छ	नभएको
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)	छ	छ	नभएको
	घर जग्गा बहाल कर	छ	छ	भएको
	व्यवसाय कर	छ	छ	भएको
	जडीबुटी, कबाडी र जीवजन्तु कर	छ	छ	भएको
	विज्ञापन कर	छ	छ	नभएको
	मनोरञ्जन कर	छ	छ	नभएको
ख.	अन्य राजस्व			
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री	छ	छ	नभएको

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्री	छ	छैन	नभएको
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्री वापतको आय	छ	छैन	नभएको
	नक्सापास दस्तुर	छ	छ	भएको
	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क	छ	छ	भएको
	बहाल बिटौरी शुल्क	छ	छ	भएको
	पार्किङ्ग शुल्क	छ	छ	नभएको
	अस्पताल सञ्चालन	छ	छैन	नभएको
	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	छ	छैन	नभएको
	स्थानीय खानेपानी महसुल	छैन		
	स्थानीय विद्युत् महसुल	छैन		
	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जिजम्प, जीपप्लायर, प्याराग्लाईडिङ्ग आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवा शुल्क	छ	छ	नभएको
	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, बिजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक बत्ती, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, ब्यायामशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोवीधाट, सडक, बसपार्क, पुलआदि	छ	छैन	नभएको
	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क	छ	छ	भएको
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म आदि)	छ	छ	भएको
	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	छ	छैन	नभएको

क.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
	वडा मार्फत गरिने सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर	छ	छ	भएको
	दण्ड जरिवाना	छ	छ	भएको

उल्लिखित तालिकाका आधारमा विश्लेषण गर्दा नगरपालिकाले करतर्फ ८ वटा शीर्षकहरूमा आय सङ्कलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । जसमध्ये नगरपालिकाले हालसम्म ४ वटा शीर्षकहरू (भूमिकर, बहाल कर, जडीबुटि, जीवजन्तु कबाडी कर, व्यवसाय कर आदी) को करका दरहरू निर्धारण गरी राजस्व मात्र सङ्कलन गरिरहेको छ भने सम्पती कर, विज्ञापन कर, मनोरञ्जन कर आदी को आर्थिक ऐनमा करको दर निर्धारण गरेता पनि हालसम्म राजस्व सङ्कलन गरेको छैन । त्यसैगरी गैर कर तर्फ समग्रमा जम्मा १८ वटा शीर्षकहरू मध्ये १६ वटा शीर्षकहरूबाट आय सङ्कलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । हालसम्म नगरपालिकाले जम्मा ७ वटा शीर्षकहरूमा दर निर्धारण गरी आय सङ्कलन गरिरहेको छ। नगरपालिकालाई ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क, अस्पताल सञ्चालन, बहाल बिटौरी शुल्क, वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्री वापतको आय, स्थानीय खानेपानी महसुल, स्थानीय विद्युत् महसुल आदीको दर निर्धारण गरी आय सङ्कलन गर्ने अधिकार प्राप्त भएता पनि यसको हालसम्म दर निर्धारण तथा सङ्कलन भएको छैन ।

३.३.१ कर राजस्व

नगरपालिकाको राजस्वका स्रोतहरूमध्ये कर राजस्व अन्तर्गत हाल परिचालन भैरहेको सम्भाव्य स्रोत र सोको परिचालनका लागि गर्नुपर्ने सुधारहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

क. सम्पत्ति कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५५ मा सम्पत्ति कर सम्बन्धी प्रावधान रहेको छ । उक्त प्रावधान अनुसार नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र रहेका घर र सो घरले चर्चेको क्षेत्रफल बराबरसम्मको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था: नगरपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ दफा २ मा अनुसूची १ अनुसार सम्पत्तिकरको रूपमा एकिकृत सम्पत्तिकर बमोजिम कर लगाउने व्यवस्था गरेको छ । केही नेपाल ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७५ अनुसार एकिकृत सम्पत्तिकरलाई सम्पत्तिकर को रूपमा र भुमिकर छुट्टै रूपमा लिने व्यवस्था गरेको भएता पनि यस सम्बन्धमा नगरपालिका अझै स्पष्ट भएको देखिदैन साथै हालसम्म यस शीर्षकमा नगरपालिकाले कर उठाएको देखिदैन ।

सम्भावना: केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग २०६८ को जनगणना अनुसार नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका कुल ४२७७ घरपरिवार रहेको छ । यसैगरी नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका घरहरूलाई छानाको प्रकारका

आधारमा हेर्दा सबैभन्दा उच्च सङ्ख्यामा टायल वा ढुङ्गाले छाएको छानो भएको घरमा बस्ने ७३ प्रतिशत रहेका छन् । केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागको जनगणनामा उल्लेख भए वमोजिम कुल घरधुरीका स्वामित्वमा भएका घरहरूलाई घरहरूलाई फुस/खरले छाएको घर, टायल वा ढुङ्गाले छाएको घर, जस्ताको छानो भएका घर, आरसिसि ढलान भएको तथा काठको छाना भएको घर गरी विभिन्न समूहमा विभाजन गरी यी सात किसिमका घरधुरीलाई तल उल्लिखित दरमा कर निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुने प्रस्ताव गरिएको छ । यस अनुसार हुन आउने सम्पत्ति करको गणना निम्न अनुसार रहेको छ ।

तालिका ८: सम्भाव्य सम्पत्ति करदाता तथा सम्पत्ति कर

क्र.सं	घरको प्रकार	सङ्ख्या	करको औसत दर (प्रस्तावित)	सम्भाव्य कुल आय रू.
१	आरसिसि ढलान भएको	१	५००	५००
२	टायल/ढुङ्गाको छाना भएको	३१३५	४५०	१४१०७५०
३	जस्ता/च्यादरको छाना भएको	२५८	४००	१०३२००
४	काठको छाना भएको	५८	३००	१७४००
५	माटोको छानो भएको	२	२००	४००
६	फुस वा खरको छानो भएको	७६८	२००	१५३६००
७	अन्य/नखुलेको	५५	०	०
	जम्मा	**४२७७**		**१६८५८५०**

स्रोत: के.त.वि, २०६८

यसरी यस नगरपालिकामा घरको संरचनाको आधारमा करिव रू १६,८५,८५० सम्पत्तिकर उठ्न सक्ने देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू: नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका घरजग्गा नगरपालिकाको एक भरपर्दो आम्दानीको स्रोत हो । घरजग्गाहरूको वास्तविक मूल्याङ्कन, परिमार्जन, जनताहरूलाई कर तिर्नु दायित्व हो भन्ने बोध गराउने, जनताहरूको करतिर्न सक्ने क्षमता अनुसारको दर निर्धारण गर्ने, समयमा कर नतिर्ने करदाताहरूलाई दण्डजरिवानाको व्यवस्था गर्ने, राजस्व प्रशासनको समयसापेक्ष सुधार गर्ने आदि उपायहरूको अबलम्वन गरी सम्पत्ति कर सम्बन्धी व्यवस्थामा सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको देखिन्छ ।

सम्पत्ति मूल्याङ्कन अनुसार कर निर्धारण गर्दा शुरू मूल्य रू. ५०,०००।- (पचासहजार)सम्मको सम्पत्तिमा रू. ५०।- र त्यसपछि सम्पत्तिको मूल्य अनुसार थप पचासहजारको सम्पत्तिमा -०.२० पैसा देखि सम्पीत्तको मूल्य बढ्दै जाँदा थप प्रति हजारमा रू. २।-सम्म वार्षिक कर लाग्ने गरी सम्पत्ति करको दर निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुन्छ । यसका लागि नगरपालिकाले एउटा छुट्टै सम्पत्ति कर निर्देशिका जारी गरी सोही बमोजिम कार्यान्वयन गर्न उचित देखिन्छ । घरमुली महिला वा महिलाको स्वामित्वमा रहेको सम्पत्ति भएमा त्यस्तो सम्पत्तिमा केही प्रतिशत छुट दिने गरी ऐनमा

व्यवस्था गर्न सकिने छ। राजस्व शाखामा कम्प्युटर सफ्टवेयर जडान गरी कर निर्धारण तथा विल काट्ने गरिएमा काम छिटोछरितो, सजिलो हुनका साथै मानवीय कमजोरीबाट हुने त्रुटीमा कमी ल्याउन सकिन्छ।

ख. भूमिकर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५६ अनुसार नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको खेतीयोग्य जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगका आधारमा भूमिकार (मालपोत) लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ। तर सम्पत्ति कर लगाएको जग्गामा भूमिकर (मालपोत) नलगाइने उल्लेख गरेको छ।

विद्यमान अवस्था: भूमिकर, नगरपालिकाको एउटा प्रमुख र दिगो राजस्वको स्रोत हो। नगरपालिकाले भूमिकर वापत आ.व. २०७७/०७८ मा रू.३४,९५८ राजस्व प्राप्त गरेको थियो। नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल ५९.२० बर्ग कि.मी रहेको छ। यस नगरपालिकाको नगर प्रोफाइल नरहेको हुँदा बस्तुगत विवरण तथा आवश्यक तथ्याङ्क को उपलब्धता भएन। घरघडेरीकोरूपमा उपयोग हुने जमिनलाई छुट्याएर बाँकी रहेको जमिनमा भूमिकर लगाउन सकिन्छ। नगरपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ अनुसार पहिलो ५ रोपनीसम्म रू. २० , ५ देखि १० रोपनीसम्म प्रती रोपनीमा थप रू.३ र १० रोपनी भन्दा बढीमा प्रती रोपनीमा थप रू ४ गरी प्रगतीसिल करको दरले भुमी कर लिने व्यवस्था गरेको छ। विलम्ब वापत शुल्क थपगर्ने व्यवस्था रहेको छैन।

करको सम्भावना: यस नगरपालिका भित्रको क्षेत्रमा सम्पत्तिकर लगाएको बाहेकको जमिनलाई उपयोगको आधारमा मूल्याङ्कन गरी भू-उपयोग ऐनको प्रावधान अनुसार कृषि क्षेत्र, आबासिय क्षेत्र, व्यवसायिक क्षेत्र लगायत अन्य तोकिएका क्षेत्रमा वर्गिकरण गरी कर निर्धारण गरिएमा हालको भन्दा बढी कर असुल हुन सक्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ। जिल्लाको बस्तुगत विवरण अनुसार यस जिल्लामा करिव ९.२ % कृषि योग्य भुमी रहेको छ। यसैलाई आधारमानी यस नगरपालिकामा कुल क्षेत्रफलको ९.२% खेती योग्य जमिन रहेको अनुमान अनुसार ५.४४ बर्ग कि.मि. खेतियोग्य जमिन अर्थात १०,६९२ रोपनी खेति योग्य जमिन रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ। नगरपालिकाको आर्थिक ऐन अनुसार प्रति रोपनी औसत रू. १५ को दरले कर उठउने प्रस्ताव गरिए अनुसार कृषि योग्य जमिन बाट करिब रू. १,६०,३८० राजस्व उठ्ने देखिन्छ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू: नगरपालिका क्षेत्रमा रहेको जमिनलाई नयाँ भूमिसम्बन्धी ऐनको प्रावधान बमोजिम वर्गिकरण गरी भूमिको उपयोगअनुसार सम्पत्ति कर लगाए बाहेकको जमिनलाई खेतीप्रयोजनमा प्रयोग भएको, सडकले नछोएको जमिनमा मालपोत मात्र र सडक यायतायाले छोएको, घडेरीको रूपमा विकास हुन सक्ने जमिनमा थप भूमिकर लगाउने गरी प्रगतिशील किसिमको भूमिकर लगाउने र बक्यौताको विवरण तयार गरी सो उठाउन पनि पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ। प्रगतिशील र व्यवहारिक भूमिकरको दर निर्धारण र असुली गर्न देहाय बमोजिमका उपायहरू उपयुक्त हुने देखिन्छ।

१. मालपोतको दर निर्धारण गर्दा जमिनको उत्पादकत्व, वार्षिक उत्पादनलाई विश्लेषण गरी

निर्धारण गर्नु उचित हुन्छ ।

२. सडक यातायातको सुविधामा जोडिएको जमिनको व्यवसायिक महत्व बढी हुने भएकोले त्यस्ता जमिनमा थप भूमिकर लगाउनु उपयुक्त हुन्छ र त्यस्ता जमिनमा भौतिक संरचनाहरूको निर्माण भएमा स्वत: सम्पत्ति करको दायरामा आउने हुनाले बाँकी रहेको जमिनको करको दर सामान्य हुनुपर्छ ।

३. मालपोतको दर निर्धारण गर्दा जमिनको उत्पादनलाई मौद्रिक मूल्यमा रूपान्तरण गरी आय र लगानीको विश्लेषण गरी बचत रकमको ५ देखि १०%सम्म वार्षिक मालपोत लगाउनु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

४. प्रगतिशील मालपोत दर कायम गर्न शुरू दर कम राखी जग्गाको परिमाण अनुसार क्रमश: दर बढाउँदै जानु उपयुक्त हुन्छ ।

५. सामुहिक खेतीतर्फ आकर्षित गर्न, लैङ्गिक समानता कायम गर्न र आर्थिक रूपले विपन्न परिवारलाई सहुलियत दिन सहकारी मार्फत गरिने सामुहिक खेती, गरिब किसान र महिलाका नाममा भएको कृषि जमिनमा स्थानीय कानुन अनुसार ५०%सम्म शुल्क छुट दिन सकिने व्यवस्था गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

६. स्थानीय स्तरमा उद्योग प्रयोजनार्थ तथा व्यवसायिक हिसाबले जडीवुटी स्याउ, फलफूल बगैंचा, कृषिफार्म सञ्चालन गर्ने कृषकहरूलाई नगरपालिकाको आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरी प्रोत्साहन स्वरूप २०%सम्म रकम छुट दिन सकिने व्यवस्था गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

(ग) घरजग्गा बहाल कर:

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ५७ मा नगरपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले घर,पसल, ग्यारेज, गोदाम, भवन, टहरा, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक रूपले बहालमा लिएकोमा नगरपालिकाले त्यस्तो बहाल रकममा बहाल कर लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था: नगरपालिकाले आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरे बमोजिम घरजग्गा बहालमा लगाए वापत बहालमा लगाएको शुल्कको १०% का दरले घरजग्गा बहाल कर असुलउपर गर्दै आएको छ । नगरपालिकाले आ.व. २०७७/०७८ मा यस शीर्षक अन्तर्गत जम्मा रू ५,००,००० सङ्कलन गर्ने लक्ष्य राखेकोमा कुल रू. २,९४० सङ्कलन गरेको देखिन्छ ।

करको सम्भावना: बाजुरा जिल्लाको पिच सडकले छोएको नगरपालिका भएको हुँदा यस नगरपालिका केही बिकसित भएको अनुमान गरी यहाँ करिब ५ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्था, १० वटा गै.स.स., ५ उद्योग व्यवसाय, १ वटा संस्थागत विद्यालय रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ । यसैगरी केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको २०६८ को जनगणनाको तथ्याङ्क अनुसार करिब ५० जना घरपरिवारको आफ्नो घर नभएको उल्लेख छ । सो घर परिवारहरू समेत बहालको घरमा बसेको अनुमान गर्न सकिन्छ । यसरी व्यक्ति र संस्था गरी नगरपालिका भरीमा कुल ७१ जना घरबहालमा

बस्ने अनुमान गरिएको छ। व्यक्ति र संस्थाका लागि प्रस्तावित विभिन्न दररेटको आधारमा घरबहाल कर सङ्कलन गर्दा कुल रू. ६९,६०,००० घर बहाल उठ्ने र नगरपालिकाको आर्थिक ऐन अनुसार १०% का दरले घरबहाल कर सङ्कलन गर्दा वार्षिक कुल रू. ६,९६,००० घर बहाल कर उठ्न सक्ने सम्भाव्यता पेस गरिएको छ। यसलाई तालिका ९ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ९: घरजग्गा बहाल करको सम्भाव्यता विवरण

क्र. सं.	बहालमा बस्ने प्रयोजन	बहालमा बस्ने अनुमानित सङ्ख्या	अनुमानित औसत भाडा रकम	वार्षिक भाडा रकम	घरबहालको १०% का दरले हुने आम्दानी
१	बित्तीय संस्था	५	३०,००० (प्रति महीना)	१८००००००	५
२	गै.स.स. संस्था	१०	२०,००० (प्रति महीना)	२४०००००	१०
३	उद्योग/ व्यवसाय	५	२०,००० (प्रति महीना)	१२०००००	५
४	संस्थागत बिद्यालय	१	३०,००० (प्रति महीना)	३६०००००	१
५	बहाल (व्यक्ति)	५०	२,००० (प्रति महीना)	१२०००००	५०
	जम्मा	७१	-	६९६००००	६९६०००

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू: व्यवसायिक तथा आबासिय प्रयोजनका लागि बहालमा प्रयोग भएका घर तथा जग्गाको परिमाण, मासिक भाडा अनुसारको लगत तयार गरी बहालकरको स्वीकृत दर बमोजिमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न घरजग्गा बहाल कर व्यवस्थापन कार्यविधि तर्जुमा गर्नुपर्ने देखिन्छ। दुई-दुई वर्षमा घरजग्गा बहाल करको दर पुनरावलोकन गर्नुपर्दछ।

(घ) व्यवसाय कर:

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५८ मा नगरपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालित व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पुँजीगत लगानी र आर्थिक कारोवारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउने व्यवस्था रहेको छ।

हालको अवस्था: नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका व्यवसायहरूलाई होटल, रेष्ट्ररेन्ट एण्ड बार, स्टेशनरी तथा पुस्तक पसल, माछामासु तथा फलफुल पसल, अस्पताल, शिक्षण संस्था, होमष्टे, शैलुन, थोक तथा खुद्रा पसल लगायतका विभिन्न व्यवसाय किसिममा वर्गीकरण गरी वार्षिक व्यवसाय करको दर निर्धारण गरेको छ। व्यवसाय कर न्यूनतम रू. ५०० देखि अधिकतम रू.३,०००सम्म तोकिएको छ। यस नगरपालिकाले व्यवसाय कर वापत हालसम्म कुनै रकम सङ्कलन गरेको छैन।

करको सम्भावना: यहाँ सञ्चालनमा रहेका उद्योग व्यवसायहरूलाई होटल तथा रेष्ट्ररेन्ट, लघु तथा घरेलु उद्योग, बैंक तथा वित्तीय संस्था, किराना, इलेक्ट्रिक तथा इलेक्ट्रोनिक्स पसल, कस्मेटिक तथा व्युटी पार्लर, कपडा तथा फेन्सी , तथा अन्यमा वर्गिकरण गरी स्थानीय उद्योग वाणिज्य सङ्घको सहकार्यमा कर निर्धारण गरी राजस्व प्राप्त गर्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ।

तालिका १०: व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

व्यवसाय	सङ्ख्या	करको औसत दर (प्रस्तावित)	सम्भावित राजस्व (रू. मा)
कृषि, वन, माछा पालन	५१	५००	२५५००
निर्माण व्यवसाय	४८	१०००	४८०००
खानी, विद्युत्, ग्याँस, खानेपानी तथा निर्माण	२	१०००	२०००
थोक तथा खुद्रा व्यापार	२८१	८००	२२४८००
ढुवानी, भण्डारण, सूचना र सञ्चार	१	१५००	१५००
होटल, लज	४६	१५००	६९०००
वित्त, बिमा	२३	२०००	४६०००
शिक्षा	४३	१५००	६४५००
मानव स्वास्थ्य र समाजिक कार्य	१५	१०००	१५०००
घरजग्गा, पेसागत व्यवसाय, वैज्ञानिक, प्रशासनिक, कला, मनोरञ्जन र अन्य	२०	१०००	२००००
		जम्मा	**५,१६,३००**

स्रोत: आर्थिक सर्वेक्षण २०७५, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

यस टेबुलका आधारमा विश्लेषण गर्दा व्यवसाय कर असुली गर्दा रू.५,१६,३०० सङ्कलन हुने सम्भावना देखिन्छ । यसैगरी नयाँ व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण गर्दा यो राजस्व रकम अझ बढ्न सक्ने देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू: नगरपालिकाको व्यवसाय कर सङ्कलनमा सुधार ल्याउन नगरपालिका अन्तर्गतका सम्पूर्ण उद्योग, व्यापार तथा व्यवसायहरूलाई अनिवार्य दर्ता प्रकृयामा ल्याई तिनीहरूको पूँजिगत लगानी, आम्दानी, मुनाफा, सेवा जस्ता पक्षहरूलाई विश्लेषण गरी करको दर निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकाले कर प्राप्त गरे वापत करदाताहरूले अपेक्षा गरेअनुसार फोहरमैला व्यवस्थापन, सरसफाइको व्यवस्था, सुरक्षा निकायको उपस्थिति जस्ता केही सेवा र सुविधाहरूलाई राजस्व परिचालनसँग आवद्ध गरी कार्यान्वयन गर्नु उचित देखिन्छ । कर अभियान सञ्चालन गरी कर सचेतना अभिवृद्धि गर्नुका साथै यससम्बन्धी नागरिकका गुनासाहरूको सुनुवाई गरी जायज गुनासाहरूको सम्बोधन गर्नु पर्दछ । कर प्रशासनमा दण्ड र पुरस्कारको व्यवस्थालाई नियमित प्रक्रियाको रूपमा स्थापित गर्नुपर्दछ ।

(च) विज्ञापन कर

विज्ञापन ऐन, २०७६ को दफा ४ अनुसार सार्वजनिक स्थलबाट देखिने गरी होर्डिङ बोर्ड राख्न र

त्यसमा विज्ञापन गर्न चाहने व्यक्तिले सम्बन्धित स्थानीय तहबाट अनुमति लिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। सोही दफाको उपदफा ६, मा विज्ञापन सम्बन्धी निवेदन, दस्तुर, अवधि लगायतका विषयहरू सम्बन्धित स्थानीय कानुन बमोजिम हुने समेत उल्लेख गरिएको छ। यस शीर्षक अन्तर्गत सङ्कलित रकमको ४०% प्रदेश सरकारलाई दिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ।

विद्यमान अवस्थाः नगरपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७८ दफा ८ मो अनुसूची ७ अनुसार विज्ञापन कर लगाइने र असुल उपर गरिएको थियो भनी उल्लेख गरिएको छ। यस नगरपालिकामा यो शीर्षकबाट हालसम्म रकम असुल गरेको छैन।

करको सम्भावनाः बाजुरा जिल्लाको यस नगरपालिकामा बाम्का बजार, बेतालमाण्डु बजार र रिठा बजार लगायत बजार हरू रहेका छन्। सो बजार क्षेत्रमा नगरपालिकाले विभिन्न किसिमका होर्डिङ बोर्ड हरू लगाउन अनुमति दिइ बिज्ञापन कर लगाउन सक्छ। यस्ता क्षेत्रहरूमा विभिन्न विज्ञापन सामग्री राख्ने स्थानहरू रहेका र भविष्यमा अझ बढी वृद्धि हुँदै जाने सम्भावना रहेको हुनाले विज्ञापन कर शीर्षकमा आम्दानी बढ्न सक्ने सम्भावना रहेको छ। नगरपालिकाको बजार क्षेत्रमा साना वोर्ड करिब १०० वटा, मझौला तथा ठूला साइजका बोर्ड करिब ५० वटा स्थापना हुन सक्ने देखिन्छ। यसैगरी अन्य बिज्ञापन सामग्री तल तालिकामा दिए बमोजिमको दरले कर लगाई बिज्ञापन कर लिंदा करिव रू. १,७६,००० कर सङ्कलन हुने र सो को ६०% ले हुन आउने रकम रू. १,०५,६०० रकम सङ्कलन हुने अनुमान गरिएको छ।

तालिका ११: विज्ञापन कर सम्बन्धी विवरण

सि. न.	होर्डिङ् बोर्डका किसिम	सङ्ख्या	करको औसत दर (प्रस्तावित)	सम्भावित राजस्व (रू. मा)
१	साना बोर्ड	१००	५००	५००००
२	ठुला तथा मझौला बोर्ड	५०	८००	४००००
३	फ्लेक्स प्रीन्ट	७०	२५०	१७५००
४	एक महिने आयु हुने व्यानर	२८०	७५	२१०००
५	व्यवसायिहरूले राखेका बोर्ड	१९०	२५०	४७५००
			जम्मा	**१७६०००**
			नगर पालिकाले प्राप्त गर्ने कर ६०%	**१,०५,६००**

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका विज्ञापन स्थल तथा व्यापारिक प्रयोजनका विज्ञापन सामग्रीहरूको लगत राखी सो को नियमन गर्ने र सङ्कलन हुनसक्ने रकम यकिन गरी ठेक्का अंक निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ।

(च) कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर

हालको अवस्था : हालैको स्थानीय शासन सञ्चालन ऐनको संशोधन पश्चात् नगरपालिकाहरूले कृषि तथा पशु पंक्षीमा आधारीत ब्यबसायिक कारोवारको अनुमती तथा त्यस्तो कारोवारमा कर लिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ। यस नगरपालिकाले यस शीर्षकमा हालसम्म राजस्व सङ्कलन गरेको छैन।

सम्भावना : यस नगरपालिकाको गुगल नक्सा तथा अन्य नक्सा हेर्दा खेती योग्य जमिन प्रशस्त रहेको छ । अतः यहाँ तल तालिकामा अनुमान गरिए अनुसार कृषि जन्य उत्पादन हुने अनुमान गरी सोहि अनुसार अनुसार यस नगरपालिकाले कृषि जन्य उत्पादन बाट करिव रू. ४,०५,५०० राजस्व सङ्कलन गर्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

तालिका १२: कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर सम्बन्धी विवरण

क.सं	**कृषि तथा पशुजन्य वस्तु (इकाई)**	**अनुमानित बिक्री**	**करको औसत दर (प्रस्तावित)**	**सम्भावित राजस्व (रू. मा)**
१	खाद्यान्न (क्विन्टल)	२०००	१००	२०००००
२	तरकारी (क्विन्टल)	१५००	१००	१५००००
३	फलफुल (क्विन्टल)	५००	१००	५००००
४	मह उत्पादन (के.जी.)	१००	५	५००
५	पशु जन्य (के.जी.)	५००	१०	५०००
			जम्मा	४,०५,५००

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू :

- नगरपालिकाबाट हुने कृषि जन्य उत्पादनको निकासी सम्बन्धी अभिलेख सङ्कलन गर्ने ।
- आय सङ्कलन सम्बन्धी प्रावधान आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।
- नगरपालिकाले कृषि उत्पादनको निर्यातमा लगाउने कर सम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयमा ल्याउने ।
- कार्यविधिमा उल्लिखित शर्तहरू पालना भए नभएको अनुगमन गर्ने ।

(छ) अन्य कर:

१. जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक उपयोग कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६१ मा नगरपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले ऊन, खोटो, जडीवुटी, प्रचलित कानुन बमोजिम निषेधित जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत वा मारिएका जीवजन्तुको हाड, सीङ, प्वाँख, छाला वा यस्तै प्रकृतिका वस्तुको व्यवसायिक उपयोग गरेवापत नगरपालिकाले जडीवुटी, कबाडी तथा जीवजन्तु कर लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था: यस नगरपालिकामा जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक करको प्रचुर सम्भावना रहेको भएता पनि कर सङ्कलनको अवस्था उत्साहजनक रहेको देखिँदैन । आ.व. २०७७/०७८ मा यस शीर्षक अन्तर्गत रू. ८४,००० रकम असुल भएको देखिन्छ ।

करको सम्भावना: यस नगरपालिकामा विशेष गरेर निरमसी, पदमचाल, पाषणबेद, पाँचऔले, कटुकी, हर्रो/वर्रो जस्ता जडीवुटी उत्पादन हुने गरेका छन् । तसर्थ यहाँ व्यावसायिक किसिमले

जडीवुटी सङ्कलन तथा बिक्री वितरण गर्ने पेसा व्यवसायीहरू समेत रहेका छन् । यहाँको बजार क्षेत्रमा विभिन्न किसिमका कबाडीवस्तु उत्पादन तथा बिक्री वितरण हुने भएता पनि यस्ता व्यवसायिहरू करको दायरामा आइसकेका छैनन् । नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका वनमा जडीवुटी खेती प्रवर्द्धन तथा बजारीकरण र जीवजन्तुहरूको व्यवसायिक कारोवारका लागि बजार केन्द्रको व्यवस्थापन गरी राजस्व वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ ।

तालिका १३: जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक उपयोग कर विवरण

क्र.सं.	बस्तु	अनुमानित उत्पादन परीमाण (के.जी.)	करको दर (प्रती के.जी.)	सङ्कलन हुन सक्ने रकम (रू.)
१	जडीवुटी	१०,०००	५	५०,०००
२	कबाडी	५०,०००	२	१,००,०००
			जम्मा	**१,५०,०००**

यस टेबुलको आधारमा विश्लेषण गर्दा जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक उपयोग कर असुली गर्दा रू. १,५०,००० सङ्कलन हुने सम्भावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक उपयोग करमा सुधार गर्नका लागि ऐनले व्यवस्था गरे बमोजिमका सबै व्यवसायलाई नगरपालिकामा दर्ता गर्न लगाई त्यस्ता व्यवसाय सञ्चालन गर्न इजाजत लिनुपर्ने व्यवस्था अनिवार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ । करदाताहरूलाई आकर्षित गर्नका लागि छिमेकी स्थानीय तहहरूसँग समन्वय गरी करमा एकरूपमा ल्याउनु पर्ने देखिन्छ । जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक कारोवार गर्ने व्यवसायीहरूको कारोवारको आधारमा कर निर्धारण गरी सङ्कलन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२. सामुदायिक वनको वन पैदावार बिक्रीबाट प्राप्त हुने आयकर

हालको अवस्था : हालैको स्थानीय शासन सञ्चालन ऐनको संशोधन पश्चात् सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावारको बिक्री वापत प्राप्त गर्ने रकमको दश प्रतिशत सम्बन्धित गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । यस नगरपालिकामा रहेका सामुदायिक वन तथा ती वनहरूबाट बिक्री हुने वन पैदावरको परिमाण सम्बन्धी तथ्याङ्क छैन ।

सम्भावना : यस नगरपालिकामा करिव २० वटा सामुदायिक वन रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ । स्थानीय जनताहरू यी वनहरूबाट धाँस, दाउरा, स्याउला, सोतर, काठहरूको उपभोग गरिरहेका छन् । यस नगरपालिका क्षेत्र भित्र रहेका विभिन्न सामुदायिक वनहरू र सरकारी वनहरूमा विभिन्न जडीवुटीहरू पाइने गर्दछन् । जडीवुटीहरूका सङ्रक्षण, सम्वर्द्धन र दिगो व्यवस्थापनमा नगरपालिकाको ध्यान पुग्न सकेमा यस भेगका बासिन्दाहरूको आयआर्जनमा अभिवृद्धि हुनका साथै नगरपालिका समेत सम्पन्न हुनेमा कुनै शंका छैन । जडिवुटीबाट वार्षिक आम्दानी र राजस्व सङ्कलनमा बारेमा कुनै तथ्याङ्क प्राप्त हुन सकेको छैन । यसैगरी नगरपालिकामा रहेका सामुदयिक

वन बाट वन पैदावारको रूपमा फर्निचरको लागि आवश्यक काठ समेत निकासी गर्दछ । यस नगरपालिकामा सामुदायिक वनहरूबाट बिक्री हुने वन पैदावरको परिमाण सम्बन्धी तथ्याङ्क नभएकाले आगामी आ.व.मा नगरपालिकाको कार्यपालिका बैठकको निर्णय बमोजिम वन पैदावार बिक्री र काठ निर्यात कर निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकामा रहेका २० वटा सामुदायिक वनले बिक्री गरेका वन पैदावार वापत प्रति सामुदायिक वनले रू १०,००० को दरले वन पैदावार वापत स्थानीय तहलाई तिर्नुपर्ने रकम तिर्दा रू. २,००,००० रकम सङ्कलन हुने सम्भावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू :

- नगरपालिकामा रहेका सामुदायीक वना तथा वन पैदावर सम्बन्धी अभिलेख सङ्कलन गर्ने ।
- सामुदायीक वन पैदाव बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धीको वार्षिक कार्ययोजना नगरपालिकाले स्वीकृत गर्ने ।
- आय सङ्कलन सम्बन्धी प्रावधान आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।

३.३.२ गैरकर राजस्व

नगरपालिकाले प्राप्त गर्न सक्ने राजस्वको एक प्रमुख स्रोतको रूपमा गैरकर राजस्व पनि हो । यस अन्तर्गत सेवा शुल्क, दस्तुर, बिक्रीबाट प्राप्त आय लगायतका स्रोतहरू महत्वपूर्ण रहेका छन् ।

(क) स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तु बिक्री

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६२ (क) मा खानीजन्य तथा प्राकृतिक वस्तुको बिक्री नगरपालिकाले गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटोजन्य वस्तु र सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेका काठ, दाउरा, जराजुरी आदिको बिक्री गर्न सक्ने र बिक्री गरेर प्राप्त गरिएको रकम नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा दाखिला गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

विद्यमान अवस्थाः नगरपालिका क्षेत्रमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री गरी गैरकर राजस्व प्राप्त गर्न सक्ने सम्भावना भएता पनि वर्तमान अवस्थासम्म प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन सकेको देखिँदैन । नगरपालिकाले यस शीर्षक अन्तर्गत हालसम्म राजस्व सङ्कलन गरेको छैन । निजी सम्पत्तिबाट खानीजन्य पदार्थहरूको उत्खनन् तथा उपयोगका लागि नगरपालिकाले नै कार्यविधि तर्जुमा गरी इजाजत दिने र त्यसबाट उत्पादित वस्तुमा दस्तुर लगाउन सकिने कानुनी व्यवस्था रहको हुनाले निजि जमिनबाट उत्पादित वस्तुमा दस्तुरको दर निर्धारण गरी राजस्व सङ्कलनको व्यवस्था गर्न उपयुक्त देखिन्छ ।

करको सम्भावनाः यस नगरपालिका स्थानीय पूर्वाधार विकासको प्रारम्भिक चरणमै रहेको हुनाले निर्माण सामग्रीहरूको अत्याधिक माग वृद्धि हुँदै जान सक्ने देखिन्छ । यहाँका नदी तथा खोलाहरू बाट र वनक्षेत्रबाट प्राकृतिक वस्तुहरूको उत्पादन र बिक्री तथा उपयोगको प्रचुर सम्भावना रहेको देखिन्छ । यस नगरपालिकामा रहेका बुढीगंगा नदी, बर्जु गाड, ईक्दि गाड जस्ता नदी खोलाहरूमा प्रचुर मात्रामा बालुवा, ढुङ्गाको सम्भावना रहेको हुँदा यी क्षेत्रहरूबाट करिव रू. ३०,००,००० जति सङ्कलन गर्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू: नगरपालिका अन्तर्गतका खानीजन्य तथा प्राकृतिक वस्तुहरूको परिमाण, गुणस्तर र वातावरणीय पक्षका विषयमा अध्ययन गरी सोको आधारमा परिचालनका लागि पहल गर्नुपर्ने र हालै नेपाल सरकारले जारी गरेको ढुङ्गा गिट्टी बालुवा उत्खनन् तथा बिक्री वितरण सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७ बमोजिम वातावरणीय परीक्षण तथा उत्खनन्, व्यवस्थापन र बिक्री वितरण गर्न आवश्यक सुधार समेत गर्नुपर्ने देखिन्छ । कानुनको मनसाय अनुसार नगरपालिकाले आफ्नै आर्थिक ऐन मार्फत यसको दर निर्धारण गर्नुपर्ने र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण पनि आफैले स्वीकृत गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(ख) बहाल बिटौरी शुल्क

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५९ मा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाटबजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा वनेका भौतिक संरचनाको उपयोग वापत बहाल बिटौरी शुल्क लगाउन सकने व्यवस्था गरेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः नगरपालिकाको नगर क्षेत्रको सडकको दायाँबायाँ तथा बजार क्षेत्रमा घरटहराहरू अस्थायी रूपमा बसोबास गरी विभिन्न व्यापार, व्यवसाय तथा जिविकोपार्जनका गतिविधिहरू गरिरहेको अनुमान गरिएको छ । नगरपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को दफा १० मा अनुसूची ९ अनुसार ले नगरपालिका क्षेत्रभित्र हाट बजारमा मेला देखाए बाफत लाग्ने कर बहाल बिटौरी शुल्क लगाइने र असुल उपर गरिने उल्लेख गरिएको छ । यस शीर्षकमा नगरपालिकाले हालसम्म शुल्क असुल गरेको छैन ।

शुल्कको सम्भावनाः नगरपालिकाभित्रका अधिकांश वडाहरूमा सार्वजनिक जग्गा रहेको देखिन्छ । यी जग्गाहरू पुजापाठ, खेलकुद अन्न उत्पादन तथा घाँसे मैदानका रूपमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ । यहाँ नगरपालिकाले विभिन्न हाट बजारहरू सञ्चालन गरी बहाल बिटौरी शुल्क ऊठाउन सक्छ । यसैगरी नगरपालिकाको स्वामित्व रहेको भवनबाट समेत बहाल बिटौरी शुल्क ऊठाउन सक्छ ।

तालिका १४: बहाल बिटौरी शूल्क विवरण

क्र.सं.	करको विवरण	अनुमानित सङ्ख्या	शुल्कको दर	कुल राजस्व
१.	टहरो छाप्रोको मासिक	१०	१०००	१२००००
२	घुम्ती व्यवसाय प्रतिदन	२०	५०	१२०००
३	ठेला व्यवसाय प्रतिमहिना	१५	३००	५४०००
४	हाटबजार कर (वार्षिक ठेक्का)	१	२५०००	२५०००
	जम्मा			**२११०००**

यसरी सबै तथ्याङ्कहरू अपडेट गरी आगामी वर्ष यस बिषयमा करिब रू. २,११,००० सङ्कलन गर्न सक्ने सम्भावना देखिन्छ । नगरपालिकाभित्र सडकको दायाँ र बायाँ निर्माण भएका कतिपय संरचनाहरू सडक बिस्तारसँगै भत्काउनुपर्ने अवस्थामा रहेका देखिन्छन् भने बाँकी संरचनाहरू र अन्य सार्वजनिक जग्गामा वनेका घरटहरा लगायतका संरचनाहरूलाई स्थानीय कर अर्थात बहाल बिटौरी शुल्कको दायरामा ल्याउनुपर्ने हुनाले सरकारी जग्गामा निर्माण भएका यस्ता संरचनाहरूको पहिचान, लगत तयार पारी नगरपालिकाको आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरिए बमोजिमो दर कायम गरी राजस्व असुली गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू: नगरपालिकाभित्र रहेका सडक अधिकार भित्रका सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ति सरकारी तथा सामुदायिक जग्गाको खोजीगरी लगत तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ। बहाल बिटौरी शुल्कको सम्भावना भएका हाट, बजार तथा बाटोको दायाँ बायाँ लगायत अन्य सरकारी जग्गामा वनेका संरचनाहरूको पहिचान गरी यसको सम्भावना पहिचान गर्नुपर्ने देखिन्छ। सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ति र सरकारी तथा सामुदायिक जग्गाको स्वामीत्व नेपाल सरकारको हुने भएता पनि यसको सङ्रक्षण, मर्मत सम्भार र अन्य प्रवन्ध सम्बन्धित नगरपालिकाले गर्नुपर्ने भएकोले उक्त नगरपालिका क्षेत्रभित्रका यस्ता जग्गाहरूको खोजीगरी लगत व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैले नगरपालिकाले सर्बप्रथम आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा वनेका संरचनाको लगत विवरण तयार गर्ने र आर्थिक ऐनमा दर निर्धारण गरी सो बमोजिम राजस्व असुली गर्नुपर्ने हुन्छ ।

(ग) नक्सापास दस्तुर:

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा २७ मा नगरपालिकाबाट नक्सापास नगराई भवन निर्माण गर्न नहुने व्यवस्था गरिएको छ। यस ऐनको दफा ३३(४) मा भवन निर्माण गर्न अनुमती दिँदा लाग्ने दस्तुर नगरपालिकाले तोकेबमोजिम हुनेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ।

विद्यमान अवस्था: नगरपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को अनुसूची १२ मा नक्सापास, दस्तुर बजारक्षेत्र, मूल सडकसँग जोडिएका तथा संरचनाको किसिम, तला आदिका आधारमा निर्धारण गरिएको छ । नगरपालिकाले आर्थिक ऐनमा नक्सापास सम्बन्धी व्यवस्थागरेतापनि हालसम्म यो

शीर्षकमा नगरपालिकाले कुनै राजस्व उठाएको छैन ।

दस्तुरको सम्भावनाः नगरपालिका भित्र बिस्तारै बजारीकरण हुँदै गएको कारण आगामी दिनहरूमा पक्की घरहरू निर्माण हुँदै जाने सम्भावना बढ्दै गैरहेको छ । अब नयाँ वन्ने संरचनाहरू राष्ट्रिय भवन मापदण्ड तथा नगरपालिकाको आफ्नै भवन मापदण्ड तयार पारी सोही बमोजिम नियमन गर्नुपर्ने देखिन्छ । अब वनने संरचनाहरूका लागि नक्सापास अनिवार्य गराई सो कार्यका लागि प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराए वापत शुल्क निर्धारण गर्दा राजस्व वृद्धि हुने सम्भावना देखिन्छ । यस नगरपालिका शहरोन्मुख नगरपालिका भएको हुँदा यस क्षेत्रमा पक्की घरहरू निर्माण हुने क्रम बढ्ने देखिन्छ । पहिलेनै वनेका घरहरूको अभिलेखीकरण तथा नयाँ वनने घरको नक्सापास गर्ने गर्दा उल्लेख्य मात्रामा राजस्व सङ्कलन हुने देखिन्छ । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको २०६८ को जनगणना अनुसार यस गा.पा. मा रहेका ४२७७ घर धुरी मध्ये ४२२२ को आफ्नै घर रहेको हुँदा ति घरको अभिलेखिकरण गर्दा प्रती घर रू २०० को दरले कर उठाउँदा रू. ८,४४,४०० उठ्न सक्ने देखिन्छ । यसै गरी नयाँ घर वनदा नक्सा पास , निर्माण सम्पन्न प्रमाण आदी बाफत यस शीर्षकमा राजस्व अझ बढी सङ्कलन हुन सक्छ । पूराना घरको अभिलेखीकरण तथा नयाँ घरको नक्सा पास दस्तुरबाट करिव रू ८,५०,००० राजस्व सङ्कलन हुने देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः नगरपालिकाले आफ्नै भवन निर्माण मापदण्ड निर्माण गरी त्यसले व्यवस्था गरेबमोजिम अब निर्माण हुने र निर्माण भैसकेका संरचना सम्बन्धी व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । मापदण्ड अनुसार भवन निर्माण भए नभएको निरन्तर अनुगमन गर्ने, र नक्सापास मापदण्ड वन्नु पूर्व निर्माण भएका घरहरूको अभिलेखीकरणका लागि दस्तुरको दर आर्थिक ऐनमा समावेश गरी त्यसको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(घ) घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुरः

विद्यमान अवस्थाः नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रका घरजग्गा एक व्यक्तिबाट अर्को व्यक्तिमा स्वामीत्व हस्तान्तरण गर्दा घरजग्गा लिने र दिने व्यक्तिबाट प्रदेश आर्थिक ऐनमा व्यवस्था भए बमोजिमको असुल गरिएको राजस्वको ६०% रकम प्राप्त गर्दछ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले यस्तो स्वामीत्व हस्तान्तरणको कार्य नगरपालिकाले नै गर्ने उल्लेख गरेतापनि सङ्घीय सरकारको मातहतमा रहेको जिल्ला मालपोत कार्यालयबाट घरजग्गाको अभिलेख हस्तान्तरण भइनसकेको र नगरपालिकामा जनशक्ति पर्याप्त नरहेकोले हालसम्म पनि जिल्ला मालपोत कार्यालयले नै तोकिएको दस्तुर असुलउपर गरी असुल भएको रकम प्रदेश कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयले मासिक रूपमा सम्बन्धित स्थानीय तह र प्रदेश सरकारको सञ्चित कोषमा दाखिला हुनेगरी पठाउने गरेको छ ।

घरजग्गा रजिष्ट्रेशनको दर निर्धारण गर्दा प्रत्येक जग्गाको न्यूनतम मूल्याङ्कन निश्चित गर्न मालपोत नियमावलीको प्रावधान बमोजिम प्रमुख जिल्ला अधिकारीको संयोजकत्वमा जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुख, प्रमुख कर अधिकृत वा कर कार्यालय नभएको स्थानमा कोष तथा लेखा

नियन्त्रक कार्यालयको प्रमुख, नापी शाखाको प्रमुख, उद्योग वाणिज्य सङ्घको प्रतिनिधि, प्रमुख नापी शाखा र मालपोत कार्यालयको प्रमुख सदस्य सचिव रहेको समितिले वार्षिक रूपमा गरेको न्यूनतम मूल्याङ्कन अनुसार जग्गाको थैली निश्चित हुने गरेको छ । नगरपालिकाले यस्तो मूल्याङ्कन वास्तविक रूपमा कारोवार हुने गरेको मूल्य भन्दा फरक नपरोस भन्नाका लागि आफ्नो नगरपालिकाको लगत तयार गरी मालपोत कार्यालयमा अध्यावधिक गराउने गर्नु पर्दछ । यसै सन्दर्भमा जग्गा जमीनको घर रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत ध्यानमा राखी नगरपालिकाले जग्गाको प्रचलित भाउ समेत सिफारिस गर्ने प्रणाली स्थापित गर्न सकिएमा यसरी जग्गाको न्यूनतम मूल्य फरक परेर राजस्वमा आउने कमीलाई व्यवस्थित गर्न सरल पर्ने देखिन्छ ।

सम्भावना : जग्गा जमीनको घर रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत ध्यानमा राखी नगरपालिकाले जग्गाको प्रचलित भाउ समेत तोकी सोहि बमोजिम न्यूनतम थैली कायम गरी कर संकलीत गरेमा वार्षिक रू २,००,०००सम्म सङ्कलन हुन सक्ने सम्भावन देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः नगरपालिकाले मूल्याङ्कन वास्तविक रूपमा कारोवार हुने गरेको मूल्य भन्दा फरक नपरोस भन्नाका लागि आफ्नो नगरपालिकाको लगत तयार गरी मालपोत कार्यालयमा अध्यावधिक गराउने गर्नु पर्दछ ।

- जग्गा जमीनको घर रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत ध्यानमा राखी नगरपालिकाले जग्गाको प्रचलित भाउ समेत सिफारिस गर्ने प्रणाली स्थापित गर्न सकिएमा यसरी जग्गाको न्यूनतम मूल्य फरक परेर राजस्वमा आउने कमीलाई व्यवस्थित गर्न सरल पर्ने देखिन्छ ।

(ङ). सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११(२) घ(७) मा नगरपालिकाले प्रचलित कानुन बमोजिम गर्ने सिफारिस तथा दफा १२ को (ङ) मा वडाले गर्ने सिफारिस तथा प्रमाणितगरे वापत नगरपालिकाले दस्तुर प्राप्त गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

हालको अवस्थाः आर्थिक ऐन मार्फत नगरपालिकाले विभिन्न किसिमका सिफारिस तथा प्रमाणित गरेवापत कार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडाबाट शुल्क तथा दस्तुर सङ्कलन गर्दै आएको छ । आर्थिक ऐनले सेवा शुल्क वापत दफा १३ (अनुसूची–१२) मा विभिन्न शीर्षकमा विभिन्न किसिमका शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण गरेको छ । सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर वापत यस नगरपालिकाले आ.व. २०७७/०७८ मा कुल रू. १,८०,४३६ सङ्कलन गरेको थियो ।

सम्भावनाः यस नगरपालिकामा जम्मा ४२७७ घरधुरी रहेको छ । यस नगरपालिकाको कार्यालय तथा सबै वडा कार्यालयहरूबाट वार्षिक तलको अनुमानित तालिका अनुसार करिव ८५० वटा विभिन्न किसिमका सिफारिस तथा प्रमाणित हुने अनुमान गरिएको छ। वर्तमान दर अनुसार वार्षिक सिफारिस तथा प्रमाणितबाट रू ३,५७,५०० आय सङ्कलन हुने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

तालिका १५: सिफारिस तथा प्रमाणित सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सिफारिसको प्रकार	अनुमान सङ्ख्या	सिफारिस दर	सम्भावित सङ्कलन रकम (रू)
१	नागरिकता सिफारीस, बिबाह, नाता प्रमाणित लगाएत	१००	१००	१००००
२	पेन्सन सिफारिस	५०	१२००	६००००
३	खानेपानी बिद्युत जडान सिफारिस	५०	१०००	५००००
४	घर गोठ प्रमाणित	५०	२५०	१२५००
५	अंग्रेजिमा गरीने सबै सिफारिस	५००	४००	२०००००
६	घरेलु उद्योग लगाएत विभिन्न सर्जमिन सिफारिस	१००	२५०	२५०००
	जम्मा	**८५०**	....	**३,५७,५००**

सुधारका पक्षहरू:

- ✓ शीर्षकअनुसार सिफारिस तथा दस्तुरहरूको छुट्टाछुट्टै अभिलेख राख्ने ।
- ✓ सिफारिस वा प्रमाणित गर्नु पूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको यकिन गर्ने वा पैसा तिरेको भौचर जाँच गर्ने ।
- ✓ दस्तुर नबुझाएसम्म सम्बन्धित अधिकारीले सिफारिस वा प्रमाणित नगर्ने ।
- ✓ विभिन्न किसिमका सिफारिस तथा दस्तुरहरूको वर्गीकरण गरी दस्तुरका दर निर्धारण गर्ने ।
- ✓ वडाबाट सङ्कलित दस्तुरहरू शीर्षकसहितको विवरण तयार गर्ने ।

(च). व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) शुल्क

हालको अवस्था : यस नगरपालिकाले व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) गरे वापत कार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडाबाट शुल्क तथा दस्तुर सङ्कलन गरेको देखिन्छ । नगरपालिकाको कार्यपालिका बैठकमा पास गरेको दररेटमा विभिन्न शीर्षकमा विभिन्न किसिमका शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण गरेको छ । नगरपालिकाको कार्यपालिका बैठकमा पास गरेको दररेटमा व्यक्तिगत घटना दर्ता बिलम्ब शुल्क रू.१०० निर्धारण भएको देखिन्छ । व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) शुल्क वापत यस नगरपालिकाले आ.व.२०७७/०७८ मा रू ८७,९३७ कर सङ्कलन गरेको देखिन्छ ।

सम्भावना : व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क नगरपालिकाको न्यून तर प्रायः हरेक वर्ष आय हुने शीर्षक अन्तर्गत पर्दछ । अतः आउँदा दिनमा पञ्जिकरण व्यवस्थित गरी विलम्म शुल्क सङ्कलन गर्न सक्नेछ । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको २०६८ को जनगणना अनुसार यस गा.पा. मा रहेका ४२७७ घरधुरी रहेको छ । सोही तथ्याङ्कलाई आधारमानी कुल घरपरिवारको करिव ८०% घरमा व्यक्तिगत घटना घट्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ । यस अनुसार २५६६ वटा घटना यस नगरपालिकामा वर्ष भरीमा घट्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ । सो घटनाको ६०% (१५४० घटना)ले बिलम्ब गरी

दर्ता गर्ने अनुमान गर्दा बिलम्ब शुल्क रू १०० को दरले गरणा गर्दा १,५४,००० रकम सङ्कलन हुन सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू: नगरपालिकाको कार्यपालिका बैठकमा पास गरेको दररेटमा व्यक्तिगत घटना दर्ता बिलम्ब शुल्क रू.१०० निर्धारण भएको देखिएकोले घटना घटेको ३५ दिन भित्रै घटना दर्ता गर्न प्रोत्साहित गर्नका लागि उपयुक्त हुने देखिन्छ । यसका साथै नगरपालिकामा व्यक्तिगत घटना विशेष गरेर जन्मदर्ता गर्नको लागि प्रत्येक वडामा अभियानको रूपमा कार्यक्रम सञ्चालन गरी सबै बालबालिकाको राज्यबाट पाउने सुविधा र जन्मदर्ता हुन पाउने अधिकारको सङ्रक्षण समेत गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ । व्यक्तिगत घटना दर्ता बिलम्ब शुल्कबाट प्राप्त आयको उचित रूपमा लेखा राख्न उपयुक्त हुने देखिन्छ । विपन्न तथा सिमान्तकृत समुदायलाई विलम्ब शुल्कमा विशेष व्यवस्था गर्न सकिन्छ ।

(छ) व्यवसाय दर्ता/नवीकरण शुल्क:

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ (२) ञ (६) मा स्थानीयस्तरका व्यापारिक फर्मको दर्ता, अनुमति, नवीकरण लगायतको अधिकार स्थानीय तहलाई रहेको छ । सहकारी ऐन २०७४ ले सहकारीको दर्ता तथा नवीकरण गर्ने अधिकार पनि नगरपालिकालाई दिएको छ ।

विद्यमान अवस्था: यस नगरपालिकाले अनुसूची ४ मा नगरपालिका भित्र सञ्चालनमा रहेका स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्मको निर्माण इजाजत पत्र, सहकारी, विद्यालय आदि अनुमति दिई नियमित गर्नुपर्ने तथा नयाँ सञ्चालनमा आउन चाहनेलाई इजाजत दिन सकिने कानुनी व्यवस्था गरेकोछ । यस नगरपालिकामा विभिन्न व्यापारिक फर्म ,सहकारी, होटेल तथा रेष्ट्ररेन्ट, होमस्टेहरू सञ्चालनमा रहेका छन् व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण शुल्क शीर्षकमा हालसम्म आम्दानी भएको देखिदैन ।

शुल्कको सम्भावना: हालै केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले प्रकाशन गरेको राष्ट्रिय आर्थिक गणना २०१८ को प्रारम्भिक नतिजा अनुसार यस नगरपालिकामा ५३० वटा व्यवसाय रहेका र ११२१ जना व्यवसायमा सङ्लग्न रहेको देखिन्छ । नगरपालिकाको व्यवसायको बिस्तृत विवरण तथा दर्ता सम्बन्धी तथ्याङ्कको आभाव रहेको हुँदा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको सन् २०१८ को तथ्याङ्कलाई आधार मानी करिव ५३० वटा व्यवसाय दर्ता हुन बाँकी रहेको र प्रती व्यवसाय रू ५०० को दरले दर्ता शुल्क लिदा रू. २,६५,००० सङ्कलन हुन सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ। यसै गरी नयाँ थपिने व्यवसाय समेत जोड्दा रू ३,००,००० जती व्यवसाय रजिष्ट्रेशन शुल्कको रूपमा सङ्कलन हुन सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू: नगरपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका व्यवसायिक फर्म, उद्योग, सहकारी तथा अन्य सङ्घसंस्थाहरूको दर्ता तथा नवीकरण प्रक्रियालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने, नयाँ व्यवसाय वा कारोवार सञ्चालन गर्नुपूर्व दर्ता तथा अनुमति प्रमाणपत्र अनिवार्य गर्ने अनुमति तथा दर्ता नगरी सञ्चालनमा रहेका फर्म तथा संस्थाहरूलाई नियमित गर्न दण्ड जरिवानाको

व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(ज). पार्किङ्ग शुल्क

विद्यमान अवस्थाः स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ६० अनुसार नगरपालिका भित्र आफ्नो क्षेत्र भित्र कुनै सवारीलाई पार्किङ सेवा उपलब्ध गराए वापत पार्किङ शुल्क लगाउन सक्नेछ भनि उल्लेख छ । यस नगरपालिकाले पनि आफ्नो आ.व. २०७८/०७९ को आर्थिक ऐनमा दफा ११ मा अनुसूची १० बमोजिम पार्किङ शुल्क लगाउने बारे उल्लेख गरेको छ । यस नगरपालिकाले पार्किङ शुल्क वापत हालसम्म आम्दानी प्राप्त गरेको छैन ।

सम्भावना : यस नगरपालिका को स्वामित्वमा रहेको एक जग्गा हाल पनि पार्किङको रूपमा रहेको भएता पनि सोलाई व्यवस्थित गरेको देखिदैन । सोलाई व्यवस्थित गरेमा यो नगरपालिका पक्की सडकले छोएको, बुढीगंगा नदी किनारको बस्ती रहेको तथा शहरोन्मुख नगरपालिका भएको हुँदा पार्किङ व्यवस्थित गरेमा पार्किङ शुल्क राम्रो उठ्ने देखिन्छ ।

तालिका १६: पार्किङ शुल्क सम्बन्धी विवरण

क्र.सं	सवारी साधन	दैनिक अनुमानित सङ्ख्या	पार्किङ् शुल्क दर	वार्षिक सङ्कलन हुन सक्ने रकम (रू.)
१	मोटरसाईकल	५०	१०	१८००००
२	हलुका सवारी साधन	२०	२०	१४४०००
३	भारी सवारी साधन	१०	४०	१४४०००
	जम्मा			**४,६८,०००**

यसरी विभिन्न सवारी साधन जुन यस नगरपालिकामा आउँदछन् सोको तथ्याङ्क अद्यावदीक गरी राजस्व सङ्कलन गरने हो भने करिब रू. ४,६८,००० उठ्न सक्ने देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू :

- यस नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका जग्गा सम्बन्धी विवरणहरू अद्यावदिक गर्ने ।
- यस नगरपालिका बाजुरा जिल्लाकै हिमाली ट्रेकिङका लागि ट्रेकिङरूटको रूपमा बिकसित भएकोले पार्किङको लागि नगरको स्वामित्वमा रहेका जग्गाहरूमा पार्किङ् को लागि संरचना तयार गर्ने ।
- नगरपालिकाले पार्किङ् स्थल तथा बस पार्कको आधुनिक तरिकाले व्यवस्थित बनाई पार्किङ शुल्क लिनु पर्ने ।

(झ). सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय :

हालको अवस्थाः यस नगरपालिकाले उपकरण सञ्चालन सम्बन्धी कार्यविधि तयार गरी स्काइभेटर, ट्रिपर, ट्राक्टर र प्रोजेक्टर भाडामा लगाई आम्दानी गर्ने गरेको छ । विद्यमान भौतिक स्रोतहरूको

प्रयोगको दर रेट आर्थिक ऐनमा तोकिएको नभए पनि कार्यविधि तयार गरेर आफै दर रेट निर्धारण गर्ने गरेको छ। यस नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका स्काइभेटर, जिप र प्रोजेक्टर जस्ता भौतिक सम्पत्तिहरू बहालमा परिचालन गर्न सकिने देखिन्छ।

सम्भावना: नगरपालिकाको स्वामित्वमा भएका भौतिक सम्पत्तिहरू स्काइभेटर, ट्रिपर, जिप, र प्रोजेक्टर को बहाल परिचालन सम्बन्धमा आवश्यक तथ्याङ्को आधार नभएकाले आगामी आ.व.मा देहायअनुसार आम्दानी गर्न सक्ने अनुमान गरिएको छ। जसअनुसार स्काइभेटरबाट अनुमानित आय २ लाख, ट्रिपर बाट रू. १ लाख ,जिपबाट १ लाख र प्रोजेक्टरबाट पचार हजार गरी कुल जम्मा ४ लाख पचास हजार आम्दानी गर्न सक्ने अनुमान गरिएको छ।

सुधारका पक्षहरू:

- ✓ नगरपालिकाको स्वामित्वमा भएका र बहालमा लगाउन सकिने भौतिक सम्पत्तिहरूको विवरण तयार गरी सम्पत्तिको बहाल रकमको दर निर्धारण गर्ने।
- ✓ नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका मेशिन आदिहरू को मर्मत स्याहार गरी सञ्चालन गर्ने।
- ✓ नगरपालिकाको सम्पत्ति बहालमा लगाउने सम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयमा ल्याउने।
- ✓ कार्यविधिमा उल्लिखित शर्तहरू पालना भए नभएको अनुगमन गर्ने।
- ✓ आय सङ्कलन सम्बन्धी प्रावधान आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने।

(ञ) अन्य सेवा शुल्क :

हालको अवस्था: कार्यालयले लिने टिकट, बोल पत्र फारम बित्तीको रकम, निबेदन दस्तुर, नो अब्जेक्सन सर्टिफिकेट , व्यवसायीक प्रमाण पत्र जारी आदि रकमहरू यस शीर्षक अन्तर्गत पर्दछ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केबलकार, ट्रेकिङ, कायाकिङ, बञ्जीजम्प, जिपफ्लायर, ऱ्याफ्टिङ, प्याराग्लाइडिङ लगायतका स्थानीय पर्यटन, मनोरञ्जन तथा साहसिक खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा सेवा शुल्क लगाउने व्यवस्था रहेको छ। यस नगरपालिकाको आर्थिक ऐनमा नगरपालिकाले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेका अनुसूची ११ मा उल्लिखित स्थानीय पूर्वाधार र उपलब्ध गराइएको सेवामा सेवाग्राहीबाट सोही अनुसूचीमा व्यवस्था भए अनुसार शुल्क लगाइनेउल्लेख गरिएको छ। यस अन्तर्गत नगरपालिकाले आ.व. २०७७/०७८ मा यस शीर्षक अन्तर्गत रू. १५,२७४ आम्दानी गरेको छ।

बाजुरा जिल्लाकै नामाकरण गर्ने बार्जुकोट दरबार र कुंड्याल राजाको कुंडीकोट दरबार यस नगरपालिकाका प्रमुख ऐनतहासिक धरोहर हुन्। यसैगरी यहाका विभिन्न ताल पोखरीहरू, हिमाली दृष्यहरू देखिने लेक तथा मनोरम डाँडाहरू, हाइ अल्टिच्यूडमा सञ्चालन हुनसक्ने विभिन्न साहसिक खेलकूदहरू, पर्यटकीय पदमार्ग, उच्च पहाडी क्षेत्रमा विकास गर्न सकिने धार्मिक पर्यटकीय स्थलहरू रहेको हुनाले आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटकहरूलाई आकर्षण गरी पर्यटन क्षेत्रको

विकासबाट पर्यटन प्रवेश शुल्क प्राप्त गर्न सकिने सम्भावना रहेको देखिन्छ । नगरपालिकाको आर्थिक ऐनको दफा १४ तथा अनुसूची १३ मा यस नगरपालिका विभिन्न पर्यटकिय स्थलको प्रवेश शुल्कमा पर्यटन शुल्क असुलउपर गरिएको थियो भन्ने उल्लेख छ ।

शुल्कको सम्भावना : नगरपालिकाले प्रदान गरेका सेवाहरू (पशुपन्छी तथा बोका सरसफाइ सेवा, पशु पन्छी स्वास्थ्य सेवा, खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता समिति शुल्क, पार्किङ शुल्क, नगरपालिकाले निर्माण गरेको भौतिक पूर्वाधार उपयोग शुल्क आदि) बाट सेवा शुल्क आय गर्ने तथा सेवाहरू थप गर्दै सेवा शुल्कमा पनि बृद्धि हुने सम्भावना देखिन्छ । सेवा शुल्क सेवा दिए वापत लिइने भएकाले स्थानीय बासिन्दा सेवा लिएर शुल्क दिन तत्पर हुने गर्दछन् । आगामी आ.व. मा यस शीर्षकमा नगरपालिकाले करिव रू. १०,००० उठाउन सक्ने देखिन्छ ।

यस नगरपालिकामा विभिन्न रमाइला डाँडाकाँडाहरू रहेका हुनाले प्याराग्लाइडिङको सुरूवात गरे राम्रै राजस्व सङ्कलन गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ । यसका साथै अन्य भौतिक पूर्वाधार वनाएर सेवा प्रदान गर्न सके सेवाशुल्क मार्फत राम्रै आम्दानी गर्न सकिने अनुमान रहेको छ । आगामी आ.व. मा यस शीर्षकमा नगरपालिकाले करिव **रू. ५० हजारसम्म** राजस्व उठाउन सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

तालिका १७: अनुमानित सेवाशुल्क मार्फत स□लन गर्न सकिने राजस्वको विवरण

कर शीर्षक	**अनुमानित सङ्ख्या**	**दर (रू.)**	**सम्भाव्य रकम (रू.)**
प्याराग्लाइडिङ शुल्क	अनुमानित २ ठाउँ र १५ पटकसम्म	५००	१५०००
एम्बुलेन्स सेवा शुल्क	अनुमानित ५० पटकसम्म प्रयोग हुनसक्ने	५००	२५०००
अन्य सेवा शुल्क	२०	२५० औसत अनुमानित	५०००
	जम्मा		**५००००**

तत्कालै पर्यटन प्रवेश शुल्क सङ्कलनको सम्भावना नभएता पनि आगामी आ.व.मा नगरपालिकाको पर्यटकीय क्षेत्रमा पिकनिक स्पट, भ्यु टावर, पार्क तयार गरी तथा पार्कहरूमा प्रवेश शुल्क अनिवार्य लगाई राजस्व सङ्कलन गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ । यसो गरेको खण्डमा करिव **रू. २३ हजार** जति राजस्व सङ्कलन हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

तालिका १८: अनुमानित पर्यटन प्रवेश शुल्क

कर शीर्षक	अनुमानित भ्रमण सङ्ख्या	दर (रू.)	सम्भाव्य रकम (रू.)
पर्यटकीय तथा वनभोज शुल्क	२० ठाउँ अनुमानित	२००	४०००
पार्क प्रवेश तथा भ्यु टावर प्रवेश शुल्क	३०० (आन्तरिक अनुमानित)	३०	९०००
	२०० (बाहय अनुमानित)	५०	१००००
जम्मा			२३०००

यस नगरपालिका क्षेत्र भित्र फोहोरमैला व्यवस्थापनको उपयुक्त प्रवनध भएको छैन्। जनसङ्ख्याको बृद्धि, बढदो औद्योगिकीकरणका कारण फोहोरमैला निष्काशनमा पनि बृद्धि हुने र त्यसले समग्र पर्यावरणमा पनि असर गर्न सक्ने भएकोले घरबाट निष्काषित हुने कुहिने तथा नकुहिने फोहोरहरू साथै औद्योगिकजन्य फोहोरको व्यवस्थापन गर्न जरूरी देखिएको छ। यस नगरपालिकामा बाम्का बजार, बेतालमाण्डु बजार र रिठा बजार लगायत बजार क्षेत्रमा फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि ल्याण्डफिल साइट हुन सक्ने सम्भावना रेहको उल्लेख छ। यी बस्ती बाट प्रती घर धुरी फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क लिदा रू . १,००,००० राजस्व रकम उठ्न सक्ने सम्भावना देखिन्छ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू : नगरपालिकाको भूगोलको आधारमा पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने भएकोले नगरपालिकाले तयार गरेको गुरू योजनाको कार्यान्वयन गर्दै आवश्यकता अनुसार थप अध्ययन तथा विश्लेषण गर्दै अगाडी बढ्नुपर्ने देखिन्छ। यसको लागि सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारले समेत सहयोग प्राप्त गर्न पहल र सहजीकरण गर्ने र निजीक्षेत्रसङ्ग हातेमालो गर्दै जानु उपयुक्त हुन्छ। नगरपालिकाले पर्यटन पूर्वाधार विकासमा सहकार्य तथा सहजीकरण गर्ने र प्रवर्द्धन गरी स्थानीय रोजगारी सिर्जनाका लागि पहल गर्नुपर्ने तथा शुल्क दोहोरो नपर्ने कुराको सुनिश्चित गर्न सम्बन्धित निकायसँग आवश्यक समन्वय तथा छलफल गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसैगरी यस नगरपालिकाले स्थानीय बासिन्दालाई आवश्यक सेवाहरू पहिचान गरी सोका लागि आवश्यक पूर्वाधार विकासमा लगानी गर्ने, निर्मित तथा निर्माण हुने स्थानीय पूर्वाधार उपयोग वापत सेवा शुल्कको दर निर्धारण, स्वीकृति, सेवा शुल्क सङ्कलन गर्ने विधि निर्धारण तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ। यसै गरी यस नगरपालिका शहरोन्मुख नगर भएको हुँदा नगरपालिकाले तुरून्त फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि डम्पिङ साइट निर्माण गरी पोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क उठाउन सक्छ।

- ✓ फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि डम्पिङ् साईट को सम्भाव्य स्थलको खोजि गरी डम्पिङ् साइट निर्माण गर्ने।
- ✓ विभिन्न किसिमका सेवा वापत लिने शुल्कको दर आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गर्ने।
- ✓ तथ्याङ्क सङ्कलन तथा रेकर्ड राख्ने प्रक्रिया व्यवस्थित गर्ने।
- ✓ पर्यटन पूर्वाधारको विकास गर्ने।
- ✓ पिकनिक स्पट तथा पार्कको लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी पूर्वाधार विकास गर्ने।

- ✓ आर्थिक ऐनमा पर्यटन प्रवेश शुल्कको सङ्कलन सम्बन्धी व्यवस्था गर्दै शुल्कको दर निर्धारण गर्ने ।
- ✓ पर्यटकीय सम्भावना भएका प्रमुख सार्वजनिक स्थलहरू पहिचान तथा सम्भाव्यता अध्ययन गरी नगरपालिकाको दिर्घकालीन आय आर्जन हुने संरचना विकास गर्ने ।

तालिका १९: गाउँपालिका/नगरपालिकाले निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा

क्र.सं.	सेवाहरू	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र (छ/छैन)	एकाइ र परिमाण	सेवा शुल्कको सम्भावना (छ/छैन)	हालको अवस्था (आय)
१	फोहरमैला व्यवस्थापन	अस्थायी		छ	छैन
२	स्थानीय खानेपानी	छ	१० वटा वडामा	छ	छैन
३	बिजुली	छ		छ	छैन
४	धारा	छ		छ	छैन
५	अतिथि गृह	छैन		छैन	छैन
६	धर्मशाला	छैन		छैन	छैन
७	पुस्तकालय	छ	३	छैन	छैन
८	सभागृह	छ	१	छ	छैन
९	ढल निकास	छैन	–	छैन	छैन
१०	सडक बत्ती	ठाउँ ठाउँमा छ	–	छैन	छैन
११	सार्वजनिक शौचालय	छ	३	छैन	छैन
१२	पार्क	छ	१	छ	छैन
१३	पौडी पोखरी	छैन		छैन	छैन
१४	व्यायामशाला	छैन		छैन	छैन
१५	पर्यटकीय स्थल	छ,	३	छ	छैन
१६	हाट बजार	छैन	छैन	छैन	छैन
१७	पशु बधशाला	छैन	छैन	छैन	छैन
१८	शवदाह गृह	छ,	५	निशुल्क	छैन
१९	बसपार्क	अस्थायी	छैन	छैन	छैन
२०	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र	छैन	छैन	छैन	छैन
२१	सिफारिस तथा प्रमाणित	छ		छ	छ
२२	दर्ता, अनुमाति, नवीकरण दस्तुर	छ		छ	छ
२३	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क	छैन		छैन	छैन
२४	नक्सापास	छ		छ	छ
	अन्य …………..				

समग्रमा यस नगरपालिकामा आन्तरिक राजस्वका विभिन्न शीर्षकहरूमा थप स्रोतसाधन परिचालन हुने सम्भावना रहेकोले आगामी वर्षहरूमा औद्योगिक ग्राम स्थापना गर्ने नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रम बमोजिम स्थानीय स्तरमा छरिएर रहेका उद्योग व्यवसायहरूलाई एकिकृत रूपमा व्यवस्थित गरी रोजगारीका थप अवसरहरू श्रृजना गर्न सकिने छ । यसबाट दुर्गम क्षेत्रमा रहेका

विपन्न महिला, बालबालिका, दलित तथा अन्य सिमान्तकृत समुदायको जीवनस्तर सुधारमा महत्वपूर्ण सहयोग पुग्ने छ ।

नगरपालिकाको आर्थिक ऐन हेर्दा एकिकृत सम्पत्ति करको रूपमा मालपोत कर र सम्पत्ति करलाई लिइ सोहि अनुसार करको दर निर्धारण गरेको देखिन्छ । यस सन्दर्भमा माथि परिच्छेद ३.१ मा उल्लेख भए बमोजिम सम्पत्ति करको लागि घर र घरले चर्चेको नग्गाको मूल्याङ्कन गरी तथा मालपोत कर बाँकी अन्य जग्गामा लगाउन उपयुक्त हुने देखिन्छ । यसै गरी आर्थिक ऐनमा सवारी कर उल्लेख छ । यस सम्बन्धमा नगरपालिकाको साना सवारी साधनमा (अटो रिक्सा, ई-रिक्सा, टाँगा) मात्र कर लगाउने अधिकार रहेको हुँदा सोही बमोजिम सवारी करको दर निर्धारण गर्नु पर्ने हुन्छ । पर्यटन शुल्क को सम्बन्धमा सो शुल्क लिने अधिकार सम्बन्धित राष्ट्रिय निकुञ्जलाई भएको हुँदा नगरपालिकाले पर्यटन प्रवेश शुल्कमात्र लगाउन सक्दछ ।

प्राय नगरपालिकाको विविध शीर्षकमा रकम धेरै जम्मा भएको देखिदा नगरपालिकाले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन लगाएत अन्य ऐनको अधिनमा रहि महालेखा नियन्त्रक को कर्यालयले आर्थिक कारोवारको लागि बनाएको **“एकिकृत आर्थिक सङ्केत तथा वर्गिकरण र व्याख्या, २०७४ (दोस्रो परिमार्जन)**“ मा उल्लेख भए अनुसार शीर्षकगत रकम छुट्टाएर राजस्व रकमको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने परिपाटिको विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

परिच्छेद चार: आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता र सङ्कलन अवस्था

यस परिच्छेदमा नगरपालिकाले राजस्व परिचालनमा गरेका प्रयासहरू तथा आय सङ्कलनको अवस्थालाई संक्षिप्त रूपमा व्याख्या गरिएको छ । यसबाट नगरपालिकाको आय सङ्कलनको लागि संस्थागत क्षमतामा सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू पहिचान गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी संस्थागत संरचना

आन्तरिक राजस्वलाई प्रभावकारी रूपमा सङ्कलन गर्ने भूमिका राजस्व प्रशासनको हुन्छ । अधिकांश निकायहरूमा खर्च गर्ने विषय प्राथमिकतामा पर्ने तथा आम्दानी गर्ने विषय ओझेल पर्नाले खर्च आवश्यकता र सोको लागि आवश्यक सम्भाव्य स्रोत पनि नजुट्ने स्थिति सृर्जना हुन जान्छ । यहाँ बुढीगंगा नगरपालिकाको आन्तरिक राजस्व सम्बन्धी संस्थगत क्षमता विश्लेषण गरिएको छ ।

४.१.१ राजस्व परामर्श समिति

नगरपालिकामा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ६५ अनुसार गाउँपालिका/ नगरपालिका उपाध्यक्ष/उपप्रमुख संयोजकत्वमा राजस्व सम्बन्धी परामर्शका लागि सात सदस्यीय राजस्व परामर्श समिति गठन गरिएको छ ।

तालिका २०: राजस्व परामर्श समितिको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१.	तारा खाती	उपप्रमुख	संयोजक
२.		प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
३.	मया शाह	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
४.	गणेश सुनार	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
५.	काल्य कटुवाल	प्रतिनीधि उद्योग वाणिज्य सङ्घ, , बाजुरा	सदस्य
६.		प्रतिनीधि धरेलु तथा साना उद्योग , बाजुरा	सदस्य
७.	चन्द्र प्रकास जोशी	प्रशासन सहायक	सदस्य सचिव

स्रोत: फिल्ड सर्वेक्षण ,२०७८

यस समितिले राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कानुनको तर्जुमा गर्ने, संशोधन तथा परिमार्जन गर्ने राजस्वका स्रोत, दायरा र दरसमेतको विश्लेषण गरी नयाँ दरका लागि नगरपालिकामा परामर्श दिने जस्ता कार्यहरू गर्दै आएको छ । यस राजस्व परामर्स समितिको बैठक वर्षमा ५ पटक बस्ने

गरेको छ ।

४.१.२ नगरपालिकाको राजस्व प्रशासन:

यस नगरपालिकाको सङ्गठन संरचनामा राजस्व प्रशासन छैन । अत: यसमा स्थायी दरबन्दी नरहेकाले प्राविधिकहरूले बिशेष गरी सहायक चौथोहरूले काम गरिरहेका छन् । राजस्वमा काम गर्न कम्प्युटर लगायत भौतिक साधनहरूको व्यवस्था गरीएको छ। राजस्व प्रशासनमा कार्यकक्ष तथा कार्य स्थलको पर्याप्तता छ। यसै गरी फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरू- टेबल-१, कुर्सी-२, प्रिन्टर-१, ल्यापटप-१, डेक्सटप-१ छ । राजस्व सम्बन्धी डाटा वेस, राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर को रूपमा **स्थानीय सञ्चित कोष व्यवस्थापन प्रणाली (SUTRA)** को प्रयोग गर्ने गरीएको छ । कम्प्युटर विलिङ्ग प्रणालिको प्रयोग छैन । साधारण रसिद प्रयोग गर्ने गरीएको छ ।

तालिका २१: राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१.	नरेन्द्रनाथ	अधिकृत प्रशासन	(राजस्व हेर्ने)
२	चन्द्र प्रकास जोशी	प्रशासन सहायक	(राजस्व हेर्ने)
३	बसन्त थापा	प्रशासन सहायक	(राजस्व हेर्ने)

स्रोत: फिल्ड सर्वेक्षण ,२०७८

नगरपालिकाको चालु बजेटमार्फत पनि राजस्व प्रशासनलाई अझ बढी प्रभावकारी बनाउने निति लिइएको छ । यसका लागि जनशक्ति व्यवस्थापन राजस्व शाखाको संस्थागत विकास, राजस्व सम्बन्धी कार्ययोजना तर्जुमा करदताहरूको पहिचान, कर तथा गैरकरका स्रोतहरूको पहिचान गरी करको दायरा बढाउने, मालपोत कार्यालयबाट स्थानीय जग्गाको लगत अद्यावधिक गर्ने जस्ता विषयलाई प्राथमिकतामा राखिएको छ । वडास्तरमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई प्रभावकारी सेवा प्रवाह र राजस्व सङ्कलन कार्यमा परिचालन गर्नुका साथै कम्प्युटर सफ्टवेयरसहित भौतिक पूर्वाधारहरूको विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ। नगरपालिका तथा वडास्तरमा कार्यरत राजस्व प्रशासनसँग सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई राजस्व परिचालन सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम महत्वपूर्ण हुने देखिन्छ ।

४.२ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति

यस बुढीगंगा नगरपालिकाले आन्तरिक राजस्व परिचालन सम्बन्धमा लिएका नीतिहरू निम्न बमोजिम छन्:

- आन्तरिक आयका क्षेत्रहरू पहिचान र परिचालन गरी आन्तरिक आयलाई क्रमश: बढवा दिदै लगिनेछ ।

- राजस्वका थप क्षेत्र पहिचान गरी राजस्व बृद्धि गर्ने नीति लिइनेछ । नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्य योजना तयार गरी लागु गरिएको थियो ।
- नगरपालिका भित्र सञ्चालनमा रहेका सवारी साधन तथा अन्य साधनहरूको दर्ता प्रक्रिया अगाडी बढाई राजस्व बृद्धी गरिएको थियो ।
- आन्तरिक आयमा बृद्धि गर्नको लागि व्यवसाय कर, प्राकृतिक स्रोत उपयोग कर लगायतका अन्य कर असुगलमा विशेष जोड दिइनेछ ।
- राजस्व सङ्कलन तथा करदाताको अभिलेख व्यवस्थित बनाईनेछ साथै उत्कृष्ट करदाताकोसम्मान गरिने निती लिंदै कर निति वातावरण व्यवस्था मिलाईनेछ ।
- नगरपालिकाले लिउदै आएको राजस्व दरमा समयानुकुल समायोजन गरिएको थियो ।
- राजस्व सङ्कलन गराउन राजस्व सचेतना अभियान सञ्चालन गरिएको थियो ।
- नगरपालिका क्षेत्रभित्रका उत्कृष्ट करदातालाई पुरस्कृत गर्दै आन्तरिक आय प्रवर्द्धनका कार्यक्रमहरू लागु गरिएको थियो । महिला, विपन्न तथा सीमान्तकृत समुदायलाई करमा छुट तथा प्रोत्साहन गर्ने नीति लिइनेछ ।
- यस नगरपालिकाले कर प्रणालीलाई सवल, सक्षम र प्रभावकारी तुल्याउन करको दायरा आवद्ध नभएका सबै व्यवसायीहरूलाई करको दायरामा ल्याउने, सम्पत्ति कर, भूमिकर (मालपोत), नक्सा पास असुलीका लागि कडा नीति अवलम्वन गरिने र घरबहाल करलाई स्वयम्घोषणाको नीति अवलम्वन गर्दै पालिकाको आन्तरिक आम्दानी बृद्धि गरिएको थियो ।
- नगरपालिकाको राजस्व परामर्श समिति, राजस्व शाखालाई सुदृढ र सक्षम वनाइनेछ ।
- नगरपालिकाको राजस्व अभिबृद्धिमा टेवा पुऱ्याउन स्थानीय उद्योगी, व्यापारी (उद्योग वाणिज्य सङ्घ) सँग समन्वय गरिएको थियो ।

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरू	**हालको अवस्था**	**नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरू**
क) सङ्गठनात्मक व्यवस्था		
राजस्व शाखाको व्यवस्था सङ्गठन संरचनामा छ छैन ?	छैन	सङ्गठन संरचनामा राख्नु पर्ने
राजस्व शाखामा कुन तहका कति दरबन्दी छन् ? र हालको पदपूर्तिको अवस्था कस्तो छ ?	प्रसासन सहायक	दरबन्दि थप गर्नु पर्ने
राजस्व शाखाले गर्ने कामका लागि कार्यविवरण छ कि छैन ?	छ	
कर्मचारीहरूलाई उनीहरूको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रूपमा दिइएको छ छैन ?	छ	

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरू	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझाबहरू
कर्मचारीहरूलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर, मसलन्द आदिको व्यवस्था कस्तो छ ?	स्थान- छ कम्प्युटर आदि छ।	टेलिफोन तथा यातायातको साधन छैन मसलन्द पनि पर्यात छैन।
सूचना प्रविधिको प्रयोगको अवस्था कस्तो छ ? (सफ्टवयर, एसएमएस, इमेल, टेलिफोन आदि)	छैन।	सफ्टवेयरको आवश्यकता
कर्मचारीको राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकासको लागि के गरिएको छ ?	केही गरिएको छैन।	समय समय मा क्षमता विकास तालिम को व्यवस्था गर्नु पर्ने।
राजस्व परिचालनका लागि वडालाई दिइएको जिम्मेवारी के छ ?	व्यक्तिगत घटना दर्ता	थप राजस्व सङ्कलन गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्ने।
ख) राजस्व प्रशासन सञ्चालनको अवस्था		
करदाताहरूको नाम तथा कर लाग्ने आधारको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ? कर अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरू – सम्पत्ति, व्यवसाय, सवारी साधन, विज्ञापन, बहाल आदि	करदाता सङ्ख्या स्पष्ट छैन, अभिलेख व्यवस्थित छैन।	सफ्टवेयरको आवश्यकता
गाँउ/नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरूको विवरण तथा सोको परिचालन कस्तो छ ?	विवरण अद्यावदिक छ। प्रयोगमै छन्।	थप संरचनालाई व्यवस्थितगरी परीचालन गर्नू पर्ने।
कर निर्धारणको लागि सम्पत्ति वा आय वा खर्च वा कारोवारको मूल्याङ्कन कत्तिको सही रूपमा भएको छ ? मूल्याङ्कन अनुसार कर निर्धारण भएको छ छैन ?	छैन	करदाता हरूको अभिलेख राखि समय सापेक्ष बनाउने
चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरू के के छन् र तिनको नियन्त्रणको लागि कस्तो नीति लिइएको छ ?	▪ समयमै रकम दाखिला नहुने ▪ व्यवसाय कर समयमै नतिर्ने ▪ कतिपय दायरामा लिन नसकिएको	

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरू	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरू
व्यवस्थाको बर्खिलाप गरेमा दण्डको व्यवस्था कस्तो छ ?	छ	व्यवस्था भए पनि कार्यान्वयनमा नरहेको तथा आर्थिक ऐनमा नै व्यवस्था गर्नु पर्ने ।
समयमा तिर्नेलाई छुट र ढिलो बुझाएमा जरीवाना लाग्ने व्यवस्था सबै आय स्रोतहरूमा कसरी लागु गरिएको छ ?	कार्यपालिकाको निर्णय अनुसार	
करदाताहरूलाई उनीहरूले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने व्यवस्था के छ र कत्तिको प्रभावकारी छ ?	बजेट बकतब्य सुचना टाँस	स्थानीय रेडियो, पत्रपत्रिका तथा थप सुचना प्रणालीको व्यवस्थापन गर्ने।
गाँउ/नगरपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित्त नबुझेमा गुनासो वा उजुरी गर्नेसक्ने व्यवस्था के कस्तो छ ?	व्यवस्था छ । कार्यालय प्रमुख समक्ष निवेदन ।	जनचेतना गर्नुपर्ने
राजस्व शाखाको कार्य प्रक्रिया, चुहावट नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष तथा असुली अवस्थाको अनुगनमनको व्यवस्था के छ ?	परामर्श समितिले हेर्ने कार्यालय प्रमुखले हेर्ने	प्रभावकारी अनुगमनको व्यवस्था गर्ने ।
सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणाको कार्यान्वयनको अवस्था कस्तो छ ?	छैन	
ग) सूचना तथा समन्वयको अवस्था		
करदाताहरूलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ ? (शिक्षामूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ्ग वोर्ड, बेव साइट आदि)	बजेट बकतब्य सुचना टाँस	सबैको पहुँच हुने ठाउँमा होडिङ बोर्ड राख्ने
करको दर निर्धारण तथा समीक्षामा सरोकार पक्षहरूको सहभागिता कस्तो छ ?	उद्योग वाणिज्य सङ्घ, घरेलु	
राजस्व परामर्श समिति तथा अन्य समितिहरूको प्रभावकारिता कस्तो छ ? (बैठक सङ्ख्या, निर्णयहरू आदि)	आ.व.२०७७/०७८ मा तीन (३) वटा बैठक	बैठक नियमित हुनु पर्ने
राजस्व असुलीमा सरोकार पक्षहरूको सकारात्मक सहभागिताको अवस्था कस्तो छ ?	ठिकै छ ।	जन चेतना फैलाउने
राजस्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट प्राप्त	राम्रो नै छ ।	

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरू	**हालको अवस्था**	**नीतिगत सुधारको लागि सुझाबहरू**
सहयोग कस्तो छ ?		
आयका स्रोतहरूको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ?	ठिकै छ ।	
गाँउ/नगरपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन?	छ । समन्वय समिति सार्वजनिक सुनुवाई	
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरको छ छैन ? छ भने आएका बेरूजुहरू कसरी सम्बोधन भएका छन् ?	छ	बेरूजु सम्परिक्षणलाई थप प्रभाबकारी बनाउनुपर्ने

स्रोतः फिल्ड सर्वेक्षण ,२०७८ तथा नगर आर्थिक ऐन,२०७८

स्थानीय जनता जागरूक नहुँदा वा जानकार नहुँदा सबै करदाताहरूले समयमै कर नबुझाउने तथा कर आवश्यक काम पर्दा मात्र राजस्व बुझाउने चलन रहेको छ । यसकालागि ब्यापक मात्रमा जनचेतना तथा प्रचार प्रसार को कार्यक्रम हरू सञ्चालन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

४.३ नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनः

नगरपालिकाको विगतका वर्षहरूको आयको यथार्थ विवरणहरू र चालु आ.व. को राजस्वका प्रस्तावित तथ्याङ्कलाई तालिका २१ मा प्रस्तुत गरिएको छ । आ.व. २०७३/०७४, २०७४/०७५ र २०७५/०७६ को आयको अध्ययन गर्दा उक्त वर्षहरूमा नगरपालिकाको आयका प्रमुख स्रोतहरू घरबहाल, दर्ता, सिफारिस, नवीकरण, प्रशासनिक दण्ड, जरीवाना शुल्क आदीमा आधारित भएको देखिन्छ ।

तालिका २२: विगतको आन्तरिक आय सङ्कलनको अवस्था

राजस्व सङ्केत	**राजस्व शीर्षक**	**२०७६/०७७ यथार्थ**	**२०७७/०७८ यथार्थ**	**२०७८/०७९ यथार्थ**
११३१३	सम्पती कर	०	०	
११३१४	भूमिकर (मालपोत)	०	३४९५८	५३१५३.५
११३२१	घर बहाल कर	०	२९४०	२६९८१
११३२२	बहाल बिटौरी कर	०	०	५०००
११६९१	अन्य कर (कबाडी कर)	०	८४०००	५०००
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्री	०	१५२७४	४,७००
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	०	३३२६२	४१३,६६६
१४२४३	सिफारिस दस्तुर	०	१८०४३६	
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर	०	८७९३७	
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर	०	२५९४०	
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	०	८७२३	
१४६११	व्यवसाय कर	०	०	८९५२७
जम्मा		०	४७३४७०	५९८०२७

स्रोतः फिल्ड सर्वेक्षण तथा वार्षिक निती तथा कार्यक्रम पुस्तिका, २०७८

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू

नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ लगायतका कानुनले प्रदान गरेका वित्तीय अधिकार अनुसार राजस्व परिचालनमा सुधार ल्याउन योजनाबद्ध प्रयासको जरूरत पर्दछ। नगरपालिकासँग सम्बन्धित यस्ता केही महत्वपूर्ण सवालहरू छन् जुन प्रभावकारी राजस्व परिचालनका लागि नगरपालिकाले सम्बोधन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

तालिका २३: राजस्व परिचालनको वर्तमान अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (वार्षिक)	सङ्कलन भएको/नभएको	दर निर्धारण भएको/नभएको
क.	**कर तर्फ**			
	भूमिकर (मालपोत)	रू. १,६०,३८० सङ्कलन गर्न सक्ने	छ	भएको
	सम्पत्ति कर	रू.१६,८५,८५० सङ्कलन हुन सक्ने	छ	नभएको
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)	छैन	-	
	घर जग्गा बहाल कर	रू ६,९६,००० उठ्न सक्ने सम्भावना	छ	भएको
	व्यवसाय कर	रू.५,१६,३०० सङ्कलन हुने संभावना	छ	भएको
	जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तु कर	रू. १,५०,००० सङ्कलन हुने संभावना	छ	भएको
	विज्ञापन कर	रू. १,०५,६०० सङ्कलन हुने संभावना	छ	नभएको
	मनोरञ्जन कर	सम्भावना भएको	छ	नभएको
ख.	**अन्य राजस्व**			
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री	३,००,००० उठाउन सकिने	छ	नभएको
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्री	सम्भावना भएको	छैन	नभएको

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (वार्षिक)	सङ्कलन भएको/नभएको	दर निर्धारण भएको/नभएको
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्री वापतको आय	रू २,००,००० सङ्कलन हुन सक्ने	छ	नभएको
	नक्सापास दस्तुर	रू. ८,५०,००० आम्दानी हुने सम्भावना	छ	भएको
	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क	रू.१,५४,०००सम्म सङ्कलन गर्न सक्ने	छ	भएको
	बहाल बिटौरी शुल्क	रू २,११,००० उठाउन सकिने	छ	भएको
	पार्किङ्ग शुल्क	रू ४,६८,००० उठाउन सकिने	छ	नभएको
	अस्पताल सञ्चालन	सम्भावना भएको	छैन	नभएको
	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	सम्भावना भएको	छैन	नभएको
	स्थानीय खानेपानी महसुल	सम्भावना भएको		
	स्थानीय विद्युत् महसुल	सम्भावना भएको		
	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वञ्जिजम्प, जिपप्लाईर, प्यारागलाईडिङ्ग आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क	सम्भावना भएको	छैन	नभएको
	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, बिजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक बत्ती, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी,	सम्भावना भएको	छैन	नभएको

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (वार्षिक)	सङ्कलन भएको/नभएको	दर निर्धारण भएको/नभएको
	ब्यायामशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोवीधाट, सडक, बसपार्क, पुलआदि			
	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क	उठाउन सकिने	छ	भएको
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म आदि)	सम्भावना भएको	छ	भएको
	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	संम्भावना नभएको	छ	नभएको
	वडा मार्फत गरिने सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर	रू ३,५७,५००उठाउन सकिने	छ	भएको
	दण्ड जरिवाना	सम्भावना भएको	छ	भएको
	सहकारी दर्ता र नवीकरण	सम्भावना भएको	छैन	नभएको
	सामाजिक संस्था दर्ता र नवीकरण	सम्भावना भएको	छैन	नभएको
	सामुदायिक वनको आम्दानी	सम्भावना भएको	छ	भएको

स्रोतः फिल्ड सर्वेक्षण, २०७८ तथा नगर आर्थिक ऐन,२०७८

(क) राजस्व प्रशासनका लागि उपयुक्त सङ्गठन निर्माण तथा क्षमता विकास

यस नगरपालिकामा राजस्व सम्बन्धी कार्यका लागि कम्प्युटर अपरेटर तथा सहायक चौथो पदका कर्मचारीहरूलाई जिम्मेवारी दिइएको भएतापनि छुट्टै राजस्व शाखाको व्यवस्था भएको देखिँदैन । कर्मचारीहरूको विद्यमान अवस्थाबाट कार्यबोझका आधारमा विभिन्न शाखा, उपशाखा तथा इकाइहरूको लागि आवश्यक कर्मचारीहरूको व्यवस्था गरी क्षमता अभिबृद्धि सम्बन्धी तालिमको अवसर उपलब्ध गरउनु पर्ने देखिन्छ ।

(ख) तथ्याङ्क सङ्कलन तथा नियमित अद्यावधिकरण प्रणालीको विकास

नगरपालिकामा विभिन्न सम्पत्ति कर, भूमिकर, व्यवसाय कर तथा अन्य कर, शुल्क तथा दस्तुर बुझाउने करदाताहरूको संस्थाको यकिन तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको हुँदा सबै किसिमका करदाताहरूको विवरण सङ्कलन गरी नियमित अद्यावधीकरणको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसले करदाताहरूको यथार्थ विवरण, करको दर तथा राजस्वको सम्भावित परिमाण अनुमान गर्न आधार प्रदान गर्दछ । आगामी वर्षहरूको लागि राजस्व नीति तर्जुमा, राजस्वको प्रक्षेपण, राजस्व असुलीको अनुगमन प्रभावकारी गराउनका लागि तथ्याङ्क सङ्कलन तथा नियमित अद्यावधिकरण हुनु आवश्यक देखिन्छ ।

(ग) आन्तरिक आय परिचालन नीति तथा कार्यविधि निर्माणः

नगरपालिकामा विभिन्न करका शीर्षकहरूबाट सङ्कलन गरिने आय, सङ्कलन गर्ने तरिका, करको दर निर्धारण, नगद दाखिला सम्बन्धी व्यवस्था, अनुगमन जस्ता कार्यसञ्चालन सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा कार्यविधि निर्माण गर्नुपर्दछ ।

(घ) सम्भाव्य राजस्व स्रोतका आधारहरूको विश्लेषणः

यस बुढीगंगा नगरपालिकाको आर्थिक विकासका आधारहरू तथा सम्भाव्य क्षेत्रहरू कृषि, पशुपलान, पर्यटन, जडीवुटी सङ्कलन, साना तथा घरेलु उद्योग लगायतका क्षेत्रमा नगरपालिकाले लगानी बृद्धि गर्नुपर्दछ । यसबाट आर्थिक गतिविधिमा व्यवसायिकता, आयआर्जनमा बृद्धि, स्थानीय कच्चा पदार्थहरूको उत्पादन, सङ्कलन, प्रशोधन, बजारीकरण र रोजगारी सिर्जनामा योगदान पुग्दछ । उद्यमशीलताको विकासले उत्पादनको साथसाथै आम्दानीमा बृद्धि गर्ने हुँदा कर तिर्न क्षमतामा सुधार भइ नगरपीलकाको राजस्व बृद्धिमा सहयोग पुग्नेछ ।

(ङ) चुहावट नियन्त्रण, पारदर्शिता र जवाफदेहिता

संविधान तथा कानुनको प्रावधान बमोजिम नगरपालिकाको राजस्व सङ्कलन अवस्थाको अनुगमन गरी राजस्व चुहावट भएको पाइएमा त्यसलाई नियन्त्रण गर्न तत्काल आवश्यक कार्य गर्नुपर्दछ । राजस्व प्रशासनलाई व्यवस्थित तथा प्रभावकारी बनाउन नगरपालिकाले प्रदान गर्ने वस्तु तथा सेवा गुणस्तरीय हुनुका साथै यसको प्रक्रिया पारदर्शी र नागरिकप्रति जवाफदेहि हुनुपर्दछ ।

नगरपालिकाको आयव्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशन गर्नु, सङ्कलित राजस्व सार्वजनिक गर्नु पारदर्शीता अभिबृद्धिका उपयुक्त विधि हुन सक्दछन् । स्थानीय सञ्चारमाध्यमहरूको प्रयोग गरी कर तथा गैरकर सम्बन्धमा सचेतना अभिबृद्धि गर्न सकिएमा राजस्व सङ्कलनमा जनताको सहयोग प्राप्त हुन सक्छ ।

(च) समन्वय सञ्यन्त्र निर्माण

नगरपालिकामा राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति निर्माण, शुल्क तथा दस्तुर दर निर्धारण, राजस्व सङ्कलन विधि निर्धारण, असुल गरिएको राजस्वको बाँडफाँड तथा रकम दाखिला जस्ता कार्यमा सम्बन्धित आन्तरिक तथा वाह्य निकायहरूसँग समन्वय आवश्यक हुन्छ । राजस्व बाँडफाँड सम्बन्धमा सङ्घ, प्रदेश र नगरपालिकासँग समन्वय गर्न एक समन्वय संयन्त्रको निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

परिच्छेद पाँच: राजस्व सुधार कार्ययोजना

प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतहरूबाट प्राप्त सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण गरी तयार पारिएको यस नगरपालिकाको राजस्व सुधार परियोजना यस परिच्छेदमा प्रस्तुत गरिएको छ।

५.१ नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना

यस नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाहरू यस प्रकार रहेका छन्:

तालिका २४: राजस्व सुधार सम्बन्धी रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१. राजस्व सम्बन्धी कानुनी व्यवस्थामा सुधार गरी आन्तरिक आयको दायरा फराकिलो बनाउने।	१. नगरपालिकामा राजस्वसँग सम्बन्धित आवश्यक ऐन तथा नियमहरू तर्जुमा गरी तर्जुमा भइसकेका ऐन नियमलाई सुधार गर्दै अझ बढी व्यवहारिक वनाउँदै लगिनेछ। २. कर तथा सेवा शुल्कलाई सम्बन्धित करदाता एवम् विषय क्षेत्रसँग आबद्ध गराउँदै निजीक्षेत्रबाट थप लगानी गर्न प्रोत्साहित गरिएको थियो। ३. कर, शुल्क, सेवा शुल्कको दर तथा दायरा निर्धारण गर्दा निजी क्षेत्र तथा सरोकारवालाहरूसँग परामर्श गर्ने पद्धतिको संस्थागत विकास गर्दै लगिनेछ। ४. जनताको कर तिर्ने क्षमताका आधारमा कर नीतिलाई विवेकसम्मत र प्रगतिशील वनाइने छ। ५. थप राजस्वका स्रोतको सम्भाव्यता अध्ययन गरी सम्भाव्य थप स्रोत पहिचानका साथै वर्तमान राजस्व स्रोतको दायरा बृद्धि गर्न यसको वास्तविक तथ्याङ्क सङ्कलन गरी सम्भाव्यताका आधारमा समय सापेक्ष रूपमा करदाताहरूको सङ्ख्या बढाउँदै लगिनेछ। ६. सम्पत्ति मूल्याङ्कन सम्बन्धी सिफारिसलाई निश्चित आधार र मापदण्डमा आवद्ध गरी एकरूपता कायम गरिएको थियो। ७. आन्तरिक राजस्वका विभिन्न स्रोतहरूबारे सम्भावना अध्ययन, पहिचान, स्रोतहरूको यकिन तथ्याङ्क, सूचना सङ्कलन गर्न कार्यदलहरू बनाई वडागत रूपमा परिचालन गरिएको थियो। करका स्रोत अुनसारका तथ्याङ्क हरेक वर्ष अद्यावधिक गरिएको थियो। ८. नगरपालिकामा पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न पूर्वाधारहरूको विकास गरिएको थियो। यसका लागि नगरपालिकामा रहेका

रणनीति	कार्यनीति
	ऐतिहासिक धरोहर तथा प्राकृतिक सम्पदाको सङ्रक्षण तथा विकासका लागि निजी क्षेत्रसँग साझेदारीको समेत पहल गरिएको थियो ।
	९. पूर्वाधार उपयोग दस्तुर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर जस्ता स्रोत परिचालन गर्न दर निर्धारण गर्दा छिमेकी स्थानीय तह, निजी क्षेत्र र करदतालगायतका अन्य सरोकारवालासँग समेत छलफल तथा सहकार्य गरिएको थियो । १०. नियममित एवम् बढी कर तिर्ने करदातालाईसम्मान गरिएको थियो र कर नतिर्ने तथा बक्यौता राख्ने करदातालाई जरिवाना लगाइने छ ।
२. राजस्व प्रशासनको संस्थागत सुदृढीकरण गरी व्यवस्थित बनाउने	१. नगरपालिकाको समग्र राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीतिहरूलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न राजस्व शाखाको सुदृढीकरण गरी क्षमताबृद्धि गरिएको थियो । २. नगरपालिकाको राजस्व शाखामा स्वीकृत सङ्गठन संरचना अनुसारको दरबन्दी पूर्ति गरिएको थियो । ३. राजस्व शाखा र वडा कार्यालयका कर्मचारीहरूको क्षमता अभिबृद्धि गरिएको थियो र वडास्तरमा कर असूली गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ । ४. राजस्व शाखाका लागि आवश्यक उपकरण, सफ्टवेयर आदिको प्रबन्ध गरिएको थियो । स्थानीय करबारे सर्वसाधारणलाई जानकारी गराउने करदाता शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम समुदाय/टोल एवम् वडास्तरमा सञ्चालन गरिएको थियो । यसका लागि स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूको समेत उपयोग गरिएको थियो । ५. प्रादेशिक तथा जिल्लाका अन्य स्थानीय तहसँग राजस्व परिचालन बारे ज्ञान-सीप, अनुभव आदान-प्रदान र अन्तरक्रिया गरिएको थियो । ६. राजस्व लेखापालनालाई कम्प्युटरकृत गरिएको थियो र विद्युतीय माध्यमबाट नै राजस्वको प्रतिवेदन र फाँटबारी वनाइने छ । ७. प्रत्येक वडाबाट मासिक रूपमा स्रोत खुल्नेगरी राजस्वको प्रतिवेदन लिने प्रणाली अवलम्वन गरिएको थियो ।
३. राजस्व प्रणालीलाई सरल, सहज, करदाता	१. कर प्रशासनलाई पारदर्शी गराउन कर सम्बन्धी सूचनाहरूमा नागरिकहरूको पहुँच बढाइनेछ । कर/राजस्व सूचना

रणनीति	कार्यनीति
मैत्री पारदर्शी, र समावेशी बनाउने ।	जानकारी अर्धवार्षिक एवम् वार्षिक प्रतिवेदन नगरपालिका वेभसाईटमा राखिने छ। साथै यस्तो सूचनाहरू नगरपालिका तथा वडा कार्यालयको सूचना पाटीमा टाँस गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ । २. दलित महिला, अपाँगता भएका व्यक्ति, गरिब तथा कमजोर आर्थिक अवस्थाका स्थानीय व्यवसायी तथा घरमूलीहरूलाई करमा विशेष छुटको व्यवस्था मिलाईने छ । ३. कर सङ्कलन प्रक्रियालाई सहज र पारदर्शी बनाउन बैंक तथा विद्युतीय माध्यमबाट कर भुक्तानी गर्ने प्रणालीको विकास गरिएको थियो ।
४.समन्वय र सहकार्यको अभिबृद्धि गरिएको थियो ।	१. पर्यटन शुल्क तथा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटो जस्ता प्राकृतिक स्रोतको उत्खनन्, बिक्री तथा बजार व्यवस्थाका सम्बन्धमा छिमेकका अन्य गाउँपालिका तथा नगरपालिकासँग समेत समन्वय तथा सहकार्य गरिएको थियो । २. बाझिएका नीतिगत व्यवस्था संशोधनका लागि सरोकारवाला निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय गरिएको थियो । ३. कर सङ्कलनमा सम्भवभएसम्म निजी क्षेत्र, उपभोक्ता समिति एवम् सहकारी संस्थासँग सहकार्य गरिएको थियो । ४. राजस्वसँग सम्बन्धित विषयमा छिमेकी स्थानीय तहहरू सँग समन्वय बैठक आयोजना गरी राजस्व सङ्कलनका सवालहरूबारे छलफल तथा समन्वय गरिएको थियो । ५. राजस्व प्रशासनलाई प्रभावकारी बनाउन प्रदेश सरकार तथा जिल्ला समन्वय समितिसँगको अन्तरक्रिया सहकार्य तथा समन्वयमा जोड दिइनेछ ।

५.१.१ राजस्व सुधार कार्ययोजना

नगरपालिकाको सूचना तथा तथ्याङ्क अध्ययन र नगरपालिकासँगको छलफलका आधारमा तयार गरिएको बुढीगंगा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना यसप्रकार रहेको छः

तालिका २५: राजस्व सुधार कार्ययोजना

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
क. कर तथा गैह्रकर राजस्व			
सम्पत्ति कर	▪ सम्पत्ति कर कार्यान्वयन गर्न कार्यविधि तयार गर्ने तथा न्यूनतम दर रू. ५० कायम गर्ने ▪ मूल्याङ्कन समिति गठन गरी घरजग्गा मूल्याङ्कनको आधार तयार गरी सम्पत्ति करको दर निर्धारण गर्ने, ▪ आफ्नो सम्पत्ति मूल्याङ्कनमा चित्त नबुझ्ने करदाताले उजुरी दिने र यसको छिनोफानो गर्न नगरपालिकाको उपप्रमुखको संयोजकत्वमा उजुरी सुनुवाई समिति गठन गर्ने	२०७९ असार मसान्तसम्म	• राजस्व परामर्श समिति • नगरपालिका • नगरसभा
व्यवसाय कर	▪ नगरपालिकाका सबै वडाका व्यवसायीहरूलाई व्यवसाय दर्ताका लागि सूचना जारी गर्ने	२०७९ असार मसान्तसम्म	• प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र वडा कार्यालयहरू
	▪ व्यवसायीहरूसँग नियमित छलफल र अन्तरक्रिया गर्ने	नियमित	• नगरकार्यपालिका
	▪ व्यवसायको वर्गिकरण र क्षेत्र निर्धारण गर्ने		
पूर्वाधार उपयोग शुल्क	▪ पूर्वाधार उपयोग महशुल दर निर्धारण गर्ने र उपयुक्त तवरले शुल्क उठाउने ▪ साझा सडकमा शुल्क लगाउन छिमेकी स्थानीय तहसँग समन्वय गर्ने	२०७९ असार मसान्तसम्म	• नगरसभा • नगरपालिका
घर जग्गा बहाल कर	▪ घरधनीहरूको विवरण सङ्कलन गर्ने । ▪ घरधनीहरूसँग अन्तरर्क्रिया गरी घरबहाल कर	२०७९ पौष मसान्तसम्म	• राजस्व परामर्श समिति • राजस्व शाखा

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	स्वघोषणा गर्न लगाउने ▪ घरजग्गा बहाल कर सङ्कलनलाई निरन्तरता दिने र करदाताको database तयार गर्ने		
बहाल बिटौरी शुल्क	▪ सार्वजनिक जग्गाहरूको पहिचान गरी नापनक्सा अद्यावधिक गर्ने ▪ बहाल बिटौरी कर असुल गर्ने	२०७९ पौष मसान्तसम्म	• नगर कार्यपालिका • राजस्व परामर्श समिति
	▪ सार्वजनिक जग्गाहरूमा बसपार्क, कृषि हाटबजार, सङ्कलन केन्द्र, शौचालय निर्माण गरी बहालमा लगाउने	आ.व. २०७९/०८० देखि	• नगर कार्यपालिका
घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	▪ महिला पुरूष छुट्टिने गरी घरजग्गा स्वामीत्वको अभिलेख राख्ने ▪ प्रदेश सरकारबाट महशुल दर निर्धारण भए बमोजिम घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर उठाउने/मालपोत कार्यालयबाट प्राप्त गर्ने	२०७९ श्रावण	• नगर कार्यपालिका
प्राकृतिक स्रोत बित्तीि	▪ जडीवुटीको पहिचान तथा उपादेयताबारे पदाधिकारी तथा राजस्व कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गर्ने ▪ प्राकृतिक स्रोतहरूको बिक्री मूल्य निर्धारण गरी सङ्कलन गर्ने	२०७९ असार मसान्तसम्म	• नगरपालिका र सम्बन्धित शाखा
प्राकृतिक स्रोत तथा कृषि उपजको व्यवसायिक उपयोग	▪ व्यवसायिक उपयोग हुने परिमाण निर्धारण गर्ने ▪ जडीवुटी र जीवजन्तु कर-व्यवस्थापन कार्यविधि निर्धारण गर्ने	२०७९ असार मसान्तसम्म	• नगरपालिका र राजस्व शाखा

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	▪ करको दर निर्धारण गर्ने ▪ कृषि उपजको सङ्कलन केन्द्र तथा पशु हाटहरू स्थापना गर्ने ▪ कृषि सहकारी संस्थाहरूलाई सुदृढीकरण गर्ने		
व्यवसाय रजिष्ट्रेसन दस्तुर	▪ नयाँ व्यवसाय वा कारोवार सञ्चालन गर्नुपूर्व दर्ता तथा अनुमति प्रमाणपत्र अनिवार्य गरी अनुमति नलिई सञ्चालनमा रहेकालाई नियमित गर्न दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गर्ने । ▪ वर्गीकरण अनुसार व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण दस्तुर असुल गर्ने	२०७९ चैत्र मसान्त	• नगरपालिका, वडा कार्यालय, राजस्व शाखा
अचल सम्पत्ति मूल्याङ्कन शुल्क	▪ घरजग्गा मूल्याङ्कन र अचल सम्पत्ति मूल्याङ्कन गरी अभिलेख अद्यावधिक गर्ने	२०७९ असार मसान्तसम्म	• वडा कार्यालय
पर्यटन सेवा शुल्क	▪ पर्यटकीय स्थलहरूमा प्रवेश व्यवस्थित गर्ने ▪ पर्यटकीय सेवाहरूको व्यवस्थापन गरी शुल्क लगाउने	२०७९ असार मसान्तसम्म	• नगर कार्यपालिका, याजना शाखा
नक्सा पास दस्तुर	▪ प्राविधिक जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने ▪ नक्सापास तथा अभिलेखन कार्य गर्ने ।	निरन्तर	• प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र प्राविधिक शाखा
पानी मुहान दर्ता गर्ने	▪ पानी मुहान दर्ता गर्ने बारे सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराउने	२०७९ असार मसान्तसम्म	• वडा कार्यालय
सामुदायिक वन	▪ सामुदायिक वनहरूबाट उत्पादन हुने/प्राप्त हुने वस्तुहरूको पहिचान गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने	२०७९ श्रावण मसान्तदेखि	

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
ख. आयआर्जन हुने पुँजीगत लगानीका क्षेत्र			
पूर्वाधार निर्माण गर्ने	▪ सडकहरूको स्तरोन्नति तथा कालोपत्रे गर्ने ▪ होमस्टेहरूको स्तरोन्नति र बिस्तार गर्ने ▪ बसपार्क, ढल निकास तथा प्रशोधन आदि पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने	२०७९ श्रावण देखि	• नगरपालिका र प्राविधिक शाखा
धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थल, पार्क निर्माण तथा विकास, सङ्रक्षण र प्रवर्द्धन	▪ नगरपालिकामा रहेका थप धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरूको क्रमशः प्रवर्द्धनका लागि पर्यटकीय प्याकेजको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	आ.व. २०७९/०८०	• नगर कार्यपालिका, निजी क्षेत्र
ग. मानवीय क्षमता विकास तथा राजस्व प्रशासन			
मानवीय क्षमता विकास	▪ राजस्व शाखाको दरबन्दी अनुरूप जनशक्ति व्यवस्थापन गरी राजस्व सङ्कलनमा शाखालाई जिम्मेवार बनाउने ▪ नगरपालिकाका राजस्व अधिकारका क्षेत्रमा नगर कार्यपालिकाका पदाधिकारीहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने ▪ नगरपालिका तथा वडा कार्यालयका कर्मचारीहरूलाई कर तथा राजस्व प्रशासन, अभिलेखन र सफ्टवेयर बारे तालिम प्रदान गर्ने ▪ व्यवसायीहरूलाई कर सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने ▪ करदाता प्रोत्साहन तथा दण्डको व्यवस्था लागु गर्ने	नियमित	• नगरपालिका
तथ्याङ्क तथा	▪ सबै किसिमका (घरजग्गा	२०७९ श्रावण	• वडा कार्यालय,

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
सूचना व्यवस्थापन	कर, व्यवसाय कर, बहाल बिटौरी कर, घर बहाल कर) करदाताहरूको तथ्याङ्क, सूचना सङ्कलन गरी करदाताको व्यक्तिगत फाईल तयार गर्ने ▪ महशुलयोग्य पूर्वाधारहरू (सडक, खानेपानी, बसपार्क आदि) को अभिलेख तयार गर्ने	देखि	राजस्व शाखा, प्राविधिक शाखा
राजस्व सङ्कलन तथा अभिलेख	▪ राजस्व अभिलेख सम्बन्धी एकीकृत (अनलाईन) सफ्टवेयर तयार पार्ने ▪ करदाताको विवरण सबै वडा तथा नगरपालिकाका कार्यालयको सोही सफ्ट्वेयरमा इन्ट्री गर्ने ▪ राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर तथा कम्प्युटरकृत प्रणाली मार्फत सेवा दिने ▪ राजस्व सङ्कलन अभियान सञ्चालन गर्ने	नियमित	• नगर कार्यपालिका र वडा कार्यालयहरू
सूचना तथा पारदर्शिता	▪ स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट राजस्व शिक्षा तथा करदाताहरूलाई कर तिर्न प्रोत्साहित गर्ने सम्बन्धी सूचना समप्रेषण गर्ने । ▪ नगरपालिका र वडामा करको दररेट सहित नागरिक वडापत्र राख्ने ▪ राजस्व सङ्कलनको विवरण अर्धवार्षिक रूपमा प्रकाशन गर्ने	नियमित	• प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, • वडा सचिवहरू
अनुगमन	▪ छुटेका करदातालाई करको दायरामा ल्याउन अनुगमनलाई नियमित गर्ने	नियमित	• नगर कार्यपालिका तथा वडा कार्यालयहरू

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	▪ कर चुहावट नियन्त्रण गर्ने		
करदाता तथा कर्मचारी प्रोत्साहन कार्यक्रम	▪ कर्मचारीलाई राजस्व असुलीको आधारमा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गरी प्रोत्साहन गर्ने ▪ करदातालाई सम्मान (बढी कर तिर्ने, सुरूमा करतिर्ने आदिलाई) गर्ने परिपाटी विकास गर्ने	वार्षिक रूपमा (नगर सभा गर्ने दिनमा)	● नगर कार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
राजस्व प्रशासनको प्रभावकारिताका लागि वनदोवस्ती	▪ नगरपालिकामा राजस्व शाखाको लागि कार्यकक्ष, कम्प्युटर, प्रिन्टर, विद्युत् ब्याकअप सहितको सुविधा उपलब्ध गराउने ▪ राजस्व सम्बन्धी हेल्पडेस्कको स्थापना गर्ने ▪ राजस्व सङ्कलन सम्बन्धी ठेक्का पट्टाका लागि टेण्डर आह्वान गर्ने	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	● नगर कार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
विज्ञापन कर	▪ विज्ञापन करको आधार, दायरा र दर निर्धारण गर्ने	२०७९ असार मसान्तसम्म	नगरपालिका

परिच्छेद छः आगामी तीन वर्षको आयको प्रक्षेपण

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात् आगामी तीन वर्ष (आ.व. २०७९/०८० देखि २०८१/०८२) को लागि आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यो आय अनुमान राजस्व सुधार योजनामा प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलापहरूको आधारमा गरिएको छ । धेरै जसो शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण प्राप्त तथ्याङ्कमा आधारित छ भने भविष्यमा आयका आधारको दायरा बढ्न गई सोबाट हुने योगदानलाई समेत मध्यनजर गरिएको छ। त्यसैगरी केही शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण गर्दा विगतको आय सङ्कलनको वृद्धिदरलाई आधार मानिएको छ ।

तालिका २६: आगामी आ.व.हरूका लागि राजस्व प्रक्षेपणका आधारहरू (रू. हजारमा)

राजस्व सङ्केत	राजस्व शीर्षक	कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरूको लागि प्रक्षेपणको आधार
क.	आन्तरिक आय तर्फ		
११३१३	सम्पत्ति कर	१६८५.८	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३१४	भूमिकर (मालपोत)	१६०.३	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३२१	घर बहाल कर	६९६	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३२२	बहाल बिटौरी शुल्क	२११	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११४५१	साना सवारी साधनमा कर (सवारी दर्ता, वार्षिक सवारी कर)		अनुमान नगरिएको
११४७२	विज्ञापन कर	१०५.६	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ७० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा २० प्रतिशतले बढ्दै जाने
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर	४०५.५	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ७० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा २० प्रतिशतले बढ्दै जाने
११६९१	अन्य कर (जडीवुटी तथा कबाडी कर)	१५०	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
	सामुदायिक वनको वन पैदावार बिक्रीबाट प्राप्त हुने आय	२००	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय	४५०	आ.व. २०७९/८० मा ब्याकहो लोडर, एक्साभेटर, लोडर, रोलर, पानी ट्यांकी, टिप्पर भाडाबाट प्राप्त हुने रकमको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका वर्षहरूमा १० प्रतिशतले बढ्दै जान
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्ती	८३	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा बिक्री	३००	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
	फोहरमैला व्यवस्थापन सेवा शुल्क	१००	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२२१	न्यायिक दस्तुर		अनुमान नगरिएको
१४२२३	शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी		अनुमान नगरिएको
१४२२४	परिक्षा शुल्क		अनुमान नगरिएको

राजस्व सङ्केत	राजस्व शीर्षक	कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरूको लागि प्रक्षेपणको आधार
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क	४६८	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४२	नक्सापास दस्तुर	८५०	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४३	सिफारिस दस्तुर	३५७.५	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जान
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर र व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) शुल्क	१५४	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जान
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर		अनुमान नगरिएको
१४२४९	अन्य दस्तुर (दर्ता, अनुमति, इजाजत आदि)		अनुमान नगरिएको
१४२५३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	३००	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत		अनुमान नगरिएको
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत		अनुमान नगरिएको
१४३१५	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर		अनुमान नगरिएको
१४५२९	अन्य राजस्व		आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४६११	व्यवसाय कर	५१६.३	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
ख	**राजस्व बाँडफाँट**		
ख.१	**नेपाल सरकार**		
११४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर	३६४९८	गत आ.को प्राप्त रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँद जाने अनुमान
१४४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्त:शुल्क	३६४९८	
१४१५३	बाँडफाँड भई प्राप्त वन रोयल्टी		अनुमान नगरिएको
ख.२	**प्रदेश सकार**		
११३१५	बाँडफँड बाट प्राप्त घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर		अनुमान नगरिएको
११४५६	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर	५१७४.४	चालु आ.व.मा का लागि गरिएको अनुमान रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११४७१	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने मनोरञ्जन कर		अनुमान नगरिएको
११४७२	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने विज्ञापन कर		अनुमान नगरिएको
ग.	**अनुदान तथा वित्तीय हस्तान्तरण**		
ग.१	**नेपाल सरकार/प्रदेश सरकार**		
१३३११	समानीकरण अनुदान	१४००५३	चालु आ.व. मा का लागि गरिएको अनुमान रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१२	ससर्त अनुदान चालु	२४६५९२.५	चालु आ.व.मा का लागि गरिएको अनुमान रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१३	ससर्त अनुदान पुँजीगत		
१३३१४	विशेष अनुदान चालु	२०२६५	

राजस्व सङ्केत	राजस्व शीर्षक	कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरूको लागि प्रक्षेपणको आधार
१३३१५	विशेष अनुदान पुँजीगत		चालु आ.व.मा का लागि गरिएको अनुमान रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१६	समपूरक अनुदान चालु	११८९९.६	गत आ.व.मा प्राप्त यथार्थ रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१७	समपूरक अनुदान पुँजीगत		
१३३१८	अन्य अनुदान चालु (सामाजिक सुरक्षा समेत)		अनुमान नगरिएको
१३३१९	अन्य अनुदान पुँजीगत		
कुल जम्मा			

स्रोतः फिल्ड सर्वेक्षण तथा वार्षिक निती तथा कार्यक्रम पुस्तिका, २०७८

६.२ आगामी ३ आर्थिक वर्षको आयको प्रक्षेपण

आय शीर्षकको सम्भाव्य आधार तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयनलाई आधारमानी नगरपालिकाको आगामी ३ वर्षको प्रक्षेपित आयको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । प्रक्षेपणको लागि राजस्व सङ्केत वर्तमानमा सिफारिस गरिएको लेखा कोडको आधारमा गरिएको छ। तालिकामा दिए अनुसार नगरपालिकाको आगामी आ.व. मा कुल रू. ५५,५५,३५,८६० जति आम्दानी हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

तालिका २७: चालु आ.व.को अनुमान तथा आगामी ३ आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपण

राजस्व सङ्केत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चालु आ.व.को)	कुल सम्भावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८	२०७८/०७९		२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१००००	**राजस्व तथा अनुदान**								
११०००	**कर**								
११३००	**सम्पत्ति कर**								
११३१०	**अचल सम्पत्तिमा लाग्ने कर**								
११३११	व्यक्तिगत सम्पत्तिमा लाग्ने वार्षिक कर								
११३१२	संस्थागत सम्पत्तिमा लाग्ने वार्षिक कर								
११३१३	सम्पत्ति कर				१८०००००	१६८५८५०	१३४८६८०	१५५०९८२	१७८३६२९.३
११३१४	भूमि कर (मालपोत)			३४९५८	३३००००	१६०३८०	१२८३०४	१४७५४९.६	१६९६८२.०४
११३१५	बाँडफँड बाट प्राप्त घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर								
११३२०	**खुद सम्पत्तिमा लाग्ने चालु कर**								
११३२१	घर बहाल कर			२९४०	७५००००	६९६०००	५५६८००	६४०३२०	७३६३६८
११३२२	बहाल बिटौरी शुल्क				१००००	२११०००	१६८८००	१९४१२०	२२३२३८
११३५०	**वित्तीय र पूँजीगत कारोवारमा लाग्ने कर**								
११३५१	व्यवसाय कर								
११४००	**वस्तु तथा सेवामा आधारित कर**								
११४१०	**मुल्य अभिवृद्धि कर**								
११४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर			३८४४२८०२	३४७६००००	३६४९८०००	३६४९८०००	३८३२२९००	४०२३९०४५
११४२०	**अन्त:शुल्क**								
११४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्त:शुल्क				३४७६००००	३६४९८०००	३६४९८०००	३८३२२९००	४०२३९०४५
११४४०	**विशेष सेवामा लाग्ने कर**								
११४४२	स्वास्थ्य सेवा कर								
११४४३	शिक्षा सेवा शुल्क: शैक्षिक संस्था								
११४४४	शिक्षा सेवा शुल्क : वैदेशिक अध्ययन								
११४५०	**पूर्वाधार सेवाको उपयोग तथा सवारी साधनमा लाग्ने कर**								
११४५१	सवारी साधनमा कर (सवारी दर्ता, वार्षिक सवारी कर)								
११४५२	पूर्वाधार सेवाको उपयोगमा लाग्ने कर								
११४५६	बाँडफाँडबाट प्राप्तहुने सवारी साधन कर			१५०२०००	४९२८०००	५१७४४००	५१७४४००	५४३३१२०	५७०४७७६
११४७०	**मनोरञ्जन कर**								
११४७१	सिनेमा डकुमेन्ट्री								
११४७२	विज्ञापन कर					१०५६००	७३९२०	८८७०४	१०६४४४.८
११४७३	अन्य मनोरञ्जन कर				१००००				
११६००	**अन्य कर**								
११६१०	**व्यवसायले भुक्तानी गर्ने**								

राजस्व सङ्केत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चाल आ.व.को)	कुल सम्भावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८	२०७८/०७९		२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
११६१३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर								
११६१४	रेडियो, एफ.एम. सञ्चालन दस्तुर								
११६२०	**व्यवसाय बाहेक अन्यले भुक्तानी गर्ने**								
११६२१	चालक अनुमती पत्र, सवारी दर्ता किताब सम्बन्धी दस्तुर								
११६३०	**कृषि तथा पशुजन्य कारोवारमा लाग्ने कर**								
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर				२४३०००	४०५५००	२८३८५०	३४०६२०	४०८७४४
११६३२	ओखेटोपहारमा लाग्ने कर								
११६९०	**अन्य कर**								
११६९१	अन्य कर (कबाडी कर)			८४०००		३५००००	२८००००	३२२०००	३७०३००
१३०००	**अनुदान**								
१३१००	**द्विपक्षीय वैदेशिक अनुदान**								
१३११०	**द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान**								
१३१११	द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान								
१३१२०	**द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान**								
१३१२१	द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान								
१३२००	**बहुपक्षीय वैदेशिक अनुदान**								
१३२१०	**बहुपक्षीय वैदेशिक चालु अनुदान**								
१३२११	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान								
१३२१२	गैह्र सरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान								
१३२२०	**बहुपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान**								
१३२२१	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पुँजीगत अनुदान								
१३२२२	गैह्र सरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पुँजीगत अनुदान								
१३३००	**अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण**								
१३३१०	**अन्तरसरकारी अनुदान**								
१३३११	समानीकरण अनुदान			१२७७१००००	१३३३८४०००	१४००५३२००	१४००५३२००	१४७०५५८६०	१५४४०८६५३
१३३१२	ससर्त अनुदान			१९७१२९०००	२३४८५००००	२४६५९२५००	२४६५९२५००	२५८९२२१२५	२७१८६८२३१
१३३१३	विशेष अनुदान			४९५३३०००	१९३०००००	२०२६५०००	२०२६५०००	२१२७८२५०	२२३४२१६३
१३३१४	समपूरक अनुदान			१९९४७०००	११३३३०००	११८९९६५०	११८९९६५०	१२४९४६३३	१३११९३६४
१३३१५	अन्य अनुदान								
१३३२०	अन्तरसरकारी पुँजीगत अनुदान								
१३३२१	ससर्त पुँजीगत अनुदान								
१३३२२	विशेष पुँजीगत अनुदान								
१४०००	**अन्य राजस्व**								
१४१००	**सम्पत्तिबाट प्राप्त आय**								
१४११०	**व्याज**								

राजस्व सङ्केत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चाल आ.व.को)	कुल सम्भावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८	२०७८/०७९		२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४१११	वित्तीय निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११२	व्यापारिक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११३	औद्योगिक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११४	सेवामूलक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११९	अन्य निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४१२०	**लाभांश**								
१४१२१	वित्तीय निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२२	व्यापारिक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२३	औद्योगिक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२४	सेवामूलक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२९	अन्य निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१५०	**भाडा तथा रोयल्टी**								
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय				११७०००	४५००००	४०५०००	४४५५००	४९००५०
१४१५२	क्यासिनोबाट प्राप्त रोयल्टी								
१४१५९	अन्य स्रोतबाट प्राप्त बाँडफाँड नहुने रोयल्टी								
१४१७०	राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय								
१४१७१	वन रोयल्टी								
१४१७२	खानी रोयल्टी								
१४१७३	जलस्रोत रोयल्टी								
१४१७४	पर्वतारोहण रोयल्टी								
१४१७५	पदयात्रा रोयल्टी								
१४१७६	पर्यटन सेवा शुल्क रोयल्टी								
१४१७७	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन रोयल्टी								
१४१७८	सवारी साधन कर								
१४१७९	अन्य बाँडफाँड हुने राजस्व								
१४१९१	पर्यटन शुल्क								
१४२००	**बस्तु तथा सेवा बिक्रीबाट प्राप्त रकम**								
१४२१०	**बस्तु तथा सेवा बिक्रीबाट प्राप्त रकम**								
१४२११	कृषि उत्पादनको बिक्रीबाट प्राप्त रकम								
१४२१२	सरकारी सम्पत्ति बिक्रीबाट प्राप्त रकम								
१४२१३	अन्य बिक्रीबाट प्राप्त रकम								
१४२१६	निजी धारा वापतको शुल्क								
१४२१७	खानेपानी, नहर तथा कुलो उपयोग वापतको शुल्क								
१४२१८	विद्युत्त सेवा शुल्क								
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्री			१५२७४	६९३०००	४८३०००	३८६४००	४४४३६०	५११०१४

राजस्व सङ्केत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चाल आ.व.को)	कुल सम्भावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८	२०७८/०७९		२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४२२०	**प्रशासनिक सेवा शुल्क**								
१४२२१	न्यायिक दस्तुर								
१४२२३	शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी								
१४२२४	परीक्षा शुल्क								
१४२२५	यातायात क्षेत्रको आम्दानी								
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क			३३२६२	४२२०००				
१४२४०	**दस्तुर**								
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क					४६८०००	३७४४००	४३०५६०	४९५१४४
१४२४२	नक्सापास दस्तुर					८५००००	६८००००	७८२०००	८९९३००
१४२४३	सिफारिस दस्तुर			१८०४३६		३५७५००	३२१७५०	३५३९२५	३८९३१७.५
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर			८७९३७		१५४०००	१३८६००	१५२४६०	१६७७०६
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर			२५९४०					
१४२४६	मूल्याङ्कन दस्तुर								
१४२४९	अन्य दस्तुर								
१४२५३	व्यवसाय रविष्ट्रेशन दस्तुर					३०००००	२४००००	२७६०००	३१७४००
१४२९१	पर्यटन शुल्क								
१४३००	**दण्ड, जरिवाना र जफत**								
१४३१०	**दण्ड, जरिवाना र जफत**								
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत								
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत			८७२३					
१४३१५	घर जग्गा रजिष्टेशन दस्तुर								
१४४००	**अनुदान बाहेकको हस्तान्तरण**								
१४४१०	**चालु हस्तान्तरण**								
१४४११	चालु हस्तान्तरण								
१४४२०	**पुँजीगत हस्तान्तरण**								
१४४२१	पुँजीगत हस्तान्तरण								
१४५००	**विविध राजस्व**								
१४५१०	**चालु दावी तथा अन्य शुल्कहरू**								
१४५११	बीमा दावी प्राप्ती								
१४५२०	**अन्य राजस्व**								
१४५२१	प्रदुषण नियन्त्रण शुल्क								
१४५२२	साना सवारी कर								
१४५२३	लागत सहभागिता								
१४५२९	अन्य राजस्व (विविध आय)								
१४५३०	**पुँजीगत राजस्व**								

राजस्व सङ्केत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चाल आ.व.को)	कुल सम्भावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८	२०७८/०७९		२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४५३१	सरकारी घर, जग्गा, गुडविल बिक्रीबाट प्राप्त आय								
१४६१०	**व्यवसाय कर**								
१४६११	व्यवसाय कर				१०५००००	५१६३००	४१३०४०	४७४९९६	५४६२४५.४
१५०००	**बेरूजु**								
१५१००	**बेरूजु**								
१५११०	**बेरूजु**								
१५१११	बेरूजु								
३३०००	**दायित्व**								
३३१००	**आन्तरिक दायित्व**								
३३१९०	**खुद आन्तरिक ऋण**								
३३१९१	ऋण पत्र मार्फत प्राप्त ऋण								
३३१९२	अन्य आन्तरिक सरकारबाट प्राप्त ऋण								
३३१९३	अन्य सङ्घ संस्थाबाट प्राप्त ऋण								
३३२००	**वाह्य वित्तीय दायित्व**								
३३२४०	खुद वैदेशिक ऋण								
३३२४१	वैदेशिक ऋणको प्राप्ति								
	जम्मा राजस्व, अनुदान तथा दायित्व			४३४७३७२७२	४७८७४००००	५०४१७३८८०	५०२७८०२९४	५२८४७३८८४	५५५५३५८६०

नोटः

१. कुल वार्षिक सम्भाव्यतामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता समावेश छैन ।

परिच्छेद सात: अपेक्षित नतिजा

मूलत: विगत तीन वर्षको आय तथा नगरपालिकाको राजस्व अधिकार र हालको आय सङ्कलन अवस्थाको आधारमा यस परिच्छेदमा नगरपालिकाको आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ। यसले नगरपालिकाको आय बजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्नेछ।

प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उचित कार्यान्वयनबाट नगरपालिकाको आन्तरिक राजस्वमा चालु आ.व.को अनुमान रू १५ लाख रहेकोमा कार्ययोजनाको अन्तिम वर्षमा ९४ लाख ४७ हजार अर्थात् ६ गुणा बढोत्तरी हुने अपेक्षा गरिएको छ। यस नगरपालिकामा आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरू मध्ये अन्य सेवा शुल्कको परिमाण सबैभन्दा बढी देखिन्छ भने क्रमश: सम्पत्ति कर, दस्तुर, व्यवसाय कर आदि आन्तरिक राजस्वका प्रमुख स्रोतका रूपमा रहने देखिन्छ।

यस नगरपालिकाको प्रक्षेपित आन्तरिक आय र सङ्घीय सरकरबाट वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत प्राप्त हुन सक्ने आय समेत गरी कुल आय संक्षेपमा देहायको तालिका बमोजिम हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ।

तालिका २८: नगरपालिकाको अपेक्षित आय संक्षेपमा

राजस्व शीर्षक	**यथार्थ**	**अनुमानित**	**प्रक्षेपित आय**		
	०७७/७८	०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२
आन्तरिक आय	४७३४७०.००	५४२५०००.००	५७९९५४४.००	६६४४०९६.६०	७६१४५८३.०४
सङ्घीय राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	३८४४२८०२.००	६९५२००००.००	७२९९६०००.००	७६६४५८००.००	८०४७८०९०.००
प्रदेशबाट एकल कर प्रशासन अन्तर्गतको राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने आय	१५०२०००.००	४९२८०००.००	५१७४४००.००	५४३३१२०.००	५७०४७७६.००
अनुदान (सङ्घ तथा प्रदेश)	३९४३१९०००.००	३९८८६७०००.००	४१८८१०३५०.००	४३९७५०८६७.५०	४६१७३८४१०.८८
लागत सहभागिता	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
जम्मा	४३४७३७२७२.००	४७८७४००००.००	५०२७८०२९४.००	५२८४७३८८४.१०	५५५५३५८५९.९२
कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा (प्रतिशतमा)	०.११	१.१३	१.१५	१.२६	१.३७

स्रोत: फिल्ड सर्वेक्षण तथा वार्षिक निती तथा कार्यक्रम पुस्तिका, २०७८

यसरी यस नगरपालिकाले यस कार्ययोजनाको अन्तिम आ.व. मा आफ्नो कुल आय मध्ये आन्तरिक राजस्वको हिस्सा चालु आ.व. २०७७/०७८ का अनुमानको अनुपात ०.११% मा बृद्धि भई १.३७% हुने अपेक्षा गरिएको छ।

नगरपालिकासँग भएका स्रोत साधन परिचालनमा जोड दिएर स्थानीय विकासका लागि उल्लेख्य स्रोत स्थानीयस्तरबाट जुटाउँदै अगाडि बढ्ने दिशामा प्रस्तुत कार्ययोजना महत्वपूर्ण साधन हुन सक्दछ। नगरपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमाका लागि आन्तरिक स्रोत अनुमान गर्ने मार्गदर्शकका रूपमा यसले सहयोग पुग्ने अपेक्षा पनि लिन सकिन्छ।

प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उचित कार्यान्वयनबाट नगरपालिकाको आन्तरिक राजस्वमा चालु आ.व.को अनुमान करिव रू ५४ लाख रहेकोमा कार्ययोजनाको अन्तिम वर्षमा करिव ७६ लाख अर्थात् चालिस प्रतिसत (४०%) ले बढोत्तरी हुने अपेक्षा गरिएको छ। यस नगरपालिकामा आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरू मध्ये अन्य सेवा शुल्कको परिमाण सबैभन्दा बढी देखिन्छ भने क्रमशः सम्पत्ति कर, दस्तुर, व्यवसाय कर आदि आन्तरिक राजस्वका प्रमुख स्रोतका रूपमा रहने देखिन्छ।

नगरपालिकालाई राजस्व सङ्कलन अधिकार उल्लेख्य रूपमा प्रदान गरिएता पनि बुढीगंगा नगरपालिकाको दायरा अधिक देखिदैन। नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रका सम्भाव्य सबै कर, शुल्क तथा दस्तुर सङ्कलन गर्ने प्रयास गरेको देखिन्छ। सिमित साधन र स्रोतका कारण राजस्व प्रशासन प्रभावकारी हुन नसक्ने भएकोले तत्काल राजस्व बृद्धिमा योगदान पुऱ्याउन मद्दत गर्ने केहि महत्वपुर्ण र प्रभावकारी स्रोतहरूको सङ्कलन तर्फ ध्यान दिनु उपयुक्त देखिन्छ। साथै राजस्व सुधार कार्य योजनामा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरूलाई पनि प्राथमिकीकरण गरी कार्यान्वयन गर्नु उचित हुन्छ। नगरपालिकाले राजस्वको प्रभावकारी सङ्कलनका लागि प्राथमिकताका आधारमा तत्काल जोड दिनुपर्ने राजस्वका शीर्षकहरू निम्नानुसार छन :

- सम्पत्ति कर
- व्यवसाय कर
- बहाल कर
- नक्सापास दस्तुर
- व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर
- वन पैदावार
- मनोरञ्जन कर
- विज्ञापन कर

उपरोक्त करको प्रभावकारी सङ्कलनका लागि प्राथमिकताका आधारमा गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू निम्नानुसार छन् :

- आवश्यक जनशक्ति तथा भौतिक सुविधा सहितको राजस्व शाखा गठन गर्ने।
- सम्पत्तिकर वा वैज्ञानिक ढङ्गले लागु गर्ने।
- तथ्याङ्क सङ्कलन र अद्यावधिक गर्ने।

त्यसैगरी नगरपालिकाले राजस्व बृद्धि एवम् करको प्रभावकारी सङ्कलनका लागि प्राथमिकताका आधारमा निम्नानुसारका क्रियाकलापहरू गर्न सिफारिस गरिन्छ :

- राजस्व परिचालनको लागि आवश्यक जनशक्ति तथा भौतिक सुविधा सहित वर्तमान राजस्व शाखालाई थप सुदृढिकरण गर्ने ।
- राजस्व सम्बन्धी सम्पूर्ण तथ्याङ्क सङ्कलन र अद्यावधिकरण गर्ने र स्वचालीत बनाउने ।
- घरबहाल करको प्रगतिशील दर निर्धारण गर्ने साथै बहाल बिटौरी करका क्षेत्रहरूको ठेक्का निर्धारण गर्ने ।
- करदाताहरूलाई अभिमूखीकरण गर्ने तथा करदाताहरूलाई नियमित रूपमा पत्र वा विद्युतिय सूचना पठाउने ।
- लेखा प्रणालीलाई व्यवस्थित गरी पेसकी नियन्त्रण, वैज्ञानिक लेखा प्रणालीको व्यवस्थापन र स्थिर सम्पत्तिहरूको सङ्रक्षण र परिचालन गर्ने ।
- राजस्व प्रणालीलाई अनुमान योग्य बनाउन आवश्यक प्रक्रिया अगाडी बढाउने ।

थप सुझावहरू

- नगरपालिकामा दर्ता गरेर मात्र व्यवसाय सञ्चालन गर्न उत्प्रेरित गर्ने ।
- नगरपालिकाको आय बृद्धिको लागि नगरक्षेत्रभित्र रहेका सार्वजनिक जग्गा तथा मठमन्दिरसँग रहेको सार्वजनिक जग्गाहरूलाई व्यवस्थित गरी व्यावसायिक रूपमा प्रयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेको उपयुक्त स्थानमा सटर निर्माण गरी भाडामा दिन सकिने ।
- नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका निजी विद्यालयको तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने ।
- Billing System को विकास (जस्तैः SMS / Mobile System) गर्ने ।
- राजस्वलाई नगरपालिकाको सेवा प्रणालीमा आवद्ध गर्ने र करदाता तथा सेवाग्राही सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- नगरपालिकाको राजस्व प्रशासन सम्बन्धी कार्य क्रमशः वडा तहमा विकेन्द्रिकरण गर्दै लैजाने ।
- निजी क्षेत्र र विभिन्न दातृ निकायहरूबाट सञ्चालन गरिने कार्यक्रम र लगानीलाई नगरपालिकाको वहुबर्षिय तथा वार्षिक कार्यक्रमसँग आवद्ध गरी स्रोत परिचालन गर्ने ।
- नगरपालिकाले सञ्चालन गर्दै आएका सम्भाव्य आयोजनाहरूको निर्माण, मर्मत तथा संचालनमा निजी क्षेत्रको सहभागिता बढाउँदै लैजाने ।
- प्रविधिको उच्चतम प्रयोग गर्दै नगरपालिकाको कर प्रणाली र खर्च प्रणालीलाई क्रमशः कम्प्युटर सफ्टवयर प्रणालीमा लैजाने ।

राजस्व अभिबृद्धिका लागि वडागत रूपमा सुझावहरू

- व्यवसायिक तरकारी, फलफुल, पशुपंक्षि तथा दुध सङ्कलन केन्द्रको स्थापना गर्न सकिने,
- पर्यटकिय सम्भावना भएको क्षेत्रको पहिचान गरी पिकनिक स्थल तथा पार्क निर्माण गर्ने,
- वडाबासीलाई करको बारेमा जानकारी दिने र नतिर्नेलाई दण्ड तथा जरिवानाको नीति कार्यान्वयन गर्ने,
- आवास क्षेत्र तथा व्यापारिक क्षेत्रको श्रेणि विभाजन गरि घर बहाल कर उठाउन सकिने,
- व्यवसायीहरूलाई करको दायरामा ल्याई कर तिर्न लगाउने नतिर्नेलाई दण्ड तथा जरिवाना लगाउने,
- कर तथा राजस्व सम्बन्धी जनचेतना जगाउने कार्यक्रम गर्ने,
- निजी विद्यालयलाई कर उठाउने कार्यको कार्यान्वयन गर्ने,
- नगरपालिका क्षेत्रमा व्यवसाय गर्दा अनिवार्य रूपमा व्यवसाय दर्ता गराएर मात्र गर्ने प्रणाली कार्यान्वयनमा ल्याउने र व्यवसाय दर्ता भए नभएको अनुगमन गर्ने,
- कर दरमा समय सापेक्ष परिमार्जन गर्दै दयरा फराकिला पार्ने,
- बढि तथा समयमा कर तिर्ने करदातालाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने,
- राजस्व शाखाको क्षमता अभिबृद्धि गर्ने तथा सुचना प्रविधिको अधिकतम उपयोग गर्ने
- करदाताको व्यवस्थित अभिलेख गर्ने र त्यसलाई स्वचालित बनाई राजस्व चुहावट नियन्त्रण तथा आन्तरिक लेखा परिक्षणमा जोड दिने,
- राजस्व सङ्कलनको नियमित प्रगति समिक्षा गर्ने तथा सुधार गर्नु पर्ने देखिएमा तत्काल सुधारका कार्य गर्ने,
- राजस्व परार्मश समितिको भुमिकालाई प्रभावकारी बनाउदै लैजाने
- राजस्व मूल्याङ्कन तथा अनुगमन प्रभावकारी, नतिजामुखी र चुस्त बनाउने ।

परिच्छेद आठः अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

योजनाले सार्थकता पाउने मुख्य माध्यम नै योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हो । कार्यान्वयनमा प्रभावकारिताका लागि अन्य कुराको अतिरिक्त यसको अनुगमनको लागि भरपर्दो विधि र संयन्त्र किटान हुन आवश्यक भए जस्तै राजस्व सुधार कार्ययोजनामा समावेश भएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन सुनिश्चितताका लागि पनि यसको नियमित र भरपर्दो अनुगमनको व्यवस्था गरिनु जरूरी हुन्छ । राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमनमा मुख्य रूपमा राजस्व शाखा/महाशाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति तथा कार्यपालिकाको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ ।

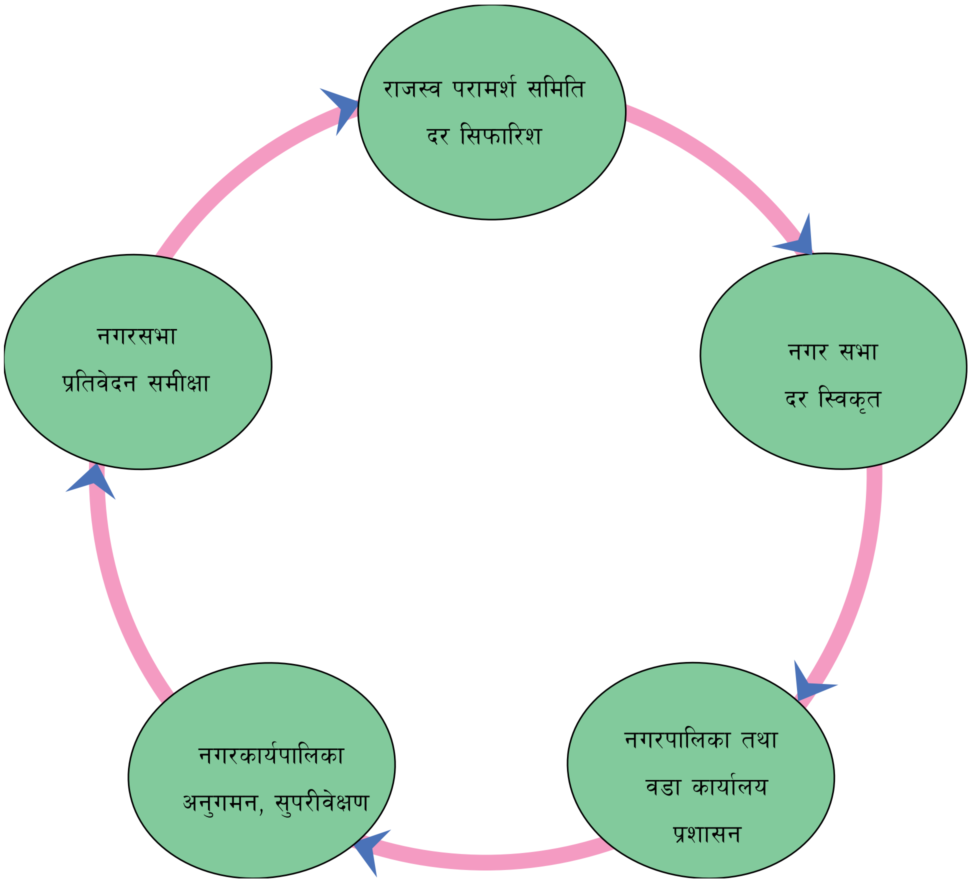

अनुगमनबाट नगरपालिकाको राजस्व सम्बन्धी नीति र योजनाको उचित रूपमा कार्यान्वयन भए नभएको, राजस्व असुलीको प्रवृत्ति लक्ष्य अनुरूप भए नभएको, राजस्व प्रशासनमा कुनै समस्या भए नभएको, सुधारका लागि गरिएका निर्णय कार्यान्वयन भए नभएको, अभिलेख दुरूस्त राखे नराखेको, निर्धारित अवधिमा राजस्व कोषमा दाखिला गरे नगरेको आदि कुराहरू नियमित रूपमा अनुगमन गरी अद्यावधिक सूचना प्राप्त गर्ने र आवश्यकता अनुसार निर्णय, निर्देशन तथा नगरपालिकामा सिफारिस लगायतको कार्यबाट मात्र स्वीकृत आर्थिक ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सहयोग पुग्दछ । प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजना र सो बमोजिम सङ्कलित राजस्वको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि निम्न बमोजिम अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न उपयुक्त हुने

देखिन्छ ।

तालिका २९: अनुगमन तालिका

के अनुगमन गर्ने ?	कसले अनुगमन गर्ने ?	कहिले अनुगमन गर्ने ?	कसरी अनुगमन गर्ने ?
राजस्व असुली	राजस्व शाखा प्रमुख	दैनिक, मासिक, चौमासिक, र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाकाअनुसार लक्ष्य तथा प्रगति अनुगमन गर्ने
राजस्व प्रशासन	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	मासिक, चौमासिक, र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाकाअनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने
राजस्व सुधार योजना	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाकाअनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने
समन्वय तथा सहकार्य	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • समन्वय र सहजीकरण गर्ने • मार्गदर्शन तथा निर्देशन दिने
राजस्व नीति	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, सभा	चौमासिक र वार्षिक	चौमासिक तथा वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरी आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाब तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने
राजस्व प्रतिवेदन	राजस्व शाखा, प्रमुख	मासिक, चौमासिक र	मासिक, चौमासिक तथा वार्षिक लक्ष्य र प्रगति प्रतिवेदनहरू

के अनुगमन गर्ने ?	कसले अनुगमन गर्ने ?	कहिले अनुगमन गर्ने ?	कसरी अनुगमन गर्ने ?
	प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, सभा, लेखापरीक्षक	वार्षिक	सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरी आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने
समीक्षा	उपप्रमुख	चौमासिक र वार्षिक	लक्ष्य र उपलब्धि सहित सिकाइको प्रस्तुती र सुधारको पृष्ठपोषण प्राप्त गरी आगामी मार्गचित्र तयार गर्ने

राजस्वका स्रोत अनुसार अनुगमन गर्दा हेर्नुपर्ने कुराहरूको सूची तयार गरी अनुगमन गर्दा प्रभावकारी हुन्छ । साथै अनुगमनको प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्यलाई अनिवार्य गरिनु पर्दछ ।

यसैगरी प्रक्षेपित राजस्व असुलीमा देखिएका समस्याहरूको समधानका लागि आवश्यक कार्यका लागि नगर कार्यपालिकामा प्रस्ताव पेस गर्ने । यो राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि निम्न चार तहको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन व्यवस्था सिफारिस गरिएको छ ।

(क) कार्यालय स्तरको अनुगमन :

यो राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व उपशाखा तथा अन्य सम्बन्धित शाखाका प्रतिनिधिहरू तथा वडा सचिवहरूलाई जिम्मेवार बनाउनु पर्दछ ।

नगरपालिकाले कम्तीमा महिनाको एक पटक बैठक बसी कार्ययोजनामा उल्लेख गरिएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन भए नभएको, राजस्व असुलीको लक्ष्य अनुसार असुली भए नभएको, लक्ष हासिल गर्ने दिशातर्फ उन्मुख भए नभएको समीक्षा गरी आवश्यक नीतिगत एवम् कार्यगत निर्णयहरू गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ ।

(ख) राजस्व परामर्श समितिबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन :

राजस्व परामर्श समितिले राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था तथा आय सङ्कलनको अवस्थाको नियमित अनुगमन गरी कार्यपालिकालाई चौमासिक रूपमा आवश्यक परामर्श प्रदान गर्नुपर्दछ । त्यसैगरी आगामी आ.व.को लागि आयको अनुमान गर्नुभन्दा पूर्व विगतको आर्थिक ऐनको मूल्याङ्कन गरी आयका स्रोत, दर तथा दायरा र व्यवस्थापनमा हेरफेर

गर्नुपर्ने भएमा सुधारको लागि क्रियाकलाप सिफारिस गर्ने र त्यसैको आधारमा आयको अनुमान गर्नु पर्दछ । यसका अतिरिक्त आर्थिक वर्षको समाप्ति पश्चात राजस्व सुधार योजनाको समिक्षा गर्नुपर्दछ ।

(ग) कार्यपालिकाबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन :

कार्यपालिकाको बैठकले राजस्व परामर्श समितिले प्रस्तुत गरेका सुझाबहरूलाई छलफलमा ल्याई आवश्यक निर्णय गर्नुपर्ने हुन्छ । समितिले प्रस्तुत गरेका सुझाबहरूमा आवश्यक छलफल गरी राजस्व सुधार योजना तथा आय असुली अवस्थाको समीक्षा गरी आवश्यक नीतिगत तथा कार्यगत निर्णय गर्नुपर्ने भएमा आवश्यक निर्णय गर्नुपर्दछ ।

(घ) वाह्य अनुगमन तथा मूल्याङ्कन :

राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनको पश्चात आन्तरिक राजस्वमा के कति सुधार भयो वा सुधारोन्मुख छ भनी नगरपालिकाले गरेको राजस्वको प्रक्षेपणलाई आधार मानेर संघिय अर्थ मन्त्रालय तथा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, दातृ निकायहरू आदिले अनुगमन गर्न सक्नेछन ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची १: सन्दर्भ सामग्रीहरूको सूची

सन्दर्भ सामग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	स्रोत
▪ नेपालको संविधान २०७२	राज्यको संरचना र राज्यशक्तिको बाँडफाँड (भाग १९: धारा २२८ देखी २३०सम्म) स्थानीय आर्थिक प्रणाली (भाग १९ : धारा २२८ देखी २३०सम्म) सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको अधिकार सूची (अनुसूची ५ देखी ९सम्म)	नेपाल कानुन आयोग
▪ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४	गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार (परिच्छेद: ३) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको वित्तीय अधिकार क्षेत्र (परिच्छेद: ९) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको आर्थिक कार्य प्रणाली (परिच्छेद: १०)	नेपाल कानुन आयोग
▪ अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४	राजस्वको अधिकार (परिच्छेद: २) राजस्वको बाँडफाँड (परिच्छेद: ३) अनुदानको व्यवस्था (परिच्छेद: ४) वैदेशिक सहायता तथा ऋण (परिच्छेद: ५) आय व्ययको प्रक्षेपण गर्ने (दफा १८) राजस्व प्रस्ताव तयार गर्ने (दफा १९) वित्तीय अनुशासन (परिच्छेद: ८) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले लगाउन सक्ने कर (अनुसूची १,२ र ३) प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड (अनुसूची ४)	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय https://www.mof.gov.np/site/publication-category/93
▪ राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४	प्राकृतिक स्रोतको परिचालन, राजस्व बाँडफाँड तथा अनुदान (परिच्छेद ४)	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय https://www.mof.gov.np/site/publication-category/93
▪ केही नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्न वनेको ऐन, २०७५	स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी विषयमा भएका गरिएका संशोधनहरू	नेपाल कानुन आयोग

सन्दर्भ सामग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	स्रोत
▪ नेपाल सरकारको वार्षिक बजेट वक्तव्य र आर्थिक ऐनहरू	स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रमा भएका वा हुने संशोधित प्रावधानहरू	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ प्रदेश सरकारको वार्षिक बजेट वक्तव्य र प्रदेश आर्थिक ऐनहरू	स्थानीय तह र प्रदेश सरकार बीच साझा अधिकार सूचीका विषयमा प्रदेश कानुनले गरेका व्यवस्थाहरू	सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकार, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहको आर्थिक ऐन २०७४/०७५		नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ एकीकृत आर्थिक सङ्केत तथा वर्गिकरण र व्याख्या, २०७४	स्थानीय तहको राजस्व प्रक्षेपणको ढाँचामा एक रूपताका लागि	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहको आर्थिक ऐनको नमूना, २०७४		नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ एकीकृत सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७४		नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहमा सेवा प्रवाह सम्बन्धी व्यवस्था, २०७४		नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ नेपाल सरकारको आर्थिक ऐन, २०७५		नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ प्रदेश तथा स्थानीय कर सम्बन्धी अध्ययन तथा सुझाव प्रतिवेदन, २०७५ - नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) निर्णयबाट गठित कार्यदलले अर्थ मन्त्रालय समक्ष पेश गरेको		नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण (प्रोफाईल)	स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रमा पर्ने स्रोतहरूको आधार (Base) बारेको सूचना र तथ्याङ्क	सम्बन्धित स्थानीय तह

सन्दर्भ सामग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	स्रोत
▪ स्थानीय तहका विभिन्न आर्थिक वर्षहरूको योजना, बजेट तथा कार्यक्रमहरू	स्थानीय राजस्व र आयको प्रबृत्ति विश्लेषण	सम्बन्धित स्थानीय तह
▪ सङ्घ तथा प्रदेशले उपलब्ध गराएका कार्यविधि, दिग्दर्शन, ऐन कानुनका नमुनाहरू	स्थानीय तहको राजस्व अधिकारको उपयोगका लागि कानुनी र नीतिगत व्यवस्था	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय नेपाल कानुन आयोग नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय लगायतका सम्बन्धित निकायहरू
▪ अन्य स्थानीय तहले विगतमा तर्जुमा गरेका कार्ययोजनाहरू	सन्दर्भ सामग्रीको रूपमा	अन्य स्थानीय तहहरू
▪ अध्ययन क्षेत्रमा रहेका क्लष्टर अन्तर्गतका स्थानीय तहसंग आधारित विभिन्न आर्थिक वर्षहरूको गाउँपालिका /नगरपालिका विकास योजना, गाउँपालिका /नगरपालिकाको विकास योजना बजेट तथा कार्यक्रमहरू		सम्बन्धित स्थानीय तह
▪ सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका प्रगति प्रतिवेदनहरू		सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ अन्य दस्तावेजहरू	सन्दर्भ सामग्रीको रूपमा	विभिन्न निकायहरू

अनुसूची २: अभिमुखीकरण कार्यक्रममा सहजीकरण गरिएको पत्र

बुढीगंगा नगरपालिका
Budhiganga Municipality
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
Office of the Municipal Executive
कुल्देवमाण्डौं, बाजुरा
Kuldevmandu,Bajura

9858422845 - नगर प्रमुख(Mayor)
9858490695 - प्र.प्र.अ. (CAO)
www.budhigangamunbajura.gov.np
ito.budhigangamun7@gmail.com

सुदुरपश्चिमप्रदेश, नेपाल
Sudurpaschim Province, Nepal

प.सं.०७८/०७९ च.नं. १८३८ मितिः २०७९/०२/१३

बिषयः जो जस सँग सम्वन्ध राख्दछ ।

श्री प्रादेशिक सुशासन केन्द्र
पुन्ना डोटी ।

उपर्युक्त बिषयका सम्वन्धमा सुदूरपश्चिम प्रदेश मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय प्रादेशीक सुशासन केन्द्र,पुन्ना अन्तर्गत संचालित प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रममा आ.व.०७८/०७९ स्थानीय तहहरुको राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका लागि मिति २०७९/२/१३ मा परामर्शदाता कंम्पनि भूगोल ईन्जिनियरिङ्ग कल्सल्टेन्ट प्रा.लि.का तर्फबाट प्राविधिक सहयोग र छलफल तथा आवश्यक सूचनाहरु संकलन गर्न प्रतिनिधि आई यस नगरपालिकामा काम सम्पन्न गरेको व्यहोरा जानकारी गरिन्छ ।

....
(रविन्द्र ओखेडा)
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

"हामी सानै छौं बढ्न देऊ, बालविवाह होइन पढ्न देऊ"

अनुसूची ३: कार्यक्रममा सहभागीहरू सूची र कार्य सम्पन्न पत्र

आज मिति २०७९ साल असाढ ८ गतेका दिन प्रादेशिक सुशासन केन्द्र डोटीको सहयोग तथा क्युब–पाथवे–भुगोल जे.भी.को सहजीकरण र बुढीगंगा नगरपालिकाको आयोजनामा यस नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्य योजना २०७८।०७९ को अभिमुखिकरण कार्यशाला तथा अन्तिम प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरण कार्यक्रम यस नगरपालिकाका प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत श्री रबिन्द्र ओखेडा ज्यूको अध्यक्षतामा देहाय बमोजिम उपस्थितीमा सम्पन्न गरियो ।

उपस्थिती

क.सं.	नामथर	पद	दस्तखत
१	श्री रविन्द्र ओखेडा	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	
२	श्री नरेन्द्र नाथ	योजना तथा ~~प्रशासकिय~~ प्रशासन अधिकृत	
३	श्री अम्मर बहादुर सिंह	योजना विज्ञ	
४	श्री प्रेमराज जैशी	भेटनरी	
५	श्री डम्मर बहादुर थापा	प्रा.स.	
६	श्री विस्नुप्रसाद जैशी	स्वास्थ्य शाखा	
७	श्री पूर्णचन्द्र जैशी	सलेपा	
८	श्री श्याम खत्री	खरिदार	
९	श्री बसन्त थापा	प्रशासन सहायक	
१०	श्री चन्द्रप्रकाश जोशी	प्रशासन सहायक	
११	श्री दिपक ब. शाह	स्वा. शाखा प्रमुख	

प्रस्तुतिकरण पश्चात सोही भेलाले तपसिल बमोजिमका निर्णय समेत गरियो ।

प्रस्तावहरू:

१. बुढीगंगा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम मस्यौदा प्रतिवेदन सम्बन्धमा ।

२. बुढीगंगा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन कार्यपालिकाबाट अनुमोदन गर्ने सम्बन्धमा ।

निर्णयहरू

निर्णय नं. १: बुढीगंगा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम मस्यौदा प्रतिवेदन सम्बन्धमा प्रस्तुतीकरण तथा छलफल गरियो साथै राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम मस्यौदा संशोधन सहित प्राप्त गर्ने निर्णय गरियो । राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका लागी आर्थिक सहयोग गर्ने प्रादेशिक सुशासन केन्द्र, डोटी तथा प्राविधिक सहयोग गर्ने क्युव-पाथवे-भूगोल जेभी तथा विज्ञहरूलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्ने निर्णय गरियो ।

निर्णय नं. २: बुढीगंगा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन बुढीगंगा नगरपालिकाको कार्यपालिकाबाट पारित गराउने निर्णय समेत गरियो ।

बुढीगंगा नगरपालिका
Budhiganga Municipality
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
Office of the Municipal Executive
कुल्देवमाण्डौं, बाजुरा
KuldevmanduBajura

9858422845 - नगर प्रमुख(Mayor
9858490695 - प्र.प्र.अ. (CAO)
www.budhigangamunbajura.gov.
ito.budhigangamun7@gmail.com

सुदुरपश्चिमप्रदेश, नेपाल
Sudurpaschim Province, Nepal

letter No. : ७८/७९

मितिः २०७९/०३/०८

च.न./Ref. No. : 9626

श्री क्युव-पाथवे-भूगोल जेभी,

काठमाण्डौं,

विषयः कार्यसम्पन्न बारे ।

प्रस्तुत विषय सम्बन्धमा श्री क्युव-पाथवे-भूगोल जेभी, काठमाण्डौंको सहजिकरण र श्री प्रादेशिक सुशासन केन्द्र पुन्ना, डोटी सुदुर पश्चिम प्रदेशको सहयोगमा सुदुर पश्चिम प्रदेश, बाजुरा जिल्ला, बुढीगंगा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी कार्य सम्पन्न भएको र कार्ययोजनाको प्रतिवेदन प्राप्त भएको जानकारी गराउँदै श्री क्युव-पाथवे-भूगोल जेभी, काठमाण्डौं र श्री प्रादेशिक सुशासन केन्द्र, पुन्ना, डोटी सुदुर पश्चिम प्रदेशलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दै यो पत्र उपलब्ध गराईएको छ ।

2079/03/08

....

(रबिन्द्र ओखेडा)

(प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत)

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

बोधार्थ

श्री प्रादेशिक सुशासन केन्द,पुन्ना डोटी,सुदुर पश्चिम प्रदेश ।

"हामी सानै छौं बढन देऊ, बालविवाह होइन पढन देऊ"

अनुसूची ४: कार्यक्रमको फोटोहरू